Psikanaliz ve Devrim

Ian Parker & David Pavón-Cuéllar

ÖZGÜRLEŞME HAREKETLERİ İÇİN ELEŞTİREL PSİKOLOJİ

AYRINTI

IAN PARKER

İngiltere'nin kuzeyindeki Manchester şehrinde bir psikanalist olarak çalışmaktadır. Bir Marksisttir ve farklı sol gruplara ve kampanyalara üyedir. Akademik çalışmalarının büyük çoğunluğu eleştirel psikoloji alanı üzerine yazmaya ve bu alanın tanıtılmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, ana akım psikolojiye teorik alternatifler geliştirmenin farklı yollarının bulunmasına ve insan sıkıntısını ele almak için pratik girişimler geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

DAVİD PAVÓN-CUÉLLAR

Meksika'nın Michoacán eyaletinin Morelia şehrinde bulunan Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo'da psikoloji ve felsefe fakültelerinde profesördür. Marksisttir ve Meksika'daki radikal sol kolektiflerle çalışmaktadır. Akademik çalışmaları Lacancı psikanaliz, Marksist teori ve eleştirel psikolojinin kesiştiği noktada bulunmaktadır.

Ayrıntı: 1785
İnceleme Dizisi: 361

Psikanaliz ve Devrim
Özgürleşme Hareketleri İçin Eleştirel Psikoloji
Ian Parker & David Pavón-Cuéllar

Kitabın Özgün Adı
Psychoanalysis and Revolution:
Critical Psychology for Liberation Movements

İngilizceden Çevirenler
Müyesser İrem Temel, Baran Şengül, Ayçe Feride Yılmaz,
Eda Kaya, Pelşin Ülgen Kurtul, Y. Can Derdiyok

Çeviri Editörleri
İpek Demirok & Büşra Yalçınöz Uçan

Yayıma Hazırlayan
Evşen Akçay

Son Okuma
Sena Çakıcı

© Ian Parker ve David Pavón-Cuéllar

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı ve Cilt
Ali Laçin – Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu – İstanbul – Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2024*

ISBN 978-975-539-602-6
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayingrubu.com & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Ian Parker ve David Pavón-Cuéllar

Psikanaliz ve Devrim

Özgürleşme Hareketleri için Eleştirel Psikoloji

AYRINTI

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

AKIŞKAN MODERN DÜNYADA YÖNETİM
Zygmunt Bauman, Irena Bauman Jerzy Kociatkiewicz, Monika Kostera

TOPLUMSAL HAREKETLER (BAZEN) NASIL FARK YARATABİLİR?
David S. Meyer

ATAERKİL SİSTEMLERİN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ
Kesişimsel Bir Siyasal İktisat
Nancy Folbre

ANAVATANDA NEFRET
Yeni Küresel Aşırı Sağ
Cynthia Miller-Idriss

BÜYÜK GERİ TEPME
Popülizm ve Pandemi Sonrası Politika
Paolo Gerbaudo

AYKIRI KÜLTÜR
Yazarın Yeni Önsözü'yle
Paul E. Willis

SAĞLIĞIN VE HASTALIĞIN TOPLUMSAL NEDENLERİ
William C. Cockerham

KÜRESEL POLİS DEVLETİ
William I. Robinson

BİR BORU HATTI NASIL PATLATILIR
Yanmakta Olan Bir Dünyada Mücadele Etmeyi Öğrenmek
Andreas Malm

NEDEN VEGAN?
Etik Beslenme
Peter Singer

YEMEĞİN PSİKOPOLİTİKASI
Neoliberal Çağda Yemek Ritüelleri
Mihalis Mentinis

SİYASET TEORİSİ
Pete Woodcock

ELEŞTİREL BİLİNÇ İÇİN EĞİTİM
Paulo Freire

ADINI SÖYLEMEYE CESARET EDEN BİR SOL
34 Zamansız Müdahale
Slavoj Žižek

FREDRIC JAMESON
Diyalektik Eleştiri Projesi
Robert T. Tally Jr.

ENGELSİZ ANARŞİ
Peter T. Leeson

KÜLTÜR TEORİSİNDE ESKİZLER
Zygmunt Bauman

SAPKIN
Gey Normalleşmesi ve Queer Antikapitalizm
Peter Drucker

SOSYOLOJİ NE İŞE YARAR?
Zygmunt Bauman

NE ADAM NE HAYVAN
Feminizm ve Hayvanların Savunulması
Carol J. Adams

AKIŞKAN KORKU
Zygmunt Bauman

TAHRAN 1979
Ekber'i Hatırlamak
Behrooz Ghamari

PSİKOTERAPİDE İNTERNET BAĞIMLILIĞI
Daria J. Kuss & Mark D. Griffiths

KENT HAKKI
Sosyal Adalet ve Kamusal Alan Mücadelesi
Don Mitchell

AHLAKİ KÖRLÜK
Akışkan Modernlikte Duyarlılığın Yitimi
Zygmunt Bauman & Leonidas Donskis

ANLATININ SÖYLEMİ
Yöntem Hakkında Bir Deneme
Gérard Genette

İçindekiler

Türkçe Basım için Önsöz 7
Önsöz 15
1. Bölüm: Giriş: Istırap, Diyalektik ve Özgürleşme 21
2. Bölüm: Bilinçdışı: Yabancılaşma, Akılcılık ve Ötekilik 45
3. Bölüm: Yineleme: Tarih, Zorlantı ve Özgürlük 66
4. Bölüm: Dürtü: Beden, Kültür ve Arzu 87
5. Bölüm: Aktarım: Güç, Direnç ve Analiz 108
6. Bölüm: Öznel Dönüşüm: Anlayış Zamanı ve Eylem Anları 129
Arka Plan Okumaları 149

Türkçe Basım için Önsöz

Eser Sandıkçı

Ian Parker ve David Pavón-Cuéllar tarafından 2021 yılında kaleme alınan *Psikanaliz ve Devrim; Özgürleşme Hareketleri için Eleştirel Psikoloji* adlı bu manifestonun Türkçe çevirisi ile beraber yirmi üç ayrı dilde yayımlanması hedefleniyor.[1] 21. yüzyılda kapitalist patriarkal ilişkilerin azgınlaşarak hüküm

1. Manifesto, İspanyolca, İtalyanca, Rusça, İtalyanca, Portekizce ve Endonezya dilinde çevrilerek yayımlandı. Arapça, Yunanca, Çince, Sırpça, Hırvatça çevirileri yayımlanma aşamasında; Kürtçe, Farsça, Almanca, Danca, Korece, Malalayam ve Tagolog dillerinde ise yayımlanmak üzere çeviri sürecinde; Fransızca, Hintçe, Urduca ve Slovence dillerinde çeviriler tamamlandı, basılmayı bekliyor. Manifestonun farklı dillerde yayımlanmış çevirilerini ve İngilizceye çevrilmiş önsözlerini okumak için https://psychoanalysisrevolution.com/ sitesine bakılabilir.

sürdüğü, otoriter yönetimlerin güçlendiği yerküremizin farklı coğrafyalarından manifestoya olan bu ilgiyi psikanalize, devrime ve bu ikisi arasındaki bağa yönelik küresel düzeyde ilgi, merak ve arayışın bir göstergesi olarak değerlendirebilir miyiz?

İngiliz psikolog ve psikanalist Ian Parker ve Meksikalı psikolog ve felsefeci David Pavón-Cuéllar'ın, dünyanın farklı kıtalarında yaşayan, psikanalize ve politikaya ilgi duyan ve her ikisi arasında bağ kurmaya gönül vermiş iki akademisyenin, birlikte yazdığı bu manifesto Türkçe çevirisi ile beraber yaşadığımız coğrafyada okunmayı, üzerine düşünülmeyi ve tartışılmayı bekliyor. Parker ve Pavón-Cuéllar bu manifestonun toplumsal hareketler için hazırlandığını ve psikanalizin bu hareketlere güçlü bir müttefik olduğunu savunuyor.

Giriş bölümünde manifestonun başlangıç noktasının semptomlar olduğu ifade edilir. Türkçede belirti anlamına gelen semptom; genel olarak tıp alanında ve psikiyatride normal işleyişten sapan fiziksel ve ruhsal bir rahatsızlığın göstergesi olarak tanımlanmaktadır.[2] Semptomlar ve toplum arasındaki ilişkinin ne olduğu manifestonun ilk sorusudur. İnsanın çekmekte olduğu acı kendini semptomlar olarak göstermektedir. Freud, tıp bilimi tarafından açıklanamaz veya tedavi edilemez görülen semptomları anlamaya çalışmıştır. Freud'un insanı psikolojik olarak hareketsiz kılan bu semptomları dinlemesi, onun ana akım tıp ve psikoloji biliminden devrimci kopuşuna yol açmıştır.

Parker ve Pavón-Cuéllar, yirminci yüzyılın başında ilk psikanalistlerin dinledikleri semptomların arkasında sadece kişisel çatışmaların değil, aynı zamanda ideolojik, politik ve tarihsel çatışmaların da yattığını duyabildiklerini; toplumsal dönüşüm tahayyülüne de sahip bu psikanalistlerin solla açık bir ittifak halinde olduklarını söylerler. Toplumsal ve politik süreçlerin etkisi ile psikanalistlerin Avrupa'dan Amerika'ya zorunlu göçünden sonra bu dinleme sanatını kaybetmek

2. Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 659.

durumunda kaldıklarını ve günümüzde tutucu bir hale gelmiş olmasına karşın psikanalizin sahip olduğu bu öze dönmesi gerektiğini savunurlar.

Toplumsal hareketler de psikanaliz gibi insanların çektiği acılarla ilgilenmektedir. Acının sosyal nedenlerini ele alarak onun üstesinden gelmeye çalışırlar. Acılar kendini semptomlarla dışa vurmaktadır. Toplumsal hareketlerin de psikanalizin yaptığı gibi, semptomları ciddiye alıp dinleyerek, tedavi ederek ve bu noktadan hareket ederek dünyayı dönüştürebileceği manifestoda savunulan temel iddialardan biridir.

Yazarlar bu manifestoda psikanalizin dört temel kavramının *–bilinçdışı, yineleme, dürtü, aktarım–* dünyayı değiştirmeye çalışan toplumsal hareketlere de rehberlik edecek potansiyeli olduğunu ve bu amaçla bu kavramları yeniden yapılandırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Manifestoda psikanalize ait bu dört kavramın kapitalist sermaye birikiminin büyüme sürecindeki ve baskıcı/ayrımcı uygulamaların sürdürülmesindeki rolüne dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda bu kavramların kapitalist patriarka karşısında mücadele eden toplumsal hareketlerin güçlenmesi için taşıdıkları potansiyele işaret eden bir tartışma yürütülmektedir.

Türkiye'de Devrim ve Psikanaliz

Hem coğrafi hem de sosyopolitik olarak Avrupa ve Ortadoğu arasında salınan Türkiye'de psikanaliz ve devrim teori ile pratiği nerede durmaktadır? Türkiye coğrafyasından baktığımızda, her ikisinin de (psikanaliz ve devrim) belli bir tarihselliğe ve güncelliğe sahip, aynı zamanda farklı özneler tarafından kendi üzerlerinde güçlü arzuları toplamayı başarabilmiş dinamik süreçler olduğunu görebiliriz.

Türkiye'de Devrime Dair

Ülkemizde devrimci fikirlerin ve hareketlerin geçmişinin oldukça eskiye dayandığını söylemek mümkündür. Türkiye

tarihine baktığımızda; yirminci yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren hem teorik alanda yayınlar yapan hem de örgütlenerek kurumsallaşmaya başlayan sınıf hareketini ve sosyalist hareketi, tüm dünyada olduğu gibi 1968'de yükselişe geçen ve her dönem bir dinamizme sahip olan gençlik hareketini, 1980'lerden sonra gelişmeye başlayan ve o günden bugüne her geçen yıl daha da büyümeye devam eden kadın hareketini/feminist hareketi, 1990'lı yıllarda başlayan örgütlenmelerini kararlıkla sürdüren LGBTİ+ hareketini, yine 1980'lerden itibaren hem kırsalda/yerellerde toplumsal direnişler örgütleyen hem de kentlerde örgütlenmelerini kuran ekoloji hareketini, 1970'lerden itibaren ayrımcılık ve yok sayılma karşısında örgütlenen Kürt halkının demokratik hareketini görebiliriz. Bu toplumsal hareketlerin içerisinde farklı kuşaklardan insanlar yer almıştır ve almaya devam etmektedir. İktidarın her dönem çeşitli düzeylerde uyguladığı baskı ve şiddet sonucunda büyük kayıplarla dolu bir tarihe sahip olmakla birlikte; toplumsal hareketler bu coğrafyada varlığını ve dinamizmini korumaya devam etmektedir.

Devrim ve toplumsal hareketler nesnel gerçekliğe dair gündemler olmakla birlikte aynı zamanda son derece de özneldirler. Devrime yönelik arzular, kurulan hayaller, toplumsal hareketlerin içinde yer alma ve dışına çıkmaya yönelik alınan kararlar, hareketlerin içinde kurulan yatay ve dikey düzeylerdeki çeşitli ilişkiler, iktidarın şiddeti karşında çekilen ıstırap ve acılar, iktidar ile kurulan ilişkiler, yaşanan yenilgiler ve hayal kırıklıkları, dış gerçekliğin aynı zamanda bireylerin iç dünyalarıyla iç içe olduğunu gösterir. İçsel süreçleri duymaya çalışan psikanalizin bu konularda söyleyebilecekleri toplumsal hareketlerin –çok da sık yapamadığı– kendini duyma çabalarına da rehber olacaktır.

Türkiye'de Psikanalize Dair

Psikanaliz Türkiye'ye yüzyıllık bir gecikme ile gelmiştir. Yirminci yüzyılın başında ilk kez Freud çevirileri yapılmaya başlanmıştır.[3] Psikanalizin uygulanması ve kurumsallaşması adına önemli bir gereklilik olan psikanaliz derneklerinin kurulabilmesi ise yirmi birinci yüzyılı bulmuştur.

Psikanalizin Türkiye'de geç kurumsallaşmasının nedenleri üzerine psikanalistler tarafından geliştirilen çeşitli teorik açıklamalar bulunmaktadır. Yapılan değerlendirmeler sadece psikanalizin geç gelmesinin sebeplerini anlamak için değil, Türkiye'nin toplumsal yapısını psikanalitik kavramlar ile birlikte düşünmek adına da kıymetli bir çabadır.

Kayaalp, Türkiye'nin psikanalizin bir yüzyıl gecikmeli de olsa boy gösterdiği tek Müslüman nüfuslu ülke oluşuna dikkat çekmektedir. Her ne kadar ancak laik ortamda yetişse de psikanalizin ilk günah ve onunla bağlantılı olan cinselliğin peşini bırakmayan suçluluk, "komşusunu kendisi kadar sevme" ve "tokat atana diğer yanağını çevirme" önerisi ile sulanmış topraklara ihtiyacı olduğunu söyler. Kendini merak ve keşfetme arzusuyla ötekine yönelişin ilk ve mecburi durağı olan; edilgen konumu kabul etme, suçu ötekine atma eğilimine girmeme ve kaybı kabul edebilme yetilerinin beslendiği kültürlerin psikanalizin boy atmasına elverişli ortamlar olduğuna vurgu yapar. Türkiye'nin ise tanımı zaman içinde değişen "öteki"nin dışlanması, değersizleştirilmesi, etkisizleştirilmesi ve kimi zaman da yok edilmesine endekslendiği bir kültür coğrafyasına sahip olduğunu savunur.[4]

Gürdal Küey, kendiyle yüzleşmenin olmadığı, sırların anlatılamadığı bir durumda psikanalizin gelişmesinden söz edilemeyeceğini söyler. Bireysel psikanalitik çalışmada olduğu

3. Coşkun Taştan, "Türkiye'ye Erken Gelen Psikanaliz Neden Geç Kurumsallaştı", *Doğu-Batı*, Sayı: 56, s. 269-282.

4. M. Levent Kayaalp, "Gezinin Ruhsal Açıdan Analizi ve Şizoparanoid Regresyon", İPD Gezi Çalışma Grubu (Der.), *Geziyi Psikanalizle Düşünmek*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2016, s. 13-14.

gibi toplumsal bir ruhsal araştırma ve kendisiyle karşılaşma sürecinde unutulan ve unutulduğu unutulanlara dönülmesi, onların ruhsallığa katılması, tutulamayan yasların tutulması, ödenmeyen bedellerin ödenmesi ve kaçınılmayan duygularla karşılaşmaya cesaret edilmesi gerektiğinden bahseder. Yüzyılın başında Türkiye'de pek çok kayıp, suçluluk duygusu ve narsistik yaralanmanın bilinçdışına itildiğini çünkü onları sindirecek bir bünyenin mevcut olmadığını; Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte de ulus devletin gerekliliği olarak inkâr, yansıtma ve kopuş gibi düzeneklerin eklendiğini ve böylelikle ruhsallığın özünde çalışılmayı bekleyen meselelerden iyice kopulduğunu ifade eder.[5]

Habip ise psikanalizin geç gelişini Oidipus karmaşası üzerinden tartışır. Oidipus miti, insan topluluklarının ensest yasağı etrafında örgütlenmesini ve nesiller arası devamlılıkta var olan ve kaçınılmaz olan düşmanca duyguları yansıtır. Bir genç kuşak varlığını sürdürebilmek için babasını öldürür. Öldürmek zorundadır. Bu birey olmanın bir koşuludur. Oidipus'un öyküsündeki babayı öldürme Oidipus karmaşasında sembolik anlamdaki bir öldürmeye dönüşür. Habip; eskiyi öldürmek derken kastedilenin gerçek anlamda öldürmek, silip süpürmek, yokmuş gibi yapmak olmadığını; bir üst kuşağı anlamak, sorgulamak, onun yerini almak, onun yerini almak arzusunun temelindeki düşmanca duyguların üstesinden gelmek olduğunu vurgular ve "Acaba bizde Oidipus'un öyküsü nasıl algılanmaktadır?" diye sorar. Türkiye toplumunun bireyselliğe izin vermeyen yapısının bu gerekli ve oluşturucu cinayeti gerçekleştirmesine ne düzeyde olanak tanıdığını, büyüklerin yasının ne düzeyde tutulabildiğini sorgular. Psikanalizin birey olmak gibi bazı temel önermelerinin Türkiye'de hâkim olan toplumsal zihniyetle çatışabilecek

5. Ayça Gürdal Küey, *Oedipe a Istanbul*, l'Ecriture du Divan, Editons des Crepuscules, Paris, 2009, s. 60-75, aktaran: Yavuz Erten, "Neden Geciktik ve Hala Direniyor muyuz? Türkiye Kültürü ve Psikanalizin İlişkisine Dair Bir Değerlendirme", https://icgoru.com/neden-geciktik-ve-hala-direniyor-muyuz/.

olmasının psikanalizin geç gelmesinin sebeplerinden biri olduğunu savunur. Habip aynı zamanda psikanalizin yabancı bir nesne olarak algılanması ve onunla dışarıdan bir şeymiş gibi bir ilişki kurulmasının, Osmanlı'nın izlerinin silinmesinin, kurulan Cumhuriyet'in otoriter yapısının ve konuşulan dilin kendi geçmişiyle bağlarının kopukluğunun psikanalizin geç gelmesinin olası sebepleri olabileceğini söyler.[6]

Erten ise psikanalizin geç kurumsallaşmasının 1990'lı yıllara denk gelmesini, 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikaların düşünce ve inanç özgürlüğü doğrultusunda yol açtığı değişimlerle birlikte tartışır. 1990'lı yıllardan itibaren, yüzyılın başından bu yana hâkim olan resmi söylemin farklı ve eleştirel bakış açılarından ele alınmaya başlandığını, bu dönemde Türkiye toplumunun geçmişiyle daha fazla hesaplaşma cesareti bulduğunu, bastırılan ve inkâr edilenlerin konuşulur olmaya başladığını savunur.[7]

Psikanaliz Türkiye'ye neden geç geldi sorusu etrafında Türkiyeli psikanalistler tarafından yapılan bu tartışmalar aynı zamanda Türkiye'nin toplumsal yapısına dair psikanalitik kavramlarla birlikte düşünme çabasına denk düşmektedir. Bu tartışmalar; toplumsal yapıyı dönüştürmek için onu anlamak gibi bir sorumluluğa sahip olan toplumsal hareketlere de ufuk açıcı ve dinamik bir yaklaşım sunmaktadır.

Bitirirken

Psikanaliz, Türkiye'ye geç gelmesine rağmen, belki de dünyadaki durumundan farklı olarak, her geçen yıl artan yoğun bir ilgi ile karşılaşmaktadır. Psikanaliz derneklerine formasyon başvurularındaki her sene katlanan artış, dernek etkinliklerine olan yüksek katılım ve takip oranı, basılan yayın sayısındaki artış ve çeşitlilik gibi göstergeler üzerinden bunu gözlemlemek mümkündür.

---

6. A.g.e.
7. A.g.e.

Türkiye'de kapitalist patriarkanın azgın ve vahşi sömürüsünü sürdürmek adına kamu otoritelerinden de destek alarak hayata geçirilen baskıcı/ayrımcı politikalar karşısında varoluş krizi yaşayan yüzbinlerce insan; emeğine, güvenceli çalışma ve emeklilik hakkına, sağlık ve eğitim hakkına, üniversitesine, toprağına, suyuna, havasına, denizine, kumsalına, deresine, ormanına, ağacına, bedenine, kimliğine, cinselliğine, diline, kültürüne, inancına, yaşam tarzına, seçim güvenliğine, vicdani ret hakkına, kentine, mahallesine, parkına, sokak hayvanlarına ve doğadaki tüm canlılara sahip çıkmak için mücadele etmeye devam etmektedir. Bu mücadeleleri yürüten toplumsal hareketler her daim iktidarın şiddeti ile karşılaşmış, büyük kayıplar vermiş ve yenilgiler yaşamıştır. Yenilgilerinden dersler çıkarmak bu hareketlerin devamlılığı ve başarılı olması için yaşamsal önemdedir. Parker ve Pavón-Cuéllar'ın işaret ettiği gibi psikanaliz bu konuda güçlü bir potansiyele sahiptir.

Son olarak, bu manifestonun Türkçeye çevirisi, editörlüğü ve okumakta olduğunuz önsözün hazırlanması Toplumsal Dayanışma için Psikologlar Derneği (TODAP) üyesi psikologların gönüllü emeği ile gerçekleştirilmiştir. TODAP Türkiye'de toplumsal dayanışmayı esas alarak örgütlenen, eleştirel psikoloji alanında çalışmalar yapmayı önemseyen ve psikologların emek sürecindeki sorunlarını kendine çalışma alanı olarak belirleyen bir örgütlenmedir. Bu kitabın çevrilmesi ve yayımlanması süreci de TODAP'ın belirlediği eksenlerin kesişiminde bulunan toplumsal sorumluluk perspektifinin bir parçasıdır.

Ian Parker ve David Pavón-Cuéllar'ın bu manifesto ile psikanaliz ve devrim arasında kurmaya çalıştığı bağın, üzerinde yaşadığımız kadim coğrafyada güçlü bir şekilde kurulması umuduyla...

Önsöz

Bu manifesto özgürlük hareketleri için, daha iyi bir dünya için hazırlandı. Günümüzün baskıcı, sömürücü, yabancılaştırıcı gerçekliğiyle mücadele eden birey ve gruplara hitaben ve onlar için yazıldı. Bu manifesto bugünkü yaşamın sefil dış gerçekliği ve adına "psikoloji"miz denebilecek, derinlerde "içimizde" olduğunu hissettiğimiz, sıklıkla gerçekliğe teslim olan ya da umuyoruz ki ona isyan eden "içsel" yaşamlarımızın karşılıklı ilişkisi üzerinedir. İsyan etmeye ihtiyacımız var, başkaları için ve kendimiz için.

Bazen isyanımızın içimizden dışarı çıkmak üzere kendisine bir yol bulamadığını ve harekete dönüşemediğini hissederiz. İsyanımız dışarıya çıkamadığında içimizde bizi yiyip duran bir şeye dönüşür ve hayatımızı ağır bir şekilde

etkilemeye başlayabilir. Bu durumlarda bize genellikle ruhsal bir bozukluğumuz olduğu söylenir.

Pek çok sorun toplum, kitle kültürü ve tam da bunu yapmak üzere eğitilmiş profesyoneller; psikologlar, psikiyatristler ve diğer "psi" uzmanları tarafından bireysel psikoloji düzeyine indirgenebilir. Bu sorunlar "psişik" sorunlar olarak hissedilse de öyle değillerdir. Onları nasıl politikleştirmeliyiz? "İçimizde" hissettiklerimizin köklerine karşı "dışarıda" nasıl savaşabiliriz?

Kişisel "iç" ve sosyal "dış" dünya arasındaki ilişki, özgürleşme hareketleri için can alıcı niteliktedir. Bu hareketlerin, başlangıçta klinik bir yaklaşım olarak geliştirilmiş olan, bir asırdan fazladır gerçeklik ve içimizin derinliklerinde hissettiklerimiz arasındaki karşılıklı bağı kavramaya çalışan psikanalizden faydalanmasının nedeni budur. Bu karşılıklı bağın doğasını, psikanalizden gelecekler de dahil olmak üzere farklı yaklaşımların yardımıyla anlamalıyız. Bunu hem bizi baskılayan, sömüren ve yabancılaştıran şeylere karşı savaşmak hem de kapitalizme, cinsiyetçiliğe, ırkçılığa ve kolonyalizmin yeni biçimlerine kullanışlı alternatifler üretmek için yapıyoruz.

Psikanaliz

Psikanaliz nedir? Psikanaliz, Freud tarafından on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Avrupa'da, ana akım psikiyatrinin ruhsal sıkıntılara yaklaşımına alternatif olarak geliştirilmiş bir terapötik uygulamadır. Ruhsal sıkıntı içerisindeki insanları kapatmak, berbat fiziksel tedavilere ve ilaçlara maruz bırakmak yerine psikanalist bizim "analizan" diye adlandırdığımız hastası ya da danışanı ile klinikte bir araya gelir. Psikanalistlerin görevi analizanın kendi sıkıntısından bahsedebilmesi ve anlattıkları içinde geçmişi ve şimdiki zamanı arasında, daha önce hiç duyulmamış bağlantıları kurabilmesi ve duyabilmesi için farklı türde mahrem bir alan oluşturup özneyi dinlemektir.

Popüler filmlerdeki klasik divana yatmış analizan imgesi doğrudur ancak notlar tutan, tanı koyan, bilgece yorumlar yapan psikanalist imgesinde yanıltıcı bir taraf vardır. Psikanalist, konuşan özne olarak hastaya, sonunda kendisinin doğru bulacağı ve "içgörü" ile değişimin motoru olarak işleyecek yorumlar oluşturabilmesi için alan açar. Psikanaliz bir hastanın yalnızca kendisini psikanaliste getiren "semptoma" işaret edebilmesini de kişinin hayatını değiştirmesini de mümkün kılabilir. Bu manifestoda psikanalize ilişkin savlarımızda alçakgönüllü bir tutum içerisindeyiz; ancak psikanalizin, psikiyatri ve psikolojiye göre ilerici bir terapötik alternatif oluşturduğuna inanıyoruz, bunun sebeplerini de açıklayacağız.

İlerleyen bölümlerde *bilinçdışı* kavramına odaklanarak psikanalizin olmazsa olmaz unsurlarını tanımlayacağız. Yaşamlarımızın nasıl bilinçdışı bir biçimde, sonradan kliniğin içinde de *tekrarlanan* örüntüleri yinelediğini göstereceğiz. Bazı durumlarda öz yıkıcı ve acı veren bu örüntülerin nasıl yaşamın ya da ölümün hizmetinde işleyebilecek olan *dürtünün* bir ifadesi olduğunu ve bu tekrarın klinik süreçte psikanalist tarafından nasıl *aktarım* olarak ele alındığını göstereceğiz. Bu dört unsurun klinik temellerinin üzerinde durmakta ısrarcıyız zira psikanaliz klinik bir yöntem olarak ortaya çıkıp bu şekilde gelişimini sürdürdü. Psikanalitik tedavinin reklamını yapmak ya da okurlarımıza psikanalizi tavsiye etmek gibi amacımız yok. Amacımız daha ziyade psikanalizde potansiyel olarak devrimci bulduğumuz şeyi ve bunun özgürleşme hareketleri üzerindeki etkisini, mevcut mücadelelerine nasıl hizmet ettiğini vurgulamak.

"Kliniğin" politik pratiğini barındıran potansiyel bir alan olarak ifade edilmesi ile ilgili tartışmalara yer vermiş olsak da bu noktada psikanalitik kuram ya da klinik pratiğin yayılmasıyla değil psikanalizin ilerici ve devrimci politik etkililiğiyle ilgileniyoruz. Psikanalitik kuram ya da klinik pratiğin yayılmasıyla ilgilenmesek de "kliniğin" potansiyel

ilerici bir alan olarak politik pratiğe eklemlenmesiyle ilgili tartışmaları da çalışmamıza dahil ediyoruz. Bu manifesto pek çok psikanalize giriş metninden biri değil, psikanaliz ve devrim arasındaki bağa ilişkin bir argümandır. Okurlarımız dilerlerse diğer giriş metinleri ile yöntem ve kuram hakkında daha fazla okuma yapabilirler; ancak psikanalizin nasıl uyarlanıp çarpıtılabileceğine dair uyarılarımızı akıllarında tutmaları gerekecektir.

Başka bir dünya mümkün ve psikanaliz, bu dünyayı mümkün kılmak için şu an ihtiyaç duyduğumuz değerli bir araç. Psikanalizi bir araç olarak kullanmak psikanalitik ideolojiyi kendi mücadele biçimlerimize ithal etmek ya da psikanalizin hep yanı başımızda olacağını düşünmek anlamına gelmez. Psikanaliz yararlanabileceğimiz bir biçime kavuşmuştur ve görevini tamamladığı zaman ortadan kaybolacaktır.

Bu manifestodaki amacımız psikanalizi özgün bir "eleştirel psikoloji" türü ve özgürleşme hareketleri için etkili bir kaynak olarak yeniden inşa etmek. Tüm psi-mesleklerine karşı olduğumuz gibi psikolojiye karşı da çok eleştirel olduğumuzu göreceksiniz. Diyalektik bir kavrayışla anlaşılan, kusurları kabul edilen ve güçlü tarafları vurgulanan psikanaliz, bizi diğer yaklaşımların ötesine götürür.

Psikanalizin özgürleşme hareketlerine faydalı olabilmesi için kendisini eleştirmesi ve dönüştürmesi gerektiği kanısındayız. Bu hareketlerin özgül ihtiyaçlarını düşünerek, öznel değişim ve gerçekliğin dönüşümleri meselelerine işaret edebilmek adına klinik ve politik analiz ile uygulamada bilinçdışı, yineleme, dürtü ve aktarımın rolünü inceliyoruz. Kuramsal sorulardan kaçınmasak bile en önemli nokta *uygulamadır* ve psikanalitik klinik uygulamadan öğrenebileceklerimiz özgürleşme pratiğine bağlanmaktadır.

Devrim

Kapitalizm, ataerki, ırkçılık ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin kavradığı şekliyle özgürleşme gayesi, her zaman

bu manifestonun ufkunda yer alacaktır. Aşağıdaki sayfalar özgürleşme hareketleri düşünülerek, onlar için yazıldı. Bu hareketler sömürü ve baskıya karşıdır ve biz de onlarla dayanışma içerisindeyiz. Bizim psikanalizimiz aynı zamanda "onaysız" ve "anti" olana, içimizde isyan etmemizi mümkün kılan şeye kulak vermiş durumda. Hem de bu politik hareketler gibi, bizim psikanalizimiz insan öznesinin doğasına dair olumlu bir şeyi keşfediyor; durup değerlendirme, düşünme, dünyayı değiştirme ve dünyayı yaratıcılık ve dönüşüme daha uygun hale getirme kapasitesini.

Bu manifesto, hepimizin içinde yaşadığı sembolik dünyanın tedirginlikle çalkalandığı, kendimiz için hayal ettiğimiz gelecek dünyaların ise tümüyle bizim kontrolümüz dışında işleyen gizemli gerçek maddi güçlerce darbe alıp tehdit edildiği derin bir politik-ekonomik kriz döneminde yazıldı. Varlığımızın anlaşılamayacak kadar karmaşık olan biyolojik alt katmanı ve bilinemez doğamız, bu gibi zamanlarda sembolik evrenimizin içine doğru patlar ve patladığında da bizim tabi olduğumuz ve direnip hayatta kalacaksak anlayıp üstesinden gelmemiz gereken toplumsal çelişkileri alevlendirir. Kendi aramızda ne kadar bölünmüş olursak böylesi bir tehlike karşısında o kadar zayıf hale geliriz.

Örneğin ölümcül bir virüs, bu dünya üzerindeki herkes için bir tehdittir ancak virüsün ortaya çıkışı hepimizin bu meselenin içinde birlikte olmadığımızı ve bu meseleden eşit derecede etkilenmediğini açıkça gösteriyor. "Azgelişmiş" denilen ülkelerdeki insanlar daha çok acı çekecek, halihazırda ırkçılıktan mustarip olanlar daha da çok sayıda ölecek, şayet evleri varsa evde kısılıp kalan kadınlar şiddetli saldırılara daha açık hale gelecekler. Toplumun engellediği bastırılmış ve halihazırda hasta olan zayıflatılmış her grup, ölmeye daha meyilli olacak.

Bu manifesto karantina sırasında yazıldı. Metin yazarlar arasında gidip geldi ve dünyanın dört bir yanındaki yoldaşlarla üzerinde istişare edildi. Manifesto, sıklıkla "zor"

addedilen ve genellikle bu yüzden sakınılan bazı fikirler barındırıyor. Fikirler popüler metinlerdeki kolay anlatı biçimine rahatlıkla dönüşmüyor. Sizler de bizim kilit fikirlerin etrafında onları daha berrak hale getirebilmek adına dolaşıp durduğumuzu göreceksiniz. Onları daha da anlaşılır kılabilmek için farklı noktalarda farklı biçimlerde kilit savlarımızı yineliyoruz. Her dil bir çeviri biçimi olarak yazıldı ve şimdi sizden bunu pratiğe çevirmenizi istiyoruz.

İnsanlığın çoğu, kendileri bu sistem tarafından kayırıldığı için neoliberal kapitalistlerin tercih ettiği "şok kapitalizminin" tehlikesi altında. Bu kapitalizm türü, tıpkı öncekiler gibi ancak onlara nazaran daha da büyük ölçüde, kendi beslediği krizler olmaksızın işleyemiyor. Bundan çıkar sağlayanlar için her sebep kriz haline girmek için geçerli bir mazeret teşkil ediyor.

Gerçeğin içinden patlayan bir kriz hakikaten sarsıcıdır, bizi derinden sarsar; başımıza neler geldiğini anlama çabalarımız ile kendimizle paylaştığımız sembolik evren arasındaki yakın bağı en iyi psikanaliz kavrayabilecektir. Bu bağı kavrayabilmek deneyimimizle, özneler olarak nelerden acı çektiğimizle ilintili bir ideoloji eleştirisi gerektirir ki gerçekliği değiştirmek için daha iyi hareket edelim. Bu, psikanalizin bireysel psikolojik bir görevi değil politik müşterek görevi olmalıdır.

Bireyselliğimiz ve bireyselliğimizin psikolojisi bu sorunun parçalarıdır. Onları sorgulamalıyız. Psikolojinin belirli bir türde eleştirisine, psikanalitik bir "eleştirel psikoloji" ye ihtiyacımız var. Şimdi, psikanalize ihtiyacımız var.

1. Bölüm
Giriş: Istırap, Diyalektik ve Özgürleşme

Semptomlar, kendilerini artıran hatta bazı durumlarda yaratan, hastalıklı bir toplum biçimi hakkında bize ne anlatır? Fabrikada, ofiste, mağazada, tarlada, sokakta veya evde çalışan işçiler, yani baskı altındaki herkes, hele ki dünyayı değiştirmek için mücadele eden aktivistler, hayatlarının bir noktasında pratik ve duygusal desteğe ihtiyaç duyar. Özgürleşme hareketlerinde aktivizm, kişinin geçmişinden ve eski kimliğinden kopması, kendisini sorgulayıp çizilmiş rolünü terk etmesi, çevresiyle yüzleşip kendisini olduğu yerde tutan şeylerden sıyırması ve halihazırda sahip olduğu ayrıcalıklardan vazgeçmesi gerektiği için genellikle zor bir sınavdır.

Söz konusu %1'lik dilimdeki süper zenginler olduğunda ayrıcalıklar çok büyüktür ancak çoğunluk söz konusu olduğunda bizleri birbirimizden ayıran ayrıcalıklar şaşırtıcı derecede azdır. Son derece silik olan bu ayrıcalıkların, bizim için çok önemli olabilmesi de yine aynı şekilde oldukça şaşırtıcıdır. Ayrıcalıkların etkisi çoğunlukla maddi olarak görülse de aynı zamanda "psikolojik"tir ve bu boyutuyla ele alındığında psikanalizin anlayıp dönüştürebileceği bir şeydir.

Farklı alanlarda çalışan emekçiler olarak ne olduğumuzun farkına varmak istiyorsak psikolojik zincirlerimizi gevşetmeliyiz. Aramızdaki farklılıklar ne kadar büyük olursa olsun bizi birleştiren şey, yaşamak için çalışmak zorunda olmamızdır. Güçlerimizi birleştirip dünyayı kazanmak için bu gerçeği kabul etmek zorundayız. Bireyler olarak, olmaya zorlandığımız şeklin içinde ya da içimize yerleştirilen kimlik kategorileri arasında sıkışıp kaldığımız sürece, dünyayı tamamıyla yitirinceye dek kaybetmeye devam edeceğiz.

Freudyen mirasın hikâyesi, modern öznelliğin içsel kopuşlarının özgün ve eşsiz bir tedavisi olmakla birlikte, nihai özgürleşme hedefine sahip, karmaşık, kararsız ve çelişkili bir ilişkinin tarihidir. Bu tarih, ilerlemeleri içerdiği kadar sapmaları, ihtilafları ve başarısızlıkları da içerir. Freud, en başından beri cinsiyetçi ve ırkçı ideolojiye batmış bir zamanın çocuğuydu ve aldığı psikiyatrik eğitim de bu doğrultudaydı. Ancak Freud, daha çok potansiyele sahip ilerici bir "eleştirel psikoloji"ye alan açmak için dönemin psikoloji ve insan doğası hakkındaki baskın fikirlerinden ayrıldı.

Freud, psikoloji dünyasıyla eleştirel ve şüpheci bir ilişki içindeydi. O, psikolojiyi, nesnel bir biçimde bilinebilecek; belirli, gerçek, tamamen açık ve her insanda her zaman aynı olabilecek bir olgu olarak görmedi. Bütün bunlar, Freud'un insan acısının doğasının tarihsel bağlamına ve acının diyalektik bir sürecin içinde kendini *semptomlarda* gösterdiğine dair değerli çıkarımlar yapmasını sağlamıştır. Bu çıkarımlar

aynı zamanda kavrayış ve özgürleşme arasındaki ilişkiye de ışık tutmaktadır.

Tarihsel Bir Fenomen Olarak Istırabın Semptomları

Freud'un yaptığı şey, tıbbi semptomlara benzeyen ancak insanları psikolojik olarak hareketsiz kılmasından dolayı farklı "semptom" türleri olarak görünen şeyleri anlamaktı. Bu "semptomlar" tıp tarafından açıklanamaz veya tedavi edilemez durumdaydı, dolayısıyla onları tedavi edebilmek için tamamen farklı teorik ve pratik araçlar gerekiyordu. Freud, psikanalizi, kendisi de geleneksel bir "akıl doktoru" olarak yetiştirilmiş olmasına rağmen, tıbbi psikiyatriden ve sorunları hâlâ mekanik bir tıbbi model içinde çözmeye çalışan psikoloji türlerinden tamamen kopacak şekilde geliştirmiştir. Psikanalitik "semptomlar", sadece tıbbi semptomlar gibi görünen çeşitli işaretler değildir. Bu semptomlar daha çok dinlenilme talebi olan, psikolojik sıkıntıdan ve dirençten bahseden kelimeler gibidir ve değişim olanaklarının kapısını aralar.

Psikanalizin yaptığı gibi, semptomları ciddiye alıp dinleyerek, tedavi ederek ve bu noktadan hareket ederek dünyayı dönüştürülebiliriz. Dönüştürücü, yıkıcı ve potansiyel olarak devrimci siyasi eylem; acılarımızın semptomatik dışavurumundan, olduğu gibi devam edilememesinden ve değişmesi gerekenlerden kaynaklanabilir. Bu bahsi geçen semptomlar, bu manifestonun başlangıç noktasıdır.

Manifestoda özellikle dışavurum ve eylem arasındaki psikanalitik bağlantıyla ve acının en temel sosyal nedenlerini ele alarak bunların üstesinden gelmeye çalışan politik eylemlerle ilgileniyoruz. Değişmesini çok istediğimiz bu sefil toplum bağlamında acının özel doğasından bahsederken ıstırabını yaşadığımız baskının ve içsel zorlukların çözümlenmesinde psikanalizin bizim için potansiyel olarak güçlü bir müttefik olduğunu söyleyebiliriz.

Görevimiz, toplumsal mücadeleyi psikanalitik teorinin tarif ettiği kaçınılmaz içsel mücadeleyle birleştirmektir. Bura-

daki pratik amaç, bizi pasifize eden, kendimizle ve toplumla içsel olarak uzlaşmanın odak olduğu olağan bir terapötik hedefe ulaşmak değil; içsel mücadelemizin kökenine ulaşmayı hedefleyen radikal politik bir amaçtır. Bu amaç, burada ele alacağımız biçimiyle psikanalizi, psikanalizden ilham alan uyarlayıcı bireysel terapilerden önemli ölçüde farklı kılar.

Psikanaliz, yırtık ve bölünmüş "içsel zihinsel yaşantılarımız"ın bir teorisi ve pratiği olarak çoğu zaman güç ve iktidarlarla yakın ilişki halinde olmuştur; ancak psikanaliz, ıstırabın klinik ve politik bir eleştirisini de sağlamaktadır. Psikanalizin güç odaklarıyla kurduğu ilişki korkulacak bir şey değildir. Psikanaliz, varlığımızı yerleşik düzene uyarlamak, dönüştürücü ideallerimize güvenmemizi engellemek, bizi kolektif mücadeleden uzaklaştırmak, kendimizi bireysel zihinlerimize kilitlemek veya egemenliğe karşı en içten direnişimizi engelleyerek bize boyun eğdirmek için tasarlanmamıştır.

Freud'un bize bıraktığı şey bir tecrit, teslimiyet ve boyun eğme aracı değildir. Ruh sağlığına dair her profesyonel yaklaşımda olduğu gibi, psikanalizin de bazen bu şekilde işlev gösterdiği doğrudur. Psikanalizin kimi zaman bu şekilde işlev göstermesi, profesyonel iyileştiricileri diğerlerinden ayıran ve onlara iktidarla bağlantılı büyük bir rol veren sınıflı bir toplumda hiç de şaşırtıcı değildir.

Ayrıca, psikanaliz bizlere bir tıp doktorunun, psikiyatristin, psikoloğun veya psikoterapistin, yani bu alandaki her profesyonelin, çelişkili yaşamları tarafından bölündüğünü ve parçalandığını da öğretir. Bahsi geçen uzmanlar başarılı bir kariyer için çabalıyor olabilirler; ancak nadiren kendilerini bu eğitime yönlendirenin öncelikle kariyerleri için değil başkalarına bakım vermek için olduğunu hatırlarlar. Her birimiz bu gerginlikleri çeşitli şekillerde yaşayabiliriz, onlarla baş edebilir ya da çoğu zaman olduğu gibi onların üstünü örtebiliriz. Buradaki anahtar soru, bu çatışmalar ve çelişkilerle ne yaptığımızdır, onları bize karşı değil, bizim için çalışmaya zorlayıp zorlamadığımızdır.

Genellikle tutucu bir şekilde kullanılıyor olmasına rağmen psikanaliz aslında tutucu değildir. Psikanaliz kesinlikle bir tahakküm aracı da değildir. Aksine psikanaliz, iktidara ve güç odaklarına karşı bir silah olarak kullanılabilir. Kapitalizm adı altındaki hayatın bu sefil gerçekliğini görmek, psikolojimizin gerçeklik tarafından nasıl sömürgeleştirildiğini anlamak ve kendi özgürlüğümüzle uğraşırken bu bireyselleştirilmiş psikolojiye karşı nasıl harekete geçebileceğimizi kavramak için psikanalizin kullanılması mümkündür.

Bizler, psikoloji uzmanlarının psikolojimiz hakkında söylediklerinden daha fazlasıyız. Kendi bireysel yapımız içinde hapsolmaya, gerçekliğin yarattığı sefalete veya kapitalist sisteme katlanmak zorunda değiliz. Şimdiye kadar sürekli bir şeyleri değiştiremeyeceğimiz söylendi; ancak değiştirebiliriz. Bunu yapabilmek için değişim olasılığını ciddiye alan bir yaklaşıma ihtiyacımız var.

Uyarlama

Yirminci yüzyılın başında geliştirilen, psikolojik zorluklara karşı eleştirel psikolojik bir yaklaşım sunan ve radikal bir tedavi olan psikanaliz, bir zamanlar açıkça solla ittifak halindeydi. Günümüzde ise genellikle bir uyarlama aracı olarak işliyor. Çoğu psikanalist, kendi örgütleri Avrupa'da faşizm tarafından yok edilmeden ve dünyanın farklı bölgelerine kaçmadan önce komünist veya sosyalist hareketlerin üyeleri veya destekçileriydi. Bu psikanalistler dünyayı değiştirme tahayyülüne sahiplerdi çünkü ilgilendikleri hastalardan dünyada ne kadar çok acı ve sefalet olduğunu görüyor ve duyuyorlardı.

İlk psikanalistlerin dinlediği "semptomlar" tıbbi organik problemlerin basit göstergeleri değil, çatışmaların işaretleriydi. Bu çatışmalar, sadece kişisel değil aynı zamanda ideolojik, politik ve tarihseldi. Yani, semptomların kendileri çatışmalardı. Başkalarına hitap eden bir dilde, konuşmada yoğunlaşıp ifade edilirdi; bu semptomlar, psikanalizin dinlemeyi bildiği türden semptomlardı.

Birçok psikanalist bu dinleme sanatını kaybetti. Psikanalistlerin dinleme biçimi kimi zaman tek tipleştirici ve sınıflandırıcı bir bakışa yol açtı. Böylece, psikanaliz yavaşça tıbbi ve psikolojik bir uzmanlık haline geldi. Psikanaliz, uygulanması bilimsel olduğu iddia edilen depolitikleşmiş basit bir "tekniğe" dönüştürüldü.

İlk psikanalistler bile, kaçtıkları yeni ülkelerdeki düşmanca koşullar altında, siyasi militanlıktan vazgeçmek ve kendilerini İkinci Dünya Savaşı ve daha sonra Soğuk Savaş sırasında Batı ülkelerinin antikomünist zulmüne karşı korumak zorunda kaldılar. Bu psikanalistler apolitik davrandılar, böylece yeni gerçekliklerine uyum sağladılar ve psikanalizi depolitize hale getirerek uyarladılar, yani psikanalizin kendisini uyarlanabilir bir tedaviye dönüştürdüler. Bu uyarlama, klinik alanda ve popüler kültürde kapladığı yer bakımından bir tedavi şekli olarak psikanalizin hikâyesi için çok önemlidir.

Bu noktadan sonra semptomların bahsettiği çatışmalar artık yalnızca kişisel düzeyde çözülmesi gereken şeyler olarak görülmeye başlandı ve politika klinikten uzak tutuldu. Sonrasında ise psikanalitik fikirler, yanlışlıkla topluma "uygulandığında" her toplumun nasıl işlemesi gerektiğini belirten ve her toplumun neye benzeyebileceğine dair bir model olarak kullanılan indirgenmiş uyarlanabilir psikanaliz türü haline geldi.

Bu kasvetli zamanlarda, ki bu zamanlar psikanalistler için olduğu kadar tedavi edilenler için de oldukça kasvetliydi, neredeyse Freud'un yenilikçi teori ve pratiğinin radikal tarihi ölmüş gibiydi. Kimi pratisyenler devam edebilmek için mücadele etti, kimi sosyal teorisyenler ise kendi geçmişini unutmasına neden olan temeldeki tarihsel koşulları kavramak için psikanalizi kullanmaya çalıştı. Hemen hemen hepsi psikanalizin bir şekilde teslim olduğunu, yutulmaya, evcilleştirilmeye ve uyarlanmaya müsait olduğunu çok iyi anladılar. Şimdi, ihtiyacımız olan, psikanalizi bu tarihsel bağlantıdan kurtarmak, radikal otantik tarihsel çekirdeğini ciddiye alarak tekrar hayata geçirmektir.

Uyarlayıcı psikanalizi reddetmemizin nedeni, psikanalizin bu baskın tutucu versiyonunun dönüştürücü potansiyelini kaybetmesidir. Uyarlayıcı psikanaliz kendimizi dönüştürmemizi değil, ne kadar baskıcı, sömürücü ve yabancılaştırıcı olursa olsun gerçeği olduğu gibi kabul etmeyi, benimsemeyi ve sürdürmeyi mümkün kılar. Böylece kapitalizm her ne kadar adaletsiz ve tahammül edilemez olsa da kapitalizme sanki tarihsel değilmiş ve üstesinden gelinemezmiş gibi yaklaşıp doğal çevremizmiş gibi uyum sağlamamıza neden olur.

Uyarlayıcı psikanalizin sorunu sadece şeylerin düzenini doğallaştırması ve bu düzeni tarihsel olmaktan ziyade doğal hale getirmesi değil, dünyayı her birimizden ayrı bir dış "çevre" olarak görmemize yol açmasıdır. Böylece dünyanın bir parçası olduğumuzu görmemiz ve kendimizi dönüştürerek dünyayı, dünyayı dönüştürerek kendimizi dönüştürebileceğimiz gerçeğinin farkına varmamız engellenir. Biz bu dünyanın ekolojik olarak birbirine bağlı doğasının bir parçasıyız ve birbirimize bağlıyız; dolayısıyla sömürülen, ezilen ve mücadele eden yoldaşlar olarak birbirimizden sorumluyuz. Dünya ve içinde bulunan diğer insanlar yalnızca bir "çevre" değil, bundan daha fazlası; benliğimizin samimi bir parçasıdır.

Her özgürleşme hareketi, bir noktada "çevre" ile "ekoloji" arasında çok önemli bir fark olduğunu öğrenir. Özgürleşme hareketlerinin mücadeleleriyle dünyamızın ekososyalist anlayışı birleştiğinde bu fark daha açık hale gelir. "Ekoloji" dünya ile aramızdaki yakın bağlantıya işaret eder. "Çevreden" bahsettiğimizde ise dünyadan sanki bizden ayrı, uyum sağladığımız ya da hükmetmeye çalıştığımız bir şeymiş gibi bahsetmiş oluruz. Hayatlarımız, dayanışma ve politik bilinç ağlarında öyle ekolojik bir şekilde birbirine bağlıdır ki mücadele içindeyken başkalarının acısını hissederiz. İster insan ister başka duyarlı varlıklar olalım, başkalarına hükmetmeye ve onları sömürmeye çalışırsak bu dünyayı yalnızca daha da kötüleştireceğimizi biliriz. Başkalarıyla olan bağlantımızın bu ekolojik bilinci psikanalizin merkezinde yer alır.

Uyarlayıcı psikanalizin tasarladığı gibi, bireyler gerçekten yalnız, izole edilmiş ve birbirinden ayrı değildir. Bizler, başkalarının hayatlarının bir parçasıyız ve eylemlerimiz ya da söylemlerimiz başkaları için ölümcül sonuçlar doğurabilir. Bizler, bir şekilde başkalarından en az kendimiz kadar sorumlu olduğumuzu biliriz. Bağlantılarımız yalnızca "dışsal" değildir. Başkaları yalnızca "dışarıda" ve çevremizde değil, aynı zamanda her birimizin "içinde", düşündüğümüz, söylediğimiz ve yaptığımız şeylerdedir. Jestlerimizde, sözlerimizde ve fikirlerimizde bizim olduğu kadar başkalarının da izleri ve görüşlerinin yankıları vardır. Başkalarıyla yaşadığımız geçmiş ilişkiler yalnızca mevcut ilişkilerde yeniden ortaya çıkmakla kalmaz aynı zamanda bu ilişkiler benliğimize tutunarak bizi biz yapar. Bireyin anayasası sosyal, kültürel ve aynı zamanda tarihseldir. Bu durum bireyi sürekli olarak dönüşüme açık kılar.

Karşılaştığımız sömürü, baskı ve yabancılaşma koşulları tarihsel olarak inşa edilmiştir ve bizim tarafımızdan sona erdirilebilirler. Aynı şekilde, bizim tuhaf yabancılaşmış psikoloji biçimlerimiz de tarihin ürünleridir ve değiştirilebilirler. Bu değişim, çoğu psikiyatristin, psikoloğun ve psikoterapistin ruhsal yaşamın evrensel, değişmeyen özellikleri üzerinde çalıştıklarını iddia etmelerine rağmen geçerlidir. Çalışmaları aslında kültür, tarihsel durum ve mevcut sosyal ilişkiler tarafından belirlenen son derece değişken faktörler üzerinedir.

Muhafazakâr uyarlayıcı psikanalistler, çoğu psikoloji uzmanıyla birlikte, insan varlığının sürekli değişen tarihsel doğasını sabit bir şeye dönüştürürler. Bu dönüştürme, her şeyin çok hızlı değiştiği ve gerçekte katı olan her şeyin buharlaştığı günümüz toplumunda atıl kalır. Bizler, kendimizi esnek olmaya zorlarız ve her an farklı bir şekilde var olmayı öğreniriz ancak psikoloji uzmanları, insan doğasındaki en radikal ve dönüştürücü olana ihanet ederek varlığımızı, tedavi etmeye çalıştıkları bir nesneymiş gibi yerinde sabitlerler.

Bu uzmanların insan doğasına dair imgeleri, insan doğasının karmaşık bir makineden daha fazlası olmadığı yönün-

dedir. Bu imge, yalnızca kendilerini onunla karşılaştırırken kendini üstün hisseden insanların hayal gücünde var olan, salt içgüdüsel bir mekanizma olarak kaba hayvan imgesidir. Bu aynı insanların hayvanların aşağılayıcı temsilleriyle karıştırılacağını kim düşünebilirdi? Öyle gözüküyor ki, hayvanları insanlarla karşılaştırarak aşağılayan bu eski tasvir biçimi bizi psikoloji, tutucu psikanaliz ve diğer ruh sağlığı uzmanlık alanları içinde insanın aşağılanmasına hazırlamıştır.

Radikal psikanaliz, aksine, bizlere sosyal koşullar üzerine düşünmenin, hepimiz için bu koşulları ve kendimizi sürekli olarak dönüştürmeye çalışmanın insanın doğasına içkin bir şey olduğunu öğretir. Değişmeye çalışıyoruz ve başarısız oluyoruz. Ancak radikal politik pratiğin yanı sıra radikal psikanaliz, bize neden başarısız olduğumuzu, her bireyin eşsiz özgeçmişinin toplumun baskın idealleri tarafından nasıl kilitlendiğini gösterir. Bizleri olduğumuz gibi yapan tarihsel koşulları görmezden gelemeyeceğimiz gibi bir yandan baskıya içerleyip ondan kaçmaya çalışırken diğer yandan da bizleri baskıyla ilişkilendiren ve baskıyı arzulamaya teşvik ederken içsel engelleri görmezden gelemeyiz. Kendimizi bu baskı arzumuzdan hiçbir zaman tamamen kurtaramayabiliriz. Ancak onu bilebilir ve müdahale edildiğinde, patladığında, bizi engellediğinde fark edebiliriz. Bu fark edebilme görüsünü özgürleşmemizin ilk adımı yapabiliriz.

Baskıyı arzulamak, öznelliğin acı verici paradokslarından biri olan tuhaf bir şeydir. Böyle bir paradoks yokmuş gibi davranmak en kolayıdır ancak er ya da geç bu paradoksla karşılaşacağız. Dolayısıyla böyle bir paradoks yokmuş gibi davranmak özgürleşme mücadelemizi tehlikeye atacaktır. Belki de sonunda arzumuza cevap vererek kendimizi özgürleştirdiğimiz şeylerin yerini almak üzere yeni baskı biçimleri yaratacağız. Bunu önlemek için bizi başladığımız yere getiren, yerimizde saydıran yahut geri çeken şeylere dikkat etmeliyiz. Bütün bahsi geçen şeyleri, psikolojik ve kaçınılmaz süreçlerin kurbanı olduğumuzu göstermek için değil, bu menfur

dünyada insan olarak her birimizin sahip olduğu çelişkili doğayı anlamak için ciddiye almalıyız.

Tarih

Psikanaliz, Marksizm ve diğer güç ve özgürleşme teorileri gibi, tarihsel olarak yaratılmış bir dizi problemi kavramsallaştırmak, anlamak ve çözmek için belirli bir tarihsel dönemde ortaya çıkmıştır. Psikanalizin *tarihini* bizzat tarihsel sürecin içinde kavramalı ve onu sahiplenmeliyiz. Son iki yüzyılın tarihsel bağlamı dışında değerlendirildiğinde psikanalizin bizim için yaptıkları pek bir anlam ifade etmeyecektir. Aynı anlamsızlık Marksizm başka bir döneme nakledilmeye çalışıldığında Marksizmi de kuşatır.

Antik Roma'da yöneticilerinden kaçmak isteyen kölelerin Marksist "artı değer" analizlerinden, örneğin, kapitalistin bir işçiden aldığı gizli paydan ya da devrimci partiler ve uluslararası dernekler kurma girişiminden haberdar olduklarında ne yapabileceklerini hayal etmek oldukça zordur. Spartaküs zamanında sanayi işçisi proletarya mevcut değildi. İnsanın kendisini kölelikten kurtarmasıyla ücretli emeğin sömürülmesinden kurtarması aynı şey değildir. Bu nedenle Marksizm, ancak kapitalizm egemen bir üretim tarzı olarak dünyaya geldiği zaman işe yaramaya başladı. Aynı şekilde, sömürge karşıtı ve antiemperyalist özgürleşme hareketlerine ihtiyaç duyulması için sömürge devletlerin ve emperyalizmin gelişmesi gerekliydi. Tarihsel olarak bakıldığında, özgürleştirici her siyasal hareketin belirli sömürücü veya baskıcı koşullarla mücadele etmek için ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Bu bağlamda psikanaliz söz konusu olduğunda, anlamak ve tedavi etmek için ortaya çıkan "semptomlar" modern topluma özgüdür. Bu belirtiler, psişenin kendine özgü garip Freudyen temsilleri kadar tarihseldir. "Bilinçdışı" olan şey, kapitalist modernlikte acısını çektiğimiz tuhaf yabancılaşma biçimleriyle yakından ilişkilidir.

Kapitalizmde yabancılaşma, mevcut haliyle görünmez olabilen "içsel" çatışmalar üretir, bu çatışmalar insanlarda

neden oldukları veya harekete geçirdikleri etkilerle bilinirler; örnek olarak, anlaşılmaz acıları, hayatların düzensizliğini, saçma kararları veya düzensiz eylemleri verebileceğimiz gibi, bazen yıkıcı veya öz-yıkıcı tutumlar gösterebiliriz. Tüm bunlar mevcut çalışma deneyimlerinde oldukça belirgindir. İnsanlar aynı türden görevleri tekrar edecek şekilde işçi olarak hayatlarına kilitlenirler ve böylece yaşam deneyimleri onların kontrolleri dışında belirli bir tekrarlayan şeklinde yapılanır.

Emekçiler, yani bugün çalışmak zorunda olan herkes, ekonomik zorunluluklar tarafından bahsi geçen duruma itilmektedir. Bu yüzden diyebiliriz ki çalışmak ve hayatta kalmak için bir "dürtüye" bağlı olmak kapitalizmle ilişkilidir. Kapitalist tahakküm bizi birbirimize bağlayan güç ilişkilerini şekillendirir ancak bu ilişkiler aynı zamanda daha önceki güç ilişkilerini tekrarlar, böylece tekrarlama bilinçdışında yönlendirilir ve psikanalistlerin tanımlandığı şekilde klinikte "aktarım" olarak yeniden ortaya çıkar. Bu kitap boyunca bu konuların her birine değineceğiz ve bunlar aracılığıyla, psikanalizin semptomların doğasını bu toplumda nasıl bir ıstırap göstergesi olarak kavradığını göstereceğiz.

Semptomlar, tarihsel bir icat olan psikanalizin onları okumaya yönelik olduğu şekilde yaratılmıştır. Psikanaliz, semptomları oldukları gibi, yani kişisel yaşamdaki çatışmaları ve sosyal çatışmaları ifade eden bir şey olarak görmemize yardımcı olur. Bu çatışmaları semptomatik biçimde dışavuran şey belirli bir topluluk ya da belirli bir topluluğun içindeki tekil kişilerdir. Semptomlar yanlış giden bir şeylerin olduğunun göstergeleridir, her bir konuda ıstırabın nasıl göründüğüne dair mesajlardır.

Özneler

Bu manifestoda insanlardan "özneler" olarak bahsediyoruz çünkü "birey" kelimesi öznelliğimizin bölünmemiş, ayrı, izole edilmiş, topluma ve toplumun bireyselliğine hapsedilmiş olduğunu ima eden bir terime indirgenmiştir. "Özne" bireyden

daha fazlasıdır; diğer insanları içerir, sosyal dünyaya açıktır ve onunla bütünleşir. Ekolojik varoluş alanı olarak dış dünyayla bağdaşır ve ona göre şekil alır. Özne, kendisiyle çelişir. Dolayısıyla bireysel ya da kolektif düzlemde yahut siyasal süreç düzeyinde eylemliliğin ve değişimin kaynağı olabilir.

Özne tarihsel bir mümessil olabileceği gibi bir kurban ya da tarihsel bir sürecin ürünü de olabilir. Olaylar bizleri psikanalizin yaklaşabileceği şekilde belirler ve etkiler. Psikanalitik düşünce, modern zamanlardaki deneyimlerimizi anlamak ve değiştirmek için kullanabileceğimiz en güçlü kaynaklardan biridir. Geç modernlikte, yani on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar arasında, özneler olarak başımıza gelenler Freudyen kuramın gelişmesiyle birdenbire kökten yeni bir anlam kazandı. Bu süreçte psikolojik sıkıntılarımız için tıbbı tanılar icat edildi; icat edilen bir başka şey ise bu sıkıntılarımızla başa çıkmak, onların ne anlama geldiğini anlamak, onlara isyan etmek ve bu sıkıntıları dönüştürmek üzere psikanalizdi.

Psikanaliz cinsiyetçiliğin, ırkçılığın, sömürgeciliğin ve ileri neoliberal kapitalizmin altındaki sefalet belirtilerinin doğasını kavramanın en iyi yollarından biri olmaya devam ediyor. Bilinçdışında işleyen, tıp doktorlarıyla psikologların gözlemlediği görünür semptomlar üzerinden çarpık bir ifade bulan bu psikanalitik semptomlar, kişisel geçmişimizle ve mevcut yaşam koşullarımızla derin bir bağlantıya sahiptir. Semptomlar, bu ikili anlamda tarihsel olgulardır; her bireyin kişisel tarihinde üretilirler ve genel şekilleri itibarıyla da içinde yaşadığımız ve anlamlandırmaya çalıştığımız toplum tarafından yapılandırılır.

Geçmişimiz ve dünyamız bizi büyüler, hastalık ve acıyla şekillendirir. Bu durum, ideoloji tarafından tamamen büyülendiğimiz ve mevcut olanın mümkün olan bütün dünyaların en iyisi olduğuna, endişelenecek bir şey olmadığına inandığımız ya da işlerin kötü olduğunu ve değişmesi gerektiğini bilen bir aktivist olup olmadığımızla da ilişkilidir. Çatışma ve

çelişki hepimizi korkutur. Bu çatışmalar ve çelişkiler içimize ulaşır, onların içimize girmesine neden olur, bizi parçalara ayırır ve sonra acı verici ve görünüşe göre açıklanamayan semptomlar biçimini alır.

Ne Psikoloji ne de Psikiyatri, Psikanaliz Diyalektiktir

Öznelliğe olan psikanalitik yaklaşım tarihinin çetrefilli yolu bilimsel veya sözde bilimsel bir uzmanlık, profesyonel ve akademik bir disiplin olarak anlaşılan psikolojinin gelişimiyle birlikte ilerledi. Bahsettiğimiz bu psikoloji disiplini psikanaliz ile karıştırılmamalıdır. Psikoloji disiplini her ne kadar psikanalizi içermiş görünmeyi başarmışsa da önermelerinde, fikirlerinde, yöntemlerinde ve hedeflerinde psikanalizle aynı düzlemde değerlendirilemez. Aslında, psikoloji, psikanaliz yoluyla çözmeye çalıştığımız şeylerin çoğundan oluşur. Psikanalitik bakış açısından bakıldığında, psikoloji alanı sorunludur.

Psikoloji bizim için yanıltıcı, aldatıcı ve hatta hayal ürünü bir deneyim olarak şekillenir. Bu, her birimizin kendisini tamamen bilen ve kontrol edebilen, bölünmemiş ve ayrı bir birey olarak deneyimlemesidir. Bu bütüncül ve ayrık benlik tam olarak sorunun bir parçasıdır çünkü herkese hoş olmayan duygularının sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini düşündürür. İnsanlar hayatlarında bilinçdışı bir boyut olduğunu, yani "bölünmüş" olduklarını algılarlarsa daha da kötü hissedeceklerdir. Hepimizi etkileyen bu bölünme psikanaliz tarafından kabul edilse de psikoloji tarafından reddedilir. Bu bölünmüşlüğün inkârı yabancılaşmamızı gizlemekte ve bizi yabancılaştıran şeylere direnmemizi engellemektedir. Sözde bize "içeriden" hâkim olanın, manipüle etmesine ve ideolojik olarak yönetmesine psikoloji bu şekliyle katkıda bulunur.

Şu anda karşı karşıya olduğumuz en önemli sorunlardan biri toplumsal varlığımıza karşılık gelmeyen, duygularımızda ve düşüncelerimizde kendini tanıyamayan, kendi içinde hiçbir güce veya anlama sahip olmayan ve bu neden-

le tahakküme, manipülasyona ve ideolojik yönetime karşı savunmasız olan, bireysel olarak izole olan bir deneyimin tarihsel yapısıdır. İşte bu, insan olarak hayatımızın kolektif ortak doğasından ayrılan psikolojinin sorunudur. Bu sorun, özünde, kapitalist toplumda ve onun psikolojik dışavurumlarında olan bir bireycilik sorunudur.

Psikoloji

Psikoloji disiplini, tıpkı diğerlerinden izole her işçinin deneyiminde olduğu gibi, her bireyin ayrı bir psikolojik alanda, kendi kişisel deneyimleri içinde sürdürülmesine adanmıştır. Psikoloji akademik ve mesleki bir disiplindir, kendi bireysel bölünmemiş psikolojimiz üzerine çalışır, kapitalizm ile şekillenmiş ve dünyaya yayılmıştır. Sermayenin dünya çapında genişlemesi onun psikolojik araçlarının sadece üniversitelerde ve sağlık kurumlarında değil, hayatın her alanında küresel bir yayılımıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla her şey, psikolojik bir tonla renklenme eğilimindedir. Bu psikolojikleştirme süreci, atomizasyonu, asosyalleşmeyi, apolitikleştirmeyi, tarihsellikten kopuşu, patolojikleştirmeyi, bireylerin suçlanması ve kapitalist topluma uyarlama mekanizmalarını içerir.

Evet, günümüzde küresel kapitalizm, acımasız neoliberalizm altında yaşıyoruz ancak günümüz kapitalizminin nasıl işlediğini anlamak için basit bir tanımdan daha fazlasına ihtiyacımız var. Psikanaliz (ki sadece psikanaliz de değil) bize cinsiyetçilikten, ırkçılıktan ve insanları etkisizleştiren diğer çeşitli baskı biçimlerinden bahsetmeden kapitalizm altındaki yaşamdan ve sosyal sınıflardan bahsetmenin imkânsız olduğunu öğretir. Radikal psikanaliz zaten "kesişimsel"dir. Farklı özgürleşme hareketlerinin mücadele ettiği ve son vermeye çalıştığı farklı baskı biçimleri arasındaki derin öznel bağlantıya değinir.

Sınıf, ırk ve cinsiyetin baskıcı deneyimlerinden özgürleşmek, kendimiz "içinde" de onlarla savaşmamızı gerektirir. Burada, bu öznel alanda, ezilen sadece etkilenmiş olarak

değil, aynı zamanda boyun eğmiş veya baskıya uyarlanmış olarak da ortaya çıkmaktadır. Bizi ezenleri ayakta tutan ve sürdüren bu uyarlanma, psikologlar ve psikiyatristler tarafından sıklıkla "ruh sağlığı" olarak görülüyor.

Psikiyatrik tıbbi bir sıkıntı modeliyle yakından bağlantılı olan psikoloji, insanları gerçeğe dönüştürmek yerine onları gerçeğe uyarlamak için dünya çapında psikoterapötik bir araç olarak gelişmiştir. Psikoloji, tıbbi psikiyatrinin tarihsel ideolojik yükünün çoğunu toplar ve onu insanileştirdiğini iddia eder; görünmez akıl hastalıklarının semptomları yerine danışanlarının davranışlarındaki gözlemlenebilir ölçülebilir semptomlara odaklanır. Bu bağlamda, psikoloji için hastalıktan davranışa geçişin pek de ileri bir adım olduğu söylenemez. Psikanaliz, bu minimal odak kaymasının sınırlamalarını göstermektedir.

Psikanaliz, psikiyatri değildir. Ancak psikologlar kendilerini daha arkadaş canlısı, ilerici ve "psikoterapötik" olarak sunsalar bile psikiyatrinin tıbbi mirası psikolojinin içinde hâlâ mevcuttur. Tıbbi eğitim almış psikiyatristler, kendi indirgenmiş bireysel davranış ve düşünme modellerine sahip psikologlar ve rahatsızlığı yatıştırmada ve insanları dünyaya tekrar uyumlamada en iyi çalışan yaklaşımları alıp birbirine harmanlayan psikoterapistler arasında önemli teorik farklılıklar ve mesleki statü tartışmaları olduğunu belirtmeliyiz.

Şu anda bilimsel uzmanlık iddialarıyla merkezi konumda olanlar psikologlardır. Bu psikologlar, etkinliklerini psikiyatri, psikoterapi ve psikanalitik pratiğe atfedilenlerle karıştırır, aynı zamanda kendilerini bu alanda en etkili kimseler olarak görürler. Eğer psikoloji bu şekilde işlemeseydi, psikanalizin değerini tartışma görevi çok daha kolay olurdu. Oysa sorun psikolojinin tam olarak bu şekilde işe yaramasıdır; psikoloji, sömürücü ve baskıcı sosyal ilişkilere çok iyi uyuyor ve insanları bu tür bir dünyanın oldukça sorunsuz çalışmasını sağlamak için uyarlamada çok işlevsel bir rol üstleniyor. Semptomlar ortaya çıkana kadar her şey sorunsuz çalışır;

sonra da psikoloji sözde psikoterapötik becerilerini ortaya çıkan bu semptomları yatıştırmak için kullanır.

Psikolojinin dünya geneline ve aynı zamanda gündelik yaşantımıza yayılması, deneyimlerimiz hakkında düşünme, konuşma ve hissetme şeklimizde bir azalmayı, daralmayı ve basitleşmeyi beraberinde getiriyor. Davranışlarımız, bizi her yerde kuşatan insan varoluşunun indirgenmiş psikolojik karikatürlerine giderek daha çok benzemeye başlıyor. Bu indirgenmiş psikolojik karikatürler, filmler, televizyonlar, dergiler, gazeteler, çok satanlar, kişisel gelişim kılavuzları, duygusal yeniden eğitim, kariyer koçluğu, danışmanlık, uzman görüşleri, sosyal ağlar ve hatta Pentekostal kiliseler* yoluyla yayılmaktadır.

Bütün bu kültürel alanlar, kapitalist sistem için oldukça işlevsel olan indirgenmiş banal psikolojik temsilleri bizlere dayatmak için doldurulmuştur. Bu indirgenmiş psikolojik temsiller, bizi gerçekten yansıtabilecek kadar aslına uygun olup farkındalık sağlamaktan çok, bizleri mevcut sefil yaşam koşullarından ayrıştırarak kendimizi başka bir biçimde tanımamıza neden oluyorlar.

İşte psikoloji tam da bu noktada epey başarılı oluyor çünkü varoluşumuzu açığa çıkışı boyunca yönetiyor ve süreç içinde ortaya çıkarıldığı şekliyle onaylıyor. Bazen bu varoluş biçimi, davranışçı, hümanist ve bilişsel yaklaşımlar da dahil olmak üzere meşhur psikoloji geleneklerinin kavramlarını somutlaştırıyor gibi görünebilir. Örneğin, tüketiciler reklamlardaki uyaranlara yanıt vermeyi, pazarlanan insan doğası imajıyla özdeşim kurmayı, herhangi bir şeyi satın almak için gereken süreçleri izlemeyi ve kendilerini hem ideolojik hem de maddi bir uygulama biçimi olarak tüketiciliğe iten gizli güçlere teslim olmayı öğrenirler.

Psikolojinin başarılı psikanalitik yorumları olduğu gibi psikiyatrinin de başarılı psikanalitik yorumları vardır. Va-

* Yunanca *pentekoste* sözcüğünden türeyen ve tanrının, doğrudan kişisel deneyimini vurgulayan Protestan bir akım olan Pentekostalizmin hâkim olduğu kiliseler. (ç.n.)

rolan radikal özgürleştirici yaklaşımları bu sahtekârlıklara, ideolojik çarpıtmalara ve olması gerekenin "normalliğine" teslim olmaya karşı koruma noktasında dikkatli olmalıyız. Psikanaliz, çeşitli özgürleşme hareketleri için yararlılığını yitirmeden, özgürleşme hareketlerini yalnızca psikolojikleştirerek ya da psikiyatrikleştirerek depolitikleştirmekle kalmayıp, özgürleştirmekten çok uyarlamaya ve boyun eğdirmeye katkıda bulunmadan, yani ne ise o olmayı bırakmadan psikiyatri ya da psikoloji olamaz.

Psikanaliz, özneleri en etkili şekilde kapitalizme entegre olacak hale getirerek, bir başka deyişle psikoloji gibi çalışması sağlanarak, indirgenebilir ve çözülebilir. Ancak gerçekte olduğu haliyle ve potansiyelleriyle psikanalizi korumak için psikanalizi bu uyarlama sürecinden ayırmalı ve bizlere direnme noktasında ne tür olanaklar verebileceğini göstermeliyiz. Psikanaliz, kendisi buna isyan etse de maruz bırakıldığı tarihsel uyarlama sürecinden dolayı ana akım ideolojilerle iç içe geçmiştir. Bu noktada psikanalizin kendisi, üzerindeki uyarlama baskısının semptomu haline gelmiştir. Psikanalizin semptomlarına kulak verirken yalnızca psikanalizi değil kendimizi de özgürleştirebiliriz.

Psikanaliz çeşitli çatışmalarla parçalanmıştır, dolayısıyla insanın tarihsel olarak inşa edilmiş doğası hakkında çeşitli çatışmalardan bahseder. Psikanalizi bir semptom olarak görmemizin nedeni, dünyanın çelişkilerini derinliklerinde taşıyan bir özne olarak insanın çelişkili ihtiyaçlarını, eğilimlerini, arzularını ve isteklerini yansıtmak üzere belirli bir tarihsel dönemde ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır.

Psikanalitik yaklaşım, düşünüldüğü üzere yalnızca öznenin çektiği acının semptomatik dışavurumuyla ilgilenmez, psikanalitik yaklaşımın kendisi de bir semptomdur. Aslında ele aldığı şey kadar çelişkilidir. Psikanalizin kapitalist düzendeki yaşamın çelişkili doğasıyla ve buradan hareketle günümüz toplumunda ortaya çıkan semptomlarla ilgilenmesini sağladığımız anda psikanalizin kendine yönelebilen refleksif

bir "eleştirel psikoloji" olmasını da sağlamış oluyoruz. Bunu yapabilmek için psikanalizi bahsi geçen kapitalist topluma neyin uyarladığını; psikanalizi direnen, yıkıcı ve özgürleştirici bir hale getirebilecek şeylerin neler olduğunu ve olabileceğini analiz etmeliyiz.

Çatışma

Tıpkı psikanaliz gibi, kendi içinde semptom taşıyan her bir birey de çatışmalar tarafından kuşatılmaktadır. Bireylerin kim olduklarını tanımlayan şey, istikrarlı şekilde zararlı, baskılayıcı biyografik deneyim kalıplarına kendilerine özgü biçimde hapsolmalarıdır. Bu hapsolma biçimi, bireyleri kendilerine, ailelerine ve arkadaşlarına tanınabilir kılan şeydir.

Her birimizin özgünlüğünü sağlayan şey hapsolduğumuz bu dirençli, tekrarlayan ve aynı zamanda çelişkilerden, çatışmalardan oluşan bilinçdışıdır. Her birimize özgü olan iç çatışma, semptom olarak şekillenir. Bize özgü bu semptom, kendimizi dönüştürmemizi, bizi baskılayan ve zarar veren ilişkilerimizi değiştirmemizi engelleyebilir; hatta bizi felç edebilir. Değişim, genellikle başımıza dramatik ya da travmatik bir şey geldiğinde, bizleri bilinçdışı yönlendirilen kalıplardan kopardığında gerçekleşir. Belirtmek gerekir ki toplumsal değişim, bireysel değişimi teşvik eden büyük bir faktördür.

Semptomdaki değişim süreci ve çatışmanın billurlaşması ancak diyalektik biçimde anlaşılabilir. Çatışma, bizi tuzağa düşürür ve hareketsiz kılar; aynı zamanda bizi kendisini çözmek ve yine kendisinden kurtarmak üzere harekete geçiren şey de çatışmadır. İleri dönük hareketlerimiz çatışma tarafından hem yönlendirilmekte hem de engellenmektedir. Çatışmanın diyalektiğinden kaynaklanan hareketimiz yavaş yavaş gerçekleşir. Kimi zaman ilerler, kimi zaman tökezleriz. Hiçbir şey değişmiyor gibi görünürken aniden değişime yol açacak bir dizi küçük değişiklikler meydana gelir, bu küçük değişiklikler niteliksel bir değişime yol açan niceliksel artımlı değişikliklerdir. Değişim, siyasal düzeyde uzun yıllar süren

kolektif mücadelenin, uzun soluklu çabaların, yeni olasılıkların ve yeni öznellik biçimlerinin ortaya çıkmasında kendini gösterir. Klinik düzeyde, semptom kendini açık bir çatışma olarak gösterdiğinde ve yaşama ne şekilde devam edileceğine dair bir karar gerektiğinde değişim meydana gelir. Semptom bir engeldir; diyalektik olarak kavrandığında, aynı zamanda değişimin olanağıdır.

Semptom, yalnızca kendimizi tanımanın değil, değiştirmenin de fırsatıdır. Psikologların ve psikiyatristlerin genellikle semptomu ortadan kaldırmaya çabalamaları bu nedenle yanlıştır. Semptomu ortadan kaldırmaya çalışmak, hiçbir şeyin keşfedilmemesini ve her şeyin olduğu şekliyle kalmasını, değişmemesini sağlamaya yöneliktir. Kendini keşfetmek ve dönüştürmek isteyen kişi, psikanalizin yaptığı gibi semptomu büyük bir dikkatle dinlenmelidir. Yaşadığımız acı dolu bu toplumda herkes semptomlar tarafından kuşatılmıştır; ancak insanlar psikanaliste doğrudan kuşatıldıkları bu semptomlar sebebiyle gelmezler. İnsanlar, genellikle, kuşatıldıkları semptomlar dayanılmaz hale geldiğinde; nicel sıkıntıdan bir tür nitel değişime yaklaşan geçiş olduğunda psikanaliste gelirler. Psikanalizin klinik anlamdaki görevlerinden biri, niteliksel değişim zamanlarındaki çöküşün ve umutsuzluğun sınırlarında bocalamak yerine, kişinin yaşamını nasıl sürdüreceğine dair kendisinin refleksif olarak karar verebilme olanağını sağlayacak tedavi sürecini yönlendirmektir. Psikanaliz, öznenin semptom üzerinden dışavurulan şeye yenik düşmesini engellemeye, bunun üstesinden gelmesini sağlamaya yardımcı olur, ki bu yalnızca semptomu dinleyip anlayarak hareket etmekle mümkündür. Semptom, doğası gereği diyalektiktir ve psikanaliz, münferit öznenin özgürleşmeye ya da aksine, uyarlanmaya doğru yol almasına yardımcı olabilecek diyalektik bir yaklaşımdır.

Özgürleşebilmek için psikanaliz özgürleştirilmelidir; yani, psikanaliz aslında olmadığı ve olmaması gereken şeklinden kurtarılmalıdır. Psikanalizi, kapitalizme, sömürgeciliğe ve

baskıcı toplumsal cinsiyet ilişkilerine araçsal olarak yararlı bir yaklaşıma dönüştüren önyargıların, iftiracı ahlaki değerlerin, dogmaların, klişelerin ve yanılsamaların tortularından arındırmak gerekmektedir.

Psikanaliz, kendisini uyarlamaya çalışan ardışık içeriklerle araçsallaştırılmıştır. Bu içerikler psikanalizi kendi kuralları, inançları ve değerleriyle doldurmuş ve bunu yapabilmek için de psikanalizin radikal amaçlarını ılımlı hale getirmesi ve onlarla çeşitli biçimlerde uzlaşması gerekmiştir. Tarih boyunca, psikanalizin radikal biçimine her türlü gerici ideolojik içerik enjekte edilmiştir. Kadınla erkek arasındaki temel farklılıklar, kadınla erkeğin birbiriyle olan toplumsal cinsiyet ilişkileri ve cinsellik hakkında zehirli düşünceleri içeren bu ideolojik içerikler, bir pratik biçimi, bir konuşma pratiği biçimi olarak psikanalizin gövdesine hapsedilmiştir. Psikanaliz, söylemlerimizle yaptıklarımızın nasıl birbirine bağlı olduğunu gösteren bir "konuşma tedavisi"dir. Dolayısıyla, söylemsel içeriklerin psikanalize dayatılması ciddiye alınmalıdır.

Sınıflı toplumumuzun çatışmaları ve çelişkileri söylemlerimizden ayrıştırılamayacağı gibi psikanalizin merkezinde yer alan cinsel yaşantımızdan da ayrıştırılamaz. Bu manifesto boyunca, sınıflı toplumdaki çatışmaların ve çelişkilerin cinsel yaşantımızdan ayrıştırılamayacağını; cinselliğin, yaşamlarımızın mahrem özü olarak görüldüğü için nasıl psikanalizin merkezine yerleştiğini açıklamaya çalışacağız.

Cinsellik hakkında sıkça konuşuyoruz ve psikanalizin içeriği genellikle yalnızca bu bağlamda biliniyor. Peki, neden böyle biliniyor? Nasıl ki kapitalizm gelişirken çekirdek aile kalpsiz dünyanın kalbi olarak deneyimlenmişse, cinsellik de bizlerin en özel ve gizli parçası olarak deneyimlenmiştir. Ama cinsellik yalnızca "bastırılmamış", utanç verici bir şey olarak örtülmemiş ya da kötü bir şey olarak bizden uzaklaştırılmamıştır. Aynı zamanda, bize karşı kışkırtılmış ve bizden talep edilmiştir. Böylece cinsellik, "heteroataerkil" bir mantıkla üstümüzde tahakküm kurmaya yarayan, sürekli tahrip edilen açık bir yaraya, bir saplantı biçimine getirilmiştir.

Ataerki, daima "heteroataerkil"dir ve yine her zaman "heteronormatif"tir. Yani ataerki, heteroseksüelliği küreselleşmiş dünyamızın kalbindeki mahrem toplumsal sözleşmenin temeli olarak zorunlu kılar. Çünkü erkeklerin kadınlar ve yaşça büyük erkeklerin genç erkekler üzerindeki gücünü dayatır. Kendine göre farklı cinsellik biçimlerini ya dışlar ya da bu biçimlere zar zor tahammül edebilir. Ataerkil kapitalizm, sola karşı feminist söylemin çarpık bir biçimini kullandığında veya cinsel yönelimleri piyasada talep gören bir şekle büründürmeye çalıştığında da durum bu şekildedir.

Ataerkil kapitalizm, radikal fikirleri çarpıtıp bize karşı kullanarak feminizmi ve cinsel çeşitliliği araçsallaştırabildiği gibi psikanalizi cinsel yaşamımızı normalleştirme ve sömürme aracına dönüştürebilir. Dolayısıyla, cinselliğimiz yalnızca kültürel alanda değil, psikanalitik klinik ortamda da ataerkil söylem tarafından koşullanma riskini taşır. Artık psikanalizi bu ideolojik zehirlenmeden arındırmalı ve psikanalizin bizim yerimize ya da bize karşı değil, bizim için konuşmasını sağlamalıyız.

Bu nedenle, psikolojiye, psikiyatriye ve çoğu psikoterapi biçimine karşı psikanaliz, farklı bir psişe uzmanlık alanıdır. Psikanaliz, bizi nasıl dinleyeceğini bilir ve bizim yerimize konuşmaya mahkûm değildir. Haliyle, psikanaliz, bir şeyleri düzeltiyormuş gibi davranmak yerine sıkıntılarımızın semptomunu ve en önemlisi öznenin sıkıntılı halini bir değişim ihtiyacı olarak ele alır. Psikanaliz bu sayede özgürleşme hareketlerinin paha biçilemez bir müttefiki olma potansiyeline sahiptir ve kendi içinde diyalektik bir özgürleşme teorisi ve pratiğidir.

Klinik ve Kültürel Alanda Özgürleşme

Psikanalizin, gücü elinde bulunduranlar tarafından ele geçirildiği doğru, ama bu psikanalizi bırakmamız ve güç sahiplerinin eline geçmesine izin vermemiz gerektiği anlamına gelmez. Aksine, psikanalizi yeniden sahiplenmeliyiz. Bunu

yapabilmek için psikanalizin klinik alandaki çalışmaları ile sürekli değişen tarihsel bağlamı arasındaki diyalektik ilişkiyi kavramak zorundayız. Psikanalizin doğuşuyla, kapitalizm altında yabancılaşmanın, yaşamın sömürülmesinin ve Batı Avrupa çekirdek aile yapısının baskıcı doğasının doğuşunun kesiştiği tarihsel koşullar tam da psikanalizin anlamayı ve mücadele etmeyi amaçladığı koşullardır. Bu tarihsel koşullar, cinselliğin batırılmasından dolayı travmatik olarak deneyimlendiği ancak aynı zamanda sürekli konuşulduğu ve kışkırtıldığı koşullardı.

Psikanalizin ortaya çıktığı bu tarihsel koşullarda ideolojik güçler de iş başındaydı. Bu ideolojik güçler psikanalize nüfuz ederek psikanalizin içeriğini çarpıttılar. İdeolojik olmayan "saf" bir psikanaliz yoktur ancak psikanalizin teorik detaylandırmasında kesintisiz bir temizlikten ve anahtar kavramlarının sürekli saflaştırılmasından bahsedilebilir. Psikanalizin klinik formu ile teorinin ideolojik veçheleri arasındaki karmaşık diyalektik ilişki, pratikteki uygulama alanında devamlı olarak berraklaştırılabilir ve aşılabilir. Aslında bu, iktidara karşı mücadeleyi, ideoloji eleştirisini ve psikolojikleştirmeye karşı direnişi içeren kesintisiz ve hiç tamamlanmayacak bir süreçtir.

Psikanalizin dört temel kavramı –bilinçdışı, yineleme, dürtü ve aktarım– teorinin derin ideolojik psikolojikleştirme sürecine karşı direnmemizi sağlayan radikal biçimsel unsurlar olarak işler. Bu terimlerin psikanalizde özel anlamları vardır; ancak burada bahsi geçen terimleri yalnızca kendilerini değil, aynı zamanda dünyayı değiştirmeye çalışan radikaller için anlamlandırmaya çalışıyoruz.

Bilinçdışı, yineleme, dürtü ve aktarım yalnızca psikanalistin divanında değil, dünyada da etkilidir. Bu dört kavramı, özel bir dönüşümsel çalışma alanı olarak klinik ile tarihsel bağlamımız arasındaki diyalektik gerilim ilişkisi içinde ele almalıyız. Bu kavramları, özgürleşme hareketlerine "uygulama" tuzağından kaçınmak ve böylece ideolojinin araçları

haline getirmek yerine devrimci pratiklere rehberlik etmesini sağlamak adına, baştan aşağı tarihsel hale getirmek için yeniden yapılandırmak gerekmektedir.

Mücadelelerimizin, psikanalitik kavramlar tarafından yorumlanmasına, gerekçelendirilmesine ve doğrulanmasına ihtiyaç duymadığımızı; daha az yönetilmesine ihtiyaç duyduğumuzu anlamalıyız. Bu kavramların, uğruna savaştığımız özgürlüğün ufkunu sınırlayan ve hatta kapatan bir anlam evreni olarak kullanılması amaçlamıyoruz. Özgürleşme hareketlerimiz, başarabileceği, tasavvur edebileceği şeyleri genişletirken ve bu yolda ilerlerken önünü açık tutmalı, ilerleyeceği yolun yönüne ve kapsamına karar vermelidir. Özgürleşme hareketlerimiz sanki sabit bir referans noktasıymış gibi psikanaliz tarafından yönlendirilemezler; ancak psikanalizi başkaca referans noktaları arasında bir araç olarak kullanabilir, böylece içinde yaşadığımız koşullara meydan okurken diğer her şeyi dönüştürdükleri gibi psikanalizi de dönüştürebilirler.

Sağlıklı, iyi huylu, üretken vatandaşlar olarak bu dünyaya uyum sağlamaya isteksiz veya uyum sağlayamayan insanları patolojikleştiren, kaçınılmaz biçimde ırkçılık ve cinsiyetçilik türleriyle harmanlanmış sömürgeci kapitalizmin ortaya çıkardığı özel modern kültür koşullarıyla karşı karşıyayız.

Psikanaliz, bu küresel kültürün yarattığı öznelliğin altında yatan doğaya ve dünya halklarını birbirine karşı bölen farklılıklara ilişkin değerli kavrayışlar sağlar. Bununla birlikte, psikanalizin sağladığı asıl katkı klinik alanda yatmaktadır; sonraki bölümlerde daha ayrıntılı olarak tartışacağımız dört temel kavram olan bilinçdışı, yineleme, dürtü ve aktarım kavramlarının temeli klinik alanda atılmıştır.

Kendimize dair yıkıcı ilişkileri nasıl tekrarladığımızı, bu tekrarları yapmaya nasıl yönlendirildiğimizi, bizim dışımızda neler olduğunu ve psikanalistle kurduğumuz esrarengiz ilişkinin bir fenomeni olarak aktarımın nasıl işlediğini klinik alanda keşfederiz. Psikanalitik klinikteki bu keşifler, baskın

kültürel evrenden bağımsız gerçekleşmez. Bu keşifler, iyi ya da kötü, mantıksal olarak kültürü geri besler; dolayısıyla psikanalizi kliniğin ötesinde, psikanalitik pratiğin kaçınılmaz bir akademik çarpıtması biçiminde "uygulamanın" tehlikesi hakkında söyleyeceklerimiz var.

Tartışmalı uygulamalarının ötesinde, psikanalizi, mevcut koşulları başarıyla yıkmak için gerekli olacak biçimde, öznellik üzerine radikal bir çalışma aracı olarak yeniden yapılandırmamız gerekiyor. Diyalektik biçimde kavrandığında, psikanalizin, Freud ve takipçilerinin klinik alanda ve özgürleşme hareketleriyle radikal çalışmalar yapabilmeyi sağlayan detaylı teorik çalışmalarının sonucu olan bir araç olduğu görülebilir. Ortaya çıkan şey, daha fazlasını yapabilmemizi sağlayan yaratıcı sürecin parçasıdır. Bunu mümkün kılan şey "devrimci öznellik" olduğu için "devrimci özne"yizdir.

Devrimci özne, ortaya çıkar, kaybolur ve var olmaya başlar; mücadele içinde olgunlaşır, vazifesi sona erdiğinde tekrar soluklaşır. Klinik alanda olduğu gibi siyasette de durum böyledir. Bütün bunlar, bizi kahraman devrimci fertlere, karizmatik aktivistlere veya mücadele dolayısıyla yüreği katılaşan liderlere dönüştürmeyecek. İnşa etmek istediğimiz türden bir dünyaya öncü olacak kolektif bir değişim sürecinin yaratımı; bizi ilgilendiren şey tam olarak budur, liderliklerin ya da kişiliklerin oluşumu değil.

İnsanların şimdiye kadar ulaşmaya çalıştıkları konumu ellerinin tersiyle itmesine olanak sağlamak psikanalizin her zaman hedeflediği nihai sonuçtur. Psikanalitik perspektif ufkumuzu daraltmamalıdır. Bu bir tuzak değil, fırsattır. Böylesine sefalet yaratan dünyaya bir son verirken, bu tarihsel sürecin bir aracı ve sonucu olarak işleyen devrimci bir yaklaşım olan psikanalizin sona ermesini de öngörüyoruz. Bir sonraki bölümde *bilinçdışı* ile devam edeceğiz.

2. Bölüm
Bilinçdışı: Yabancılaşma, Akılcılık ve Ötekilik

Mücadelemiz, yerel olarak nerede olursa olsun, uluslararasıdır ve her özgürleşme mücadelesi nasıl bölünüp yönetildiğimizi anlamak için devamlı olarak ufkumuzu genişletir. Bize yapılanlar, sadece yakın kişilerarası, bölgesel ve hatta ulusal düzey ile sınırlanmış bir çerçevede anlaşılamaz.

Örneğin, zengin ülkelerde tüketimcilik, işsizlik ve yabancı düşmanlığı yalnızca yoksul ülkelerdeki sefalet, düşük ücretler ve emek sömürüsü göz önüne alındığında anlamlıdır. Benzer şekilde, ırkçı nefret veya terör saldırılarında neyin söz konusu olduğunu anlamak için eski ve yeni sömürgecilik ve emperyalizm biçimlerini düşünmeliyiz. Bu şekilde Şili'deki feminist "baskıcı devlet erkek bir tecavüzcüdür" sloganı da bize kadınlara karşı sadece hükümet baskısını ve şiddetini

değil, aynı zamanda homofobik vahşeti, gruplar ve uluslar arasındaki şiddet eğilimli maço ilişki biçimlerini ya da kadınsılaşmış ve karalanmış yaşamlar üzerinde baskınlığını da açıklığa kavuşturmamıza yardımcı olacaktır.

Dünyada olanlar, bizden çok uzakta gerçekleşiyor da olsa söylediklerimizin ve yaptıklarımızın temelinde yatar. Günlük yaşantılarımızdaki sözlerimiz ve eylemlerimiz aynı zamanda geçmişi içerir, hatta en eski, geçmiş yüzyılların geçmişini de içerir. Tarih bize ve bugünümüze dayanır. Bütün bunlar her an mevcuttur, bizi sınırlandırır ve bize belirli bir yöne doğru rehberlik eder ancak tam olarak bilinçli olmayan bir şekilde gerçekleşebilir. Bu sınır ve olasılıklar *bilinçdışının* kendisidir.

Bu bölüm, psikanalizin altında yatan temel bir kavram hakkındadır. Bilinçdışına klinikte hayat verilir ancak etkileri günlük yaşamın her yerinde hissedilir. Kapitalist toplumda üretilen yabancılaşma içinde bilinçdışının aldığı kişisel ve politik biçimcileri ve buna dair anlayışımızın "sağduyu" tarafından nasıl çarpıtıldığını, bu toplumdaki rasyonalitenin bizi nasıl "ego"nun evde efendi olduğu bireysel benliğin tuzağına düşürdüğünü ve bize musallat olan "öteki"liğin acılarımızı başkalarına iletmek için kullandığımız dile nasıl bağlı olduğunu anlamamız gerekir.

Yabancılaşma ve Sağduyu

Bu sefil dünyada başkalarına karşı ve hatta kendimize bile yabancılaştık, birbirimizden ayrı düştük, yabancılaşmamız ve bilinçdışı hakkında anlattığımız şey sorunun kaynağını örtbas etmenin ideolojik etkisine sahip ve ihtiyacımız olan yardımı aramamızı engelliyor. Bilinçdışı hakkında farklı düşünmeliyiz.

Uluslararası düzeyde bir politiklikte düşünüp hareket ederek bazı ötekilerin, özellikle farklı sosyal gruplardan, milletlerden, kültürlerden, cinsiyetten ve cinsel kimliklerden gelenlerin nasıl "öteki" haline getirildiğini ve bu "ötekiliğin", yerleşmiş sınıf ayrıcalığı, milliyetçilik, ırkçılık ve cinsiyet-

çilik biçimlerinin içine işlediğini anlayabiliriz. Bu hüzünlü dünyada kendimize bile "öteki" kılınıyoruz ve sonra bu ötekilik deneyimlerimizden ve öznelliğimizden farklı olarak yabancı, tuhaf ve tehdit edici olarak deneyimleniyor. Bu, psikanalizin "bilinçdışı" olarak adlandırdığı şeyin önemli bir parçasıdır. Bilinçdışı, bizim "dış" ve "iç" dünyamızda yaşayan, tanınmayan bir şeydir. Düşüncelerimizde olmasına rağmen, düşündüğümüzün ötesindedir. Düşündüğümüz şey değildir. Her birimiz kendi içinde ayrılmış, bölünmüş durumdayız, kendimize ötekiyiz.

Bilinçdışı her zaman düşüncelerimizden kaçar. Bu sadece gömülü olan ve mezardan çıkarılabilen, üzerinde düşünülebilen, hatırlanabilen bir şey değildir. Aksine, fikirlerimize, sözlerimize, eylemlerimize ve de her zaman bizden farklıymış ve ayrılmış gibi görünen dünyayla olan ilişkilerimize yabancılaşma şeklidir.

Yabancılaşma bir ayrılık biçimidir. Tam olarak psikanalitik terimlerle açıklarsak, bizi dünyaya getiren ilk bakım verenlerimizle gerekli ayrılığımızdan sonra iki katına çıkan bir yabancılaşma şeklidir. Onlardan uzaklaşarak, kendimizden uzaklaşırız, kendimizi içsel olarak böleriz, böylece "yabancılaştığımız" dünyaya ve bu rahatsızlığı başkalarına iletmek için kullandığımız dile yolumuzu açabiliriz. Daha sonra, dünyadaki bu kültürel-tarihsel yabancılaşma, "asıl yabancılaşmamızı", iç bölünmemizi, sıkıntımızı ve hayatta kalmak için başkalarıyla iletişim kurması gereken tuhaf insan doğamızı ikiye katlar ve daha da yoğunlaştırır.

Bu baskıcı ve sömürücü toplumda, yabancılaşmamız ayrılığın birçok boyutu; işgücünü satmak isteyen bireyler arasındaki rekabet üzerinden, zamanımızı onlara sattığımızda efendilerimizin yaratıcı emeğimizin meyveleri üzerinde kurdukları kontrol üzerinden, vücutlarımızın başkaları için yapmamız gereken işleri yapıp yapamayacağına dair yaşadığımız endişe üzerinden ve kâr için doğal yaşamı sömürme dürtüsü üzerinden işler ve sonra bizimle yüzleşen düşmanca

bir güç olarak görünür. Diğer insanlar, kendi yaratıcılığımız, bedenlerimiz ve doğa her biri bizden ayrılmıştır ve birer tehdit olarak deneyimlenir. Sağduyu bize bunun evrensel ve doğal olduğunu söyler ancak sağduyunun söylediği yalandır.

Sağduyu

Uğruna mücadele ettiğimiz "sağduyu" –özdeki bilgi, deneyimlerimiz, pratik ve teorik analiz ile elde edilen yaratıcı uzmanlığımız ile oluşturduğumuz sağduyu– ile bize aktarılan veya bizden çalınan, çarpıtılmış ve bizi vasıfsızlaştırmış *ideolojik sağduyu* arasında bir fark vardır. Burada ilgilendiğimiz şey *ideolojik sağduyu*dur. Bu *ideolojik sağduyu*, yabancılaşmanın bilinç-dışı bir şey olarak, bizim için "öteki" bir şey olarak aldığı biçimi kavrama girişimlerimizi sistematik olarak engeller. Ancak sağduyuya rağmen bizi yabancılaştıran öteki hâlâ oradadır. Ekonomik güçlerin bizi başkalarının çıkarları için çalışmaya yönelttiği bu dünyada bir şey bilinçli kontrolden kaçar ve psikanalizin, hayatımızın bu her zaman ulaşılamayan ve bilinçdışımızda olan yönü hakkında söyleyecek çok şeyi vardır.

Freud'un bilinçdışını icadı, süreç içinde sıradanlaştırılır, karanlık ve gizemli bir şeyin bulanık derinliklerinin popüler imgelerine dönüştürülür ya da çoğu psikoloji ve psikiyatri ders kitaplarında bize gösterildiği üzere buzdağının zirvesidir. Psikolojikleştirilmiş psikanaliz bu bilinçdışını yeraltına geri götürmemizi, görmezden gelmemizi, hayatlarımız üzerinde hiçbir etkisi yokmuş gibi davranmamızı bile söyler. Psikolojik "iyi oluş" ve "mutluluk" ile ilgili bu yanlış imge, özbilinçli "ego"yu bilinçdışının karşısına koyar ve onu uzaklaştırır.

Psikanalizi popülerleştiren psikanaliz mesleklerinin coşkulu destekçileri tarafından iyi bilinen bu "ego", genellikle benliğin rasyonel özü olarak tanımlanır ancak rasyonel bireysel özbilincin bu küçük mekanizması gerçekte, bireyin özbilincinin özü değildir. Aslında biz kimiz? Bizler Marx'ın bize öğrettiği gibi, bir "toplumsal ilişkiler bütünü"yüz ve insan

olarak kolektif doğamızı tanımlayan bu sosyal ilişkiler ağı, egonun değil, bilinçdışının yeridir.

Her birimizin asosyal derinliklerinde saklı olduğu gizli olmayan bilinçdışı, parçası olduğumuz ve bizi oluşturan sosyal ilişkilerde ortaya çıkar. Bu ilişkiler başkalarını, bilinçli kontrolümüzün dışında olan diğer geçmiş ilişkileri çağrıştırır ve ne olduğumuza ve neyi kontrol edebileceğimize karar verirler. Kendimizi ve özbilincimizi şekillendirirler.

Anlık özbilincimiz genellikle bizi kucaklıyor gibi görünür ancak bizi kurtaramaz. Bizi yanlış yönlendirir. Toplumdan ayrılmış benliğin *sağduyulu ideolojilerinde* yuvarlanır, onu kabul etmek yerine yabancılaşmayı en iyi şekilde kullanır, nasıl üretildiğini anlar ve onu ortaya çıkaran koşulları kolektif olarak değiştirmemizi sağlar.

Basit fikirli "öz farkındalık", bizi yabancılaşmadan kurtarmak yerine, onu "ego"muzun yabancılaştırıcı imgeleri aracılığıyla yeniden üretir. Benliğimizin özü ve özbilincimizin rasyonel merkezi olan bu "ego" imgeleri, öznelliğimizi, her birimizin diğerlerinden ayrı bir birey olduğumuza inandığımız şeye indirger. Bu düşünme şekli tedaviye giden bir yol değildir ve devrim için de yeterli değildir.

Her birimizin hâlihazırda ve ideolojik olarak göründüğü şeyin içinde bizi sarmalayan düşünceden kendimizi kurtarmayı başaramadığımız sürece, zaten hâlihazırda bulunduğumuz yerin dışında hiçbir yere varamayacağız. *Sağduyu* ile beslenen kendimiz hakkındaki bu düşünce, bizi insan yapan ötekiliğe ihanet eder, sömürü ve baskıya karşı tarihsel mücadele yoluyla pratik kalıcı gerçek bir tedavinin maddi temeli yerine bu ötekiliği bir lanete dönüştürür. Kurtuluşumuz ancak kolektif olabilir ve bu yüzden de bizi "ego"muzun hapishanesinde kilitli tutan sağduyu ile kuşatılmaz.

Bu sağduyulu düşünme biçiminde, bizler yalnızca kendimiziz. Öteki –cinsiyet, renk, kültür, milliyet veya diğer farklılıkların birçok boyutuyla birlikte sonsuz çeşitlilikte olan öteki– bize dışsal, itici veya düşmanca görünür. Kolektif

çeşitliliğimizi, paylaştığımız insanlık olarak görmüyoruz. Ayrıca kendi kendine yeten benlik imajının, "engelli insanları" nasıl marjinalleştirdiğine de dikkat edin. Hasarlı, eksik gibi muamele gören insanlardan bahsediyoruz. Bu insanlar, "artı değer" üretmek için normal, sağlıklı, iyi uyum sağlamış bedenlere ihtiyaç duyan toplum tarafından ve ayrıca evin özerk efendisi olarak görülen sağduyulu normatif ego imajı tarafından sakatlanırlar. Bu türden efendiler olarak işlev görmeyenler genellikle "deli" olarak kınanırlar.

İnsan olarak doğamız böylelikle reddedilir. Başkaları olmadan hiçbir şey olmadığımız temel doğamıza ihanet ederiz. Başkalarıyla olan yakın ilişkimize ihanet edildiğinde, başkalarının acısıyla kurduğumuz sevgi dolu dayanışma ilişkilerinin yerini nefret ve şüphe alır ve bu yüzden de bir tuzağa düşeriz.

Ancak insanlığa karşı dönsek bile insan olmayı bırakmıyoruz. Bilinçdışı konuşur ve bizi kolektif eylemle bağlar. Bu bağlantıda diyalektik bir bükülme vardır; ne bireysel "ego" ne de birbirimizle bağlandığımız ve içinde bir sosyal ilişkiler topluluğu olarak bulunduğumuz bilinçdışı insanın özü değildir. Bilinçdışı, egodan daha fazla benliğin "özü" olmadığı gibi tam olarak varlığımız için gerekli ve doğuştan gelen gizli bir şey de değildir. Bilinçdışı ne olduğumuzun anlaşılmaz çekirdeği değil daha farklı bir şeydir.

Her birimizin içinde çok derin ve gizli olduğunu varsaydığımız bilinçdışı, kendisi *dışında* ötekilikten bahseden bir şeydir. O; tarih, ekonomi, toplum, kültür ve ideolojiden yapılmıştır. Bilinçdışı, rastlaşmaların ve başkalarıyla anlaşmazlıkların, açıklamaların ve tartışması yapılan çelişkilerin, ittifaklar ve mücadele halindeki yoldaşlar arasındaki çatışmaların, ikna ve yanlış anlamaların olduğu bir alandır. Başkalarıyla paylaştığımız dil alanında görünür olur.

Bilinçdışının kendisi, içinde yaşadığımız dünyadan öğrendiğimiz belirli diller tarafından yapılandırılır. Dışarıda gördüklerimizden ve duyduklarımızdan, yaşadığımız alan-

da yankılanan ve ortaya çıkan geçmiş ve şimdiki ilişkilerin yapısından gelir. Bu nedenle, her zaman fark edilmese de aynı anda hem dış hem iç olarak her zaman mevcut olan bir "öteki" söylemi olarak işlev görür. Bizi çevreler ve içimizden geçer. Bilinçdışı tam olarak içimizdedir çünkü eskiden de içimizdeydi. Ayrıca dışımızdadır çünkü biz onun içinde ve o da bizim olduğumuz yerdedir.

Bilinçdışının *dışsallığında* yaşıyoruz. Bu dış yapılı varoluş alanında, sanki her birey ona karşılık gelen, onu diğerlerinden ayıran ve sonra topluma uyumunu sağlayan kendi yerini işgal etmelidir. Bilinçdışı, kelimenin tam anlamıyla bizi yerimize koyar ama aynı zamanda da bizi tedirgin eder. Bize sadece olmayı hayal ettiğimiz gibi olmadığımızı, sanki başkalarının dünyasında diplomatik temsilcimizmiş gibi hareket eden egomuzda düşünmeye indirgenmiş küçük yabancılaşmış benliklerimizden daha fazlası olduğumuzu hatırlatır.

Bilinçdışından, söylediklerimiz üzerinde tam bir güce sahip olmadığımızı, sözlerimizin anlamını kontrol etmediğimizi, küçük anlam dünyalarımızın veya diğerleri ile anlık yüz yüze ilişkilerimizin merkezi olmadığımızı öğreniriz. Merkez olduğumuz ve egonun evin efendisi olduğu yanılsaması, insanların dünyanın merkezine konulduğu kadar güçlü bir ideolojik hikâyedir ve hayvan krallığındaki diğer duyarlı varlıklarla birlikte yaşamak yerine onlara karşı olarak kurulmuştur. Varlığın merkezinde olduğumuzla ilgili bu iki ideolojik hikâye, gerçekte, radikal bir psikanalitik bakış açısıyla kanıtlanan, sorgulanan ve meydan okunan hikâyelerin yalnızca bir tanesidir. Psikanaliz, egonun bizim ve diğer her şey üzerindeki gücüne meydan okur.

Psikanaliz, ego eleştirisinde, kendimize, başkalarına ve doğaya hükmetmeye devam edip etmeyeceğimize veya onunla birlikte olmanın farklı bir yolunu bulmaya devam edip etmeyeceğimize dair her birimize bir seçim sunar. Bu seçim zaten özgürleştirici ve aynı zamanda açıklayıcı ve bizim güce dair en az üç şeyi keşfetmemizi sağlar. Birincisi, iktidar ka-

çınılmaz, ya kullanılması ya da acı çekilmesi gereken bir şey değildir. İkinci olarak, iktidar, diğerinin ihtiyaçları üzerindeki hakimiyetini ve kişinin kendi egemenliğini varsaydığı için, eşzamanlı olarak zarar görmeden uygulanamaz. Üçüncüsü, bizi boğan, bize başkalarına eziyet ettiren ve çevremizdeki dünyayı yok etmemize neden olan aynı güç egoda da vardır.

Psikanaliz, egomuzdan çıkmamıza ve bizi içeride kilitli tutan güce karşı dışarıda savaşmamıza yardımcı olabilir. Savaş alanı, bireyselliğimizin dar bilinçli sınırlarının ötesinde doğal ve sosyokültürel dünyadadır. O halde bilinçdışı ile bir "çevre" olarak dünyadan ayrılmış olan ego anlayışından, radikal özgürleştirici ekolojiye, psikanalitik ekososyalizme geçiyoruz. Bunu yapmak için dünyayı ve dünyadaki gücümüzü geri almalıyız.

Güç

Güç nedir? Psikanalizde tasavvur edildiği şekliyle iktidar, egonun kendini dayattığı yerde her zaman oradadır ama asla bireyler olarak gerçekten bizim değildir. Gücümüz olduğuna inansak bile, ona tam olarak ve bütünüyle sahip olan biz değiliz. Aksine, güç aynı zamanda bizim aracılığımızla ya da bizim üzerimizde uygulanarak, bizi ya acı çekmeye ya da tahakküm uygulamaya zorlayarak; sömüren ya da sömürülen, efendi ya da uşak, müşteri veya işçi, mal satıcısı veya meta olarak bize sahip olan ve bizi yabancılaştıran bir şeydir. Her durumda, iktidar tarafından ele geçirilerek yabancılaşırız, kendimize yabancılaşırız ve sonra iktidarın olmamızı istediği hale gelmek için kendimiz olmayı bırakırız.

Psikanaliz bize merkezden uzaklaşan, kontrol edilemeyen, uygulandığında bile acı çektiren, bilinçdışı alt yapıya işaret eden, her zaman yabancı ve yabancılaştırıcı bir iktidar vizyonu sunar. Güçle ilgili bu vizyon, gücü "sahip olunan" ve bilinçli olarak insanlara hükmedecek şekilde başkaları üzerinde uygulanan bir şey olarak gören çoğu sol görüşün tamamlayıcısı olarak gereklidir.

Pek çok farklı özel ve devlet teşebbüsünün yöneticileri, maço liderler ve iktidara sahip %1'in yanı sıra, altındakileri kasıtlı olarak aşağılamaktan zevk alan kişilerin güçlü olduğu kesinlikle doğrudur. Ancak toplumun eleştirel analizini devasa bir komplo teorisine dönüştürmemeye özen göstermeliyiz. Komplo teorilerinin aslında günah keçilerini hedef alan ve böylece bizi gerçek sorundan, yani ataerkil ve sömürgeci kapitalist sistemden uzaklaştıran zehirli talimatlar olarak işlev gördüğünü biliyoruz. Bunlar arasında antisemitik komplo teorileri vakası en yaygın olanıdır.

Marksizm, feminist ve sömürge karşıtı hareketlerden birçok müttefik kurtuluş teorisi ve uygulamaları, iktidarı uygulayanları araştıran komplocu yanılsamalar değil, herkesin birbiriyle kesiştiği, birden fazla iktidar rejimine maruz kalma yollarının sistemik yapısal analizleridir. Bu analizler, psikanalizden öğrendiklerimizle örtüşmektedir. Bu nedenle burada sunduğumuz iktidar görüşü, yalnızca özgürlük hareketlerine enerji verenleri tamamlamak için değil, aynı zamanda, aktivistlerin iyi niyetlerine rağmen, siyaseti bireyselleştirerek ve psikolojikleştirerek mücadeleyi politikadan uzaklaştıran yanlış yolların eleştirel analizi için bir kaynak işlevi görmesi için tasarlanmıştır.

Temel sorun, belirli bireylerde, bireylerin eylemlerinde, eğilimlerinde, psikolojik profillerinde veya kişilik özelliklerinde yatmaz. Temel sorun onları bilinçsizce kendileri yapan ve yaptıkları gibi davranan yapıdadır. Bu yapı ekonomik ve semboliktir; bu yüzden de politiktir, onunla ve ona karşı işleyen bilinçdışı kadar derinlemesine politiktir. Bilinçdışına, kökenine bağlı olan psikanalitik siyaset, bu nedenle iktidar hakkında daha radikal bir düşünme biçimidir. Toplumsal ilişkilerimizde ve kişisel deneyimimizde bizim için bilinçsiz olan şey, dünyayı anlama şeklimiz ve onu nasıl yeniden ürettiğimiz veya onu değiştirmeye çalışma şeklimiz üzerinde güçlü bir yapılanma etkisine sahiptir.

Psikanaliz, insan kapasitelerini ve hatta insanları alınıp satılacak şeylerin statüsüne indirgeyen bir dünyada endemik

olan güç ve yabancılaşmadan bahseder. Bilgimizi, yeteneğimizi, yaşamımızı, emek gücümüzü satarak kendimizi beğendirmek için rekabet ederken başkalarıyla karşı karşıya kalırız. Yaratıcı emeğimiz efendilerimiz tarafından kontrol edilen ve satılan bir şey olarak veya efendilerimizin hizmetinde hatta efendilerimizin işini yaparak işgücünün kontrol edilmesi ve satılması olarak bize karşı çevrilir.

Başkaları, nesneler ya da kendimiz aracılığıyla, efendilerimiz bizi kontrol eder ve kendi emirlerini yaptırır, bazen emre gerek duymadan kendimiz yaparız. Doyumsuz kâr arayışıyla, ne yaptıklarını bilmeseler de başkalarına hükmetmek için kendi kendini yok etme girişimlerine sürüklenenlerin yaptıklarını ve bize yaptırdıklarını biz de yapıyoruz. Pek çok yaşamın yok edilmesine ve gezegenin yıkılmasına neden olurken bizi ve kendilerini yabancılaştırıyorlar.

Hatta bizler efendilerimizin işlevini yerine getirirken, küçük efendiler olduğumuzu hayal etmekle görevlendiriliyoruz. Müşteriler, mal sahipleri, patronlar, ebeveynler, kocalar, öğretmenler, değerlendiriciler, bürokratlar, polisler, askerler, terapistler, doktorlar vb. olarak bize biraz yetki verildiğinde olan budur. Bu bize küçük bir telafi ve teselli hissi veriyor çünkü bu şekilde bizden alınan ve bizi ezen tüm gücün en azından önemsiz bir kısmı bize iade ediliyor. Bu ayrıca üzerimizdeki baskıyı ve sömürüldüğümüzü unutmamıza neden oluyor. Ne yazık ki unutmak hepimizi daha sömürülebilir hale getiriyor, sömürülmeye devam etmemize, kazandığımızdan fazlasını kaybetmemize neden oluyor. Bireyler olarak aldığımız küçük güç, kendimizi kolektif olarak iktidara teslim etmemizi sağlıyor. Bizi özgürleştirdiği söylense de aslında bizi hapsediyor.

Her biri bizim pahamıza kendi kendini güçlendiriyor. Her birimizi bedenimizden ayırıyor ve bu bedenlerimizle ilişkimizi saptırıyor. Psikanaliz için hayati önem taşıyan şey bu şekilde gerçekleşmiş oluyor. Kendi bedenlerimizi köleleştiriyoruz, onları somutlaştırıyoruz ve bedenlerimizi, yükümlülüklerimizi yerine getirmek veya hırslarımızı tatmin

etmek için bir araç olarak kullanıyoruz. Engelliliğin "sosyal modelleri" de bize bedenlerin bu dünyada ideolojik olarak "tam" üretken nesneler olarak işlev görmesi için yapıldığını ve aksi halde "engelli" olduklarını öğretir. Radikal engelli aktivistlerinin meydan okuduğu kendi kendine yeten beden imajı, radikal akıl sağlığı ve "anti-psikiyatri" aktivistlerinin kendi kendine yeten benlik imajı kadar ideolojiktir.

Her birimizin egosu bedenlerimizi ele geçirmek için sürekli kullanılıyor. Kolektif olarak yaşadığımız maddi sömürüler bireysel ruhsal sömürülere dönüşüyor. Toplumdaki en zayıf halka olan egonun suç ortaklığı olmadan sosyal sömürü imkânsız olurdu. Bu savunmasız nokta, kolektif gücü yeniden kazanmak için psikanalizle tedavi edilebilir.

Bizim psikanalitik güç görüşümüz, onun kolektif olarak yakalayabileceğimiz bir şey olduğu yönündedir. Gücü alabiliriz ve onu toplumu ve kendimizi şekillendirmek için kullanabiliriz. Biz güce karşı değiliz; yaratıcı bir güç olarak onun yanındayız ancak onun hayali olarak birey düzeyine indirgenmesine karşıyız. Eğer iktidarı kolektif olarak kullanırsak iktidarın bizi özgürleştirebileceğini ve şu ankinden daha iyi başka bir dünya yaratabileceğini düşünüyoruz. Bu durum sanki bireyler olayların öznesi ve eylemlerinin sahibiymiş gibi gücün her zaman egoya ait olduğunu hayal etmemize neden olan egemen ideolojiyle çelişmektedir.

Toplum ve iktidarın doğasına ilişkin sağduyu görüşleri ideolojik olarak işler ve yabancılaşmanın temel nedenlerini belirsizleştirir. Biz ise bunun aksini; toplumun bu ideolojik temsiline karşı, bu sefil dünyada yabancılaşmanın ve iktidarın bilinçdışı olduğunu iddia ediyoruz. Bu anlamda siyaset de bilinçdışıdır. Eylemlerimizin bilinçdışında nasıl organize edildiğini öğrenmek, iktidara karşı kolektif bir şekilde hareket etmek ve kapitalizmde endemik olan aşırı yıkıcı yabancılaşma biçimlerine son vermek önemlidir.

Egonun Tuzağındaki Akılcılık

Bazı psikanaliz biçimleri, özellikle de ana akım haline gelen ve İngilizce konuşulan dünyadaki uyumlanmış kurumlara dahil olanlar, egoyu kral olarak görür ve onu klinikte tahta oturtmayı amaçlar. Uyumlanmış muhafazakâr psikanalizdeki amaç, egoyu evin efendisi haline getirmektir. Bu şekilde, Freud'un en radikal önerilerine ihanet edilir ve ego, rasyonalitenin beşiği olarak kabul edilir.

Bu rasyonalite –elbette– kapitalizm, sömürgecilik ve ataerkillik altında ideolojinin çok sevdiği bireysel burjuva rasyonalitesinin türüdür. Bu, egonun tuzağındaki rasyonalitedir ve iktidara ve özgürleşme hareketlerine karşı direniş hareketlerinde birlikte yarattığımız kolektif nedenden çok farklıdır. Bu kolektif sebeple bağlanmak ve yaratmak için bilinçdışı aracılığıyla bağlantı kurmamız, kendimizi egoda kaybetmek yerine orada bulmamız gerekir.

Bilinçdışı, bireysel akıldan kaçan her şeydir; bazen içinde yaşayamayacağımız gerekli yaratıcı bağlamdır ancak insanlığımızın "karanlık" bir güce dönüşen bu yönü burjuva ideolojisinde bir tehdit olarak görülür. Karanlık ve sembolik ırkçılığın olumsuz imgeleri genellikle ideal benliğin evin efendisi olduğu yanılsamasında olduğu gibi heteronormatif ve ataerkil ideolojik imgelere eşlik eder. Hem bilinçdışından hem de bedenimizden ve kolektifliğimizden şüphe duyan bu ideoloji, bizi bireysel psikolojik alanla, bilinçli egonun alanıyla sınırlar. Egoda izole olarak, onunla aklımızı karıştırarak, bilinçdışını unutabilir ve kendimizi kendi bedenimize boyun eğdirmeye adayabiliriz.

Öyleyse, her birimizin görevi bedenimizi kontrol etmek ve onu kapitalizmin hizmetine sunmaktır. Bu yüzden ona boyun eğdirir ve ona hâkim oluruz, ona bir köle gibi, kendimiz ve başkaları için çalışması gereken bir makine olarak davranırız. Doğayı önce içimizde sonra dışımızda bir tehdit olarak gördüğümüz, doğanın kendisine karşı yarıştığımız, ekolojik bir felaket haline gelen, kişisel bir dramın içinde-

yiz. Yabancılaşma halimiz, bizi kendi yaratıcı emeğimizden koparır; başkalarından şüphelenme, kendi bedenlerimizin kontrolünü kaybetmekten korkma ve doğaya karşı güvensiz olma ve ona zarar verme gibi durumlarla sonuçlanır.

Bilim

Dünyanın geri döndürülemez bir fedakarlığı olan çevre soykırımı kendi bedenimizin egonun sunağında kurban edilmesi ile başlar. Bu yıkım, bizim yabancılaşmamızın sonucudur. Ancak gerçekte kim olduğumuza çok yabancı bir şey haline gelerek kendimizi ve tüm dünyayı yok edebiliriz. Her halükârda, egomuzun formu altında, yabancılaştığımız bireyselliği bütünleştirdiğimizde dünyaya yer kalmaz. Yabancılaşmamız aynı zamanda özneleri ve insan ilişkilerini nesnelere dönüştüren bir "nesneleştirmedir" ve böylece bilim, pratik analitik anlayışın bir aracı olmaktan çıkıp bir kontrol aracına dönüştürülür, çarpıtılır.

Ana akım psikolojide nesneleştirmenin "bilimsel" olarak yapıldığını biliyoruz. Bilimsel aklın ideolojik bir biçimi olan ve bir "öngörü ve kontrol" modeline dayanan araçsal "bilim" bizi nesnelere, psikanalizin aleyhinde konuştuğu öznenin nesneleştirilmesine dönüştürür. Nesneleştirildikten sonra özne, egoya dönüşür. Böylece konu ego olmaktan çıkar ve yabancılaştığımız, içinde kaybolduğumuz yabancı bir şey olur.

Bu ölçüde yabancılaşmanın bir sonucu olarak egoyu artık yabancı bir şey olarak görmemeye başlarız. Diğer egolarla karıştırılan ego ile kafamız karışır. Başkalarının bizden farklı olmalarının farkına varıp değer vermek yerine onları taklit ettiğimiz için artık kendimizi başkalarından ayırt edemez hale geliriz. Gruplarla ve de topluluklarla yaratıcı, tartışmacı diyaloglar içinde farklılığımızı korumak yerine taklit etmeye, diğerleri gibi olmaya indirgeniriz. Böylelikle siyasi eylem saf "özdeşleşmeye", burjuva-bireyci Freud'u kitlelerden bu kadar korkutan "grup psikolojisinin" temeli olan taklit etmeye indirgenir.

Sonunda kendimizi her birimizin ayrı ayrı, egonun içinde kilitli kalmış bir birey imajına indirgemeye başladık. Bizi dünyamızdan gerçekten ayıran ego iken, egodan kendimizi kurtarmaya boşuna çabalıyoruz. Bu yüzden dünya bize yabancılaşıyor, bizi biz yapan toplumsal ilişkiler bütünü içindeki varlığımızın, dünyayı baştan daha iyi ve gezegenimize karşı da daha saygılı yapabilecek geniş zemini yerine, tehdit edici "karanlık" korkutucu bilinçdışı yabancılaşmanın ürünü haline geliyor.

Bu insanlık modeli sömürgecilik, emperyalizm ve küreselleşmiş kapitalizm aracılığıyla dünya çapında empoze edilmektedir. Gelişmiş ülkeleri barbarlıktan koruyormuş gibi konuşan, sözde medeni ve örtük bir şekilde beyaz ve eril olan bu egonun kendisi de aslında barbarcadır. Bize tek rasyonel güçmüş gibi sunulur; ancak "rasyonelliği" de son derece mantıksızdır.

Egonun sürdürdüğü mantık, her zaman nihai amaç olan sermaye için kâr üretmek, doğayı ona boyun eğdirmek ve sömürmek için öngörmeyi ve kontrol etmeyi amaçlayan araçsal bilimdir. Gezegenimizin ekolojik yıkımına karışan bu girişim, tıbbi psikiyatri ve psikoloji disiplininin temelini oluşturur. Kendine özgü bir normallik patolojisi, yıkıcı basmakalıp eril akılcılık, kapitalizm ve sömürge yönetimi altındaki sözde normal insanın "akıl hastalığı" tanımı ile aynıdır. Tam da burası, "hastalık" metaforunu, bu metaforu bize karşı sıklıkla kullanan psikolojik mesleklerde iktidarda olanlara karşı çevirdiğimiz yerdir.

Psikiyatride araçsal rasyonalite, sıkıntılarımızı bir hastalıkmış gibi tedavi etmek için bir hastalık modeli kullanır ve günümüz toplumunun "hasta" olduğu gerçeğini görmezden gelir. Bilimsel araştırmayı, yalnızca pragmatik, kârlı özel ve kapitalist devlet kalkınma programlarına, her bir öznenin tekilliğini hiç umursamayan ve yaratıcı emeği eşit derecede göz ardı eden kalkınmaya adayan ve araştırmaya dönüştüren de bu tür bir rasyonalitedir. Bu tür bir bilim, bilgiyi sanki sermayeymiş

gibi, sanki "olgular" metalarmış gibi çoğunlukla ticari mallar olarak gizlenmiş ve ticarete konu edilmiş bir sır gibi biriktirir. Dünyadaki gücün doğası hakkındaki komplo teorilerinin bu ideolojik bağlamda gelişip serpilmesine şaşmamak gerek.

Psikanaliz, araçsal bilimin elinde acı çeken türden bir konu üzerinde çalışır. Bizim psikanalitik "bilimimiz" ise çok farklıdır. Araçsal değil, ekolojiktir; nesneler ve dünyadaki yerimiz arasındaki karşılıklı bağlantıyı, eylemciyi bir nesne olarak değil, bir özne olarak fark etmemizi sağlar.

Etik

Egonun doğasında bulunan normal patoloji, psikanalitik alana da nüfuz etmiştir. Psikanalizin klinik amacının baskın bir ideolojik okuması, ki bu bizzat Freud tarafından başlatılan bir okumadır, sanki burjuva insanının yıkıcı yanılsamalı merkezi, sanki ötekilik pahasına güçlendirilmeliymiş gibi, "o neredeyse, ego da orada olacaktır" şeklindedir. Bu burjuva insanının içinde ve çevresinde, bizim içimizde ve etrafımızda yatar. Bireysel egonun güçlendirilmesine ilişkin bu imaj, psikanalizin en burjuva yönünü ifade eder ve Freud'un kendi çalışmasındaki temel çelişkiyi ortaya çıkarır.

Bu güçlü ego imajı, eko-sosyalist siyasetin meydan okumaya çok çalıştığı doğanın boyun eğdirilmesi imgesiyle birleştirilir. Freud'un psikanalizin amacına ilişkin, egonun "o" olana, onun dışında olana, bilinçdışı olana karşı güçlendirilmesi gerektiğini savunan ifadesi, bu eserin "kültürün eseri" olduğuna dair sık sık alıntılanan ifadesi ile devam eder. Freud "Zuider Zee'nin boşaltılmasını", Hollanda'daki toprakların denizden arazi kazanmasına benzetir.

Burjuva psikanaliz vizyonu, onu insan egosunun doğaya, "o"na, bilinçdışına karşı tipik modern savaşında bir araca indirger. Kendimizi bu okumadan uzaklaştırarak, radikal psikanalizin, "olduğu" yerde kendimiz olmayı, onu yerinden oynatmayı değil, orada radikal ilerleyici öznelliğin daha geniş pusulasını bulmayı hedeflediğimiz eleştirel bir psiko-

loji olarak etik temeline dönüyoruz. Psikanalizin amaçları hakkındaki bu ifadeyi geri almak ve yeniden okumak ve başlangıç olarak, Avrupa Hollanda'sındaki "Zuider Zee'nin boşaltılmasının" aslında insanları harekete geçiren bir ıslah çalışması olduğuna işaret etmek, –o topraklarda yaşamak– mümkündür. Bu kesinlikle doğanın bir geri dönüşü değildi, onunla birlikte üzerinde yeni bir yaşam biçimi içeriyordu. Belki de aynısı psikanalitik çalışma yoluyla başarılabilir.

Psikanalizin radikal bir güç olduğunu, "olduğu yerde, orada olacağız" iddiasını öne çıkaralım. Tarihi olan, geçmişimize ve geleceğimize sahip, çıkarları ve arzuları, fikirleri ve ortak idealleri olan insanlar olarak var olabiliriz. Oysa şimdi sadece düşünülmeyen tekrarlama ve hafıza kaybı, demagoji ve gösteri, robotlar ve veriler, sayılar ve ölümler, şeyler ve şeyler arasındaki ilişkiler, metalar ve değişim değeri, sermaye ve işlemler arasındayız.

Kapitalizmin tekrar eden ve otomatik olarak çalıştığı yerde, yaşamımız, gerçeğimiz, düşüncemiz, hafızamız, eskisi gibi kopyalamaktan ziyade yeni bir şeyin kapılarını açan bir tür radikal "tekrar" olmalıdır. Kendimizi ekonominin ve ideolojinin ataletinden kurtarmak için hatırlamalı, düşünmeli ve harekete geçmeliyiz. Tıpkı sömürgeci efendilerin kendilerini kurtarmak için dünyadaki yerleri ve tarihleri hakkında bir şeyler öğrenmesi gerektiği gibi.

Psikanaliz bize, var olana mahkûm olmadığımızı; bilinçdışıyla, bizim için bilinçdışı olanla, "bizim ne olacağımız"la yapıcı ve ilerici bir ilişki içinde olmanın mümkün olabileceğini gösterir. Bu sömürge karşıtı mücadeleden aldığımız çok önemli bir derstir. Bilinçdışıyla ilgili günümüz teorileri de dahil olmak üzere, psikolojimizin herhangi bir özel yönünün zamansız ve evrensel olarak doğru olup olmadığını söyleyemeyiz. Tüm tarihsel ve kültürel bağlamlarda aynı olmaya mahkûm değiliz.

Freud'un çalışması, bizim için farklı olanın, gizli bir bağlamın, arka planın, bilinçli eylemimizi yaratma ve ondan

yararlanma şeklimizin anlaşılmasına dair bir yol açtı; ancak ideolojik olana düşmemek için bunun sürekli olarak yeniden çalışılması gerekiyor. Sabit kalması ise "bilinçdışı"nı kafanın içinde bir tür konteynere veya dini bir mesaj içeren mistik bir aleme dönüştürme tuzağına dönüştürür. Freud'un keşfettiği şey dünyanın dışında değil, bir kültürde ve tarihin bir anında bulunur. Psikanalizin, Batı dünyasındaki günümüz hastalıklarının teşhis ve tedavisi olarak kendine özgü kültürel ve tarihsel karakterinin farkında olmaya ihtiyacı vardır.

Batı'da ortaya çıkan ve bizi ayrıştırmak ve nesnelere dönüştürmek için sömürgeciliğin bir parçası olarak kullanılan yıkıcı bir bilimsel bilgi ideolojisine karşı, bu tarihsel gelişme hakkında olumlu olan her şeyi, nasıl yaşadığımızı daha iyi anlayacak şekilde geri alıyoruz, ki bu bilinçdışı düzeyde başkalarıyla bağlantılıdır. Bilimsel akıllarıyla bize yapılanları telafi etmeye ve tamamlamaya çalışan mistik Batılı yazarların sattığı türden bir "kolektif bilinçdışı" yoktur; ancak başkalarıyla olan ilişkimizde her birimizin bizim için bilinçdışı olanı bulup etkinleştirdiği kolektif eylem fırsatları vardır. Belirli bilim ve ideoloji biçimlerine hapsolmuş bireysel bilincimizin hayal ettiğinden daha fazlasını yaptığımızdan ve yapabileceğimizden emin olmalıyız.

Bizi özgürleştirecek olan ezoterik mistisizm olmadığı gibi emperyalist ve genelleştirici bilimsel dogmatizm de olmayacaktır. Küreselleşen Batı "bilimine" karşı, insan öznesi hakkında benzersiz olana ve diğer uygarlıkların ve yerli kültürlerin kendi kaynaklarından geliştirdikleri şeylere değer veriyoruz. Dünyaya ve kendimize ulaşmak için Batı'nın ve egomuzun aynasını kırmamız gerektiğini biliyoruz. Geleceğimiz, bugünkü ataerkil ve sömürgeci burjuva bireyselliğimizin ötesindedir.

Bu yüzden, bireysel egonun sahte yabancılaşmış rasyonelliğine karşı, bahsimizi ve politik enerjimizi bilinçdışının mantığına göre işleyen, onunla birlikte çalışan ilerici kolektif alternatiflerin inşasına koyuyoruz. Öznelliğimizin çeşitli

yönleri, içimizdeki insanlığımızdır. Bilinçdışını idealize etmiyoruz; ancak kültürel-politik etkinliğimizde onu kolektif olarak şekillendirdiğimiz ve sonra susturduğumuz gibi, onun kim olduğumuzu şekillendirmedeki rolünü kabul ediyoruz. Söylenmeyen, düşünülemeyen şey hâlâ elimizdedir. Özgürleştirici olabilir; ancak gizli kalır, genellikle kabul edilmez.

Psikanalizin Ötekiliği

İnsan olarak içinde yaşadığımız dil, varlığımızın temelidir; ancak konuşurken ve her kelimenin anlamını kontrol etmeye çalışırken başarısız oluruz. Bir şey her zaman gözden kaçar, bizim ötemizdedir ve bu sefil dünyada bu öte, ideolojik olarak bizim için "öteki" olan bir bilinçdışı olarak yapılandırılmıştır. Bu ötekilik, konuştuğumuz dilin diğer yüzü olarak etkileriyle bize her zaman garip ve davetsiz bir şekilde sunulan varlığımızın bilinçdışı boyutudur.

Ötekilik, psikanalizin alanıdır. Avrupa'da psikanalitik bakış açısı yayılmış olsa da Freud hem "Avrupalıydı" hem de bu kültürden ayrıydı. Belki de bu yüzden bilinçdışıyla ilgili bir şeyler öğrendi. Radikal psikanalitik perspektif, kültürel ve tarihsel özgüllüğü ile de karakterize edilen belirli bir dil türünden kültürel ve tarihsel olarak belirlenmiş bir yabancılaşmadan ayrılamaz. Batı kültürünün kenarlarında, çoğu Yahudi karşıtı dışlanmaya maruz kalan Yahudilerden olan Freud ve takipçileri tarafından yaratılan psikanaliz, bu kültüre "öteki"ydi ve burjuva "saygın" sağduyu bilincinin yani güce sahip olanların bilincinin uçlarında ne olduğunu fark etmek için çok iyi bir konumdaydı.

Şimdi dilin başka dışlanmış ve marjinal boyutları var. Bu boyutlar, kapitalizme, ataerkilliğe, ırkçılığa, yeni sömürgeciliğe, İslamofobiye, engellilerin dışlanmasına veya gezegenin yıkımına karşı protestolarla görünür kılınıyor. Bunlar, psikanalizin dünyaya yayıldığı bir küreselleşme bağlamında yaratılan, ötekileştirmenin yönlerini, görsel imgeleri ve bilinçdışının sembolik temsillerini fark etmemizi sağlayan kurtuluş hareketleridir.

Feminist hareketle, örneğin, Freud'un kadınlığı "karanlık kıta" olarak adlandırdığını ve bu "karanlık kıta" ile bilinçdışı arasında derin bir bağlantı olduğu ima edildiğini fark ederiz. O zaman klinikte psikanalizin görevini ve politik mücadelenin görevini sosyalist olduğu kadar feminist olan yeni bir şekilde yapılandırabiliriz.

Politik bir görev olarak feminizm, erkeklere belirli bir "rasyonalite", egonun rasyonalitesi doğrultusunda kendi maço bireyci iktidar uygulamalarına devam edip etmemeleri veya daha sezgisel olanlarla bağlantı kurmaları arasında bir seçim sunar. Ataerkil toplumdaki kadınların konumuna geleneksel ve basmakalıp olarak atanan kolektif ve şefkatli varoluş biçimlerine karşı bağlantı biçimleri önerir. Bir soru olarak düşünürsek eğer bizler, Freud'un histeriklerle yaptığı gibi, sözde karanlık kıtadan bir şeyler mi öğreneceğiz yoksa Batı'nın dünyanın diğer kültürlerine yaptığı gibi bilinmeyeni ve gizemli olanı sömürmeye devam mı edeceğiz?

Bu arada, sömürgecilik karşıtı ve ırkçılık karşıtı hareketler, ideolojik olarak barbar, medeni olmayan "karanlık kıta" olarak yapılandırılan şeyi geri talep etmeyi amaçlar ve bu ilerici siyasi görevin, psikanalizi yeniden okuma ve dönüştürme biçimimiz üzerinde de derin etkileri vardır. Psikoterapi odasında bu hareketlerin yanında durarak çalışılabilir. Burjuva rasyonalitesi ve egoyu güçlendirmenin yanlış amacı, sömürge aklının dayanılmaz beyazlığının bir belirtisidir.

Varlığın bu "beyazlığı", psikanalizi ilk icat eden Yahudiler tarafından örtük olarak sorgulandı ve şimdi, hegemonik beyazlığın bu eleştirisini açık hale getirecek şekilde bize bilinçdışı kılınan şeyle bağlantı kuruyoruz. Artık bizim için görünmez olması ve içimizde ve çevremizde tehdit edici bir bilinçdışı olacak şekilde işlememesi için beyazlığı "renklendiriyoruz".

Bölme

Dilin işleyişinin ve yapılandırılmasının karmaşık yolunun farkında değilsek beyazlığı renklendiremez veya sosyal

ilişkileri ataerkillikten kurtaramayız. Bilinmesi gereken ilk şey, dilin doğasında, konuşan varlıklar olarak doğamızda bizi ayıran bir şey olduğudur; çünkü her şeyi söyleyemeyiz. Bu öznel *bölünme* kaçınılmazdır. Konuştuğumuzda tamamen hâkim olamadığımız sembolik bir sisteme boyun eğeriz ve böylece bilinçsiz bir şeyden etkilenen bölünmüş özneler haline geliriz. Bölünmemiz kaçınılmazdır ve onunla yaşamalıyız. Önemli olan bu bölünmeyi nasıl anlamlandırdığımız ve ona ne anlam verdiğimizdir.

Bildiğimiz ve psikanalizin çalıştığı şey, öznel bölünmemizden çıkardığımız anlamın, bilinçdışının kendisi gibi ideolojik içerikle dolu olduğudur. İdeoloji, bölünmüş durumumuzun deneyimine aracılık eder. Bilinçdışının bizim sıkıntımızdan bahseden bir yer olarak işlev gördüğü bu durum, ideolojik olarak dışsallaştırılır, uzar ve öznenin özellikle kapitalizm altındaki yaşamın karakteristiği olan yabancılaştırıcı bölünmelerinde şiddetlenir.

Her birimiz kapitalist sistem ve ona eşlik eden yönetim biçimleri tarafından bölünüyoruz. Örneğin ataerkillik, bizi heteroseksüel erkek egemenliği ile bu tahakküm altına alınan, aşağılanmış kadınlık ve diğer cinsellik türleri arasında asimile edilmiş olarak ayırır. Aynı şekilde, sömürgecilik bizi görünüşte rasyonel uygarlık ile ona direnmeye cüret eden sözde "barbarların" patolojikleştirilmesi arasında böler.

Bu yabancılaşmış dünyadaki öznel bölünmemizin ideolojik ifadeleri, kurtuluş hareketlerinin pratiğinde kınanır, etkisiz hale getirilir ve aşılır. Antikapitalistler, antikolonyalistler, ırkçılık karşıtları, feministler, lezbiyen, gey, transseksüel, queer aktivistler ve diğerleri, bizi bireyselleştirilmiş güçten ve güçlü olmanın ne olduğuna dair baskın bir imajı pekişen araçsal bilimden kurtarmak için etkili bir şekilde savaştı ve savaşmaya devam ediyor. Bu aktivistler bize sömürge ve ataerkil kapitalizmle özdeşleşmiş bireysel bir egoyu güçlendiren ve bize hükmetmek için bölünmüş durumumuzu kullanan güçlere karşı bir yol, bilinçdışına giden psikanalitik bir yol

açarlar. Egomuza meydan okuyan kurtuluş hareketleri, her birimizin kendimize hükmetmeyi ve ihanet etmeyi bırakmamızı sağlayabilir. İhanet ve tahakküm geride bırakabileceğimiz şeylerdir.

Birbirimizle etkileşime girdiğimizde bilinçdışı bizim için konuşur. Bilinçdışı konuşan özneler olarak ilişkisel varlığımızdan önce mevcut değildir. Bilinçdışının, birbirimize söylediklerimiz aracılığıyla var olmak için her birimize, hepimize ihtiyacı vardır. Psikanalizin ilerici politik rolü için bunu kavramak çok önemlidir. Bilinçdışı bizi toplu eylemle birbirimize bağlayabilir. Böylece kendimizi kurtarmamıza, kolektif varlığımızı, özgür birlikteliğimizi baskılayan ve bastıran şeyden kurtarmamıza yardımcı olabilir.

Asla kurtulamayacağımız şey, öznenin bölünmesinin kendisidir. Bu bölünmenin iyileştirilip iyileştirilemeyeceğini söyleyemeyiz; ancak acısını hafifletebiliriz. Rahatlama, kurtuluş hareketlerine katılımdan, klinikte psikanalitik yöntemin sunduğu ideolojiye meydan okumaktan ve psikanalizin açık siyasi eylemle bağlantılı bir şekilde aşamalı olarak yeniden şekillendirilmesinden gelebilir. Aşağıdaki bölümlerde, bilinçdışının bize geri dönmesini sağlayacak şekilde bilinçdışıyla bağlantı kuran "serbest çağrışım" yöntemi hakkında daha fazla şey söyleyeceğiz, böylece biz onu sadece varlık haline getirmekle yetinmeyeceğiz.

Dolayısıyla, bilinçdışını yaratan ve sürdüren öznel bölünmenin ideolojik temsilini, sanki içimizdeki bir şeymiş ve bizi tehdit ediyormuş gibi eleştirel bir şekilde ele alan bir teori ve pratiğe, kolektif mücadeleyle müttefik ve bilgilendirilmiş bir psikanalize ihtiyacımız var. Düşman dışarıda ve ona karşı dışarıda savaşmalıyız. Klinik çalışma, hangi güçlerin ideolojiyi sürdürdüğünü ve hangilerinin bizi özgürlüğümüze yönelttiğini analiz ederken bilinçdışı güçleri harekete geçiren politik bir görevdir. Analiz etmemiz, konuşmamız ve harekete geçmemiz gerekiyor ki tekrarlamak yerine tarihi yazmış olalım. Sıradaki bölümde *yineleme* konusunu ele alacağız.

3. Bölüm
Yineleme: Tarih, Zorlantı ve Özgürlük

Sömürü ve baskının şekillendirdiği yabancılaştığımız – bizim de sömürülüp baskılanabilmemiz için kendimize yabancılaşmamız gereken bu dünyada– yabancılaşmayı bilinçdışı bir biçimde yaşarız. Bizi yöneten ve durmadan benzer durumların içine sokan yabancı güçlerin ne olduğunu bilemeyiz. Ancak sayılamayacak kadar çok sefer aynı çıkmazda olduğumuzu ve kendimizi bir türlü oradan kurtaramadığımızı biliriz. Bu, zehirli ve yıkıcı ilişkilerden çıkmaya çabalayan insanların özgür olduklarını hayal edip bu örüntüleri yeni partnerleriyle tekrarladıklarında gözlemleyebildiğimiz, klinik psikanalizin temel kavramlarından olan *yinelemenin* bir özelliğidir.

Kim olduğumuza, neleri başarmamızın imkânsız olduğuna dair aynı hikâyeleri anlatan dilin ailevi, kültürel, ideolojik kelimelerinin ve anlatılarının yineleyici doğasına tabiiyizdir. Değişim için atılan her adım, bazen bizi aynı yere varan başka bir yola sokar. Sembolik, bedensel ve sosyal olarak yapılanmış maddi sorunların işlemeyen çelişkili çözümlerini yinelemeye maruz kalırız.

Başka türlü bir şeyin gerçekleşmesi gerektiğine dair fantezi de yineleme ve yenilginin gerçek tabiatını örtbas eder. Partnerlerimizi değiştirdiğimizde, bir şeyleri yaşayarak öğrendiğimizde veya bazı davranış örüntülerini değiştirdiğimizde tekrarı bıraktığımızı sanırız ama eninde sonunda aynı şey hep yaşanır.

Bu yineleyici kaçış örüntüleri ile eski ilişkilerin istemsiz ve bilinçdışı bir biçimde yeni düzlemlerde tekrar kurulması meselesinin sol örgütlenmelere musallat olmasına şaşırmamak gerekir. Bu örgütlenmelerde de zehirli ve yıkıcı ilişkilerle istismar, baskı, tahammülsüzlük, şiddet, istek yoksunluğu, can sıkıntısı, kalp kırıklığı ve kopuş hallerini tekrarlanır. Tarihten ders çıkartamayanların tarihi tekrarlayıp duracağı doğru olabilir; ancak çıkartılan derslerin bizi tekrar tekrar aynı çıkmazlara sürüklediği de söylenebilir.

Yenilgi tarihlerinin tekrarlayan, yenilgilerinin ıstırabından kendilerine zarar verecek denli haz duyan özgürleşme hareketlerini nasıl etkilediğine, bu yineleme zorlantısının politik eylemliliğimizde kendisini semptomatik bir biçimde nasıl gösterdiğine, yenilgiyi önlemek veya en azından daha iyi yenilebilmek ve tarihten gerçekten ders çıkartabilmek için neyi tekrarladığımızı bilme özgürlüğüne nasıl sahip olabileceğimize dair psikanalitik bir bakış açısına şiddetle ihtiyacımız var.

Yenilgi Tarihleri

Kapitalizm, sömürgecilik ve ataerkillik; bizim ve mücadele içerisindeki yoldaşlarımız için çok yıkıcı olduğunu

bildiğimiz bazı nesnel koşullarla başa çıkma yeteneğimize ve öznelliğimize dair derin bir yapılanmayı paylaşır. Sanki, sürekli kendimizi aynı durumlarda bulmamıza neden olan bilinmedik ve kontrol edilemez güçler hayatımızı yönetir ve hayatımızı dönüştürmemizi engelleyip bizi hata ve yenilgileri tekrarlamaya zorlar. Solun çok iyi bildiği bir şey olarak; gerçek, tekrar etmek istemediğimiz şeyi bile tekrar etmeyi bırakmamamızdır.

Bilinçdışı bu noktada bizi, kötü sonuçlanacağını gayet iyi bildiğimiz hareketler yapmaya zorlayarak harekete geçirir. Tarihsel olarak yapılanmış doğamızın bir parçası, yenilgi tarihlerimize ilişkin karar verir, kendisini ona dayatır ve yenilgi tarihlerimizi şekillendirir. Psikanaliz de bu tarihlerin klinik içinde ve dışarıda bizi nasıl etkilemeye ve etkisi altına almaya devam ettiğini gösterir.

Bilinçdışı sosyal yapılar da tıpkı üzerimizde iktidarın keyfini sürenlerin çıkarını güden, açıkça ideolojik mesajlar ve insan eylemlerinin doğası hakkında bizi yanıltan sağduyuya dayalı açıklamalar gibi, onları alaşağı etme çabalarımızı etkisizleştirir. Bunun neden böyle olduğunu ve bu sürecin nasıl işlediğini sorgulamamız gerekir. Sorun, aynı yapıların onları anlamaya dair çabalarımızı dahi bünyesine katıp bunları kendi lehine kullanmasıdır. Öyle ya da böyle, dönüştürmeye çalıştığımız şeylerle bizi gizli bir işbirliğine sokarlar. Değişimler yalnızca yüzeyde gerçekleşir gibidir. Bize hükmeden şey tekrar düzenlenmiş ve yeni maskelerin ardına gizlenmiştir. Bunun salt kapitalist devlet düzleminde ve cinsiyetçi, ırkçı baskıyı yeniden üreten iktidar aygıtları düzeyinde işlemesi bile epey kötü olurdu ancak durum bundan daha vahim durumdadır. Bilinçdışı yineleme; yalnızca bize yapılan bir şey değil aynı zamanda kendi kendimize yaptığımız bir şeydir.

Örgütlenmenin yeni biçimleri sıklıkla bizi başladığımız yere geri götürür. Bu, yalnızca ders kitaplarında geçmiş durumların analizlerini arayan ve boş yere bu analizleri şimdiki zamana uyarlamaya çalışan "eski sol"un sorunu değil, aynı

zamanda sosyal yapılardan özgürleştiğini zanneden ancak tam da bilinçdışında çok iyi tanıdıkları o yapıların kendilerini yeni durumlarda tekrar üreten yeni toplumsal hareketler için de geçerlidir.

Her iki durumda da sanki çıkışı olmayan bir labirentin içindeyizdir; her zaman aynı taktiklerde karar kılarız, denenmiş ve sınanmış açıklamaların kapalı alanında mahsur kalır ve sonrasında haliyle her neye karar verirsek yeniliriz. Sanki her şeyin aynı kalması için değişiriz. Büyük devrimci hareketlerimiz aynı şeyin küçük bir ayarlaması ve düzenlemesidir. Çoğu kez değişiklik yapma şeklimiz güncel koşullardan yeni bir şey yaratmak yerine zaten orada olanı yeni şekillerde tekrar etmenin yollarını bulmak gibidir. Ne yaparsak yapalım, kendimizi tam olarak aynı şeyi yaparken bulur ve yapmamız gereken neyse onu yaparız. Biz tarihimize değil, tarihimiz bize sahip gibidir.

Haz

Yineleme bilinçdışıdır; dolayısıyla salt kim olduğumuzla ilgili güvence veren, tekinsiz derecede tanıdık bir anlatıyı değil, kabul etmesi çoğunlukla güç olan bir şeyi, *hazzı* da beraberinde getirir. Evet, bu doğrudur. Bunu çevremizde yoldaşlarımızın yenilgiye uğramış ahmakça taktiklerinde ve hasım örgütlerde görebiliriz; ancak kendimiz bu hazza yakalanmışken bunu fark etmek oldukça güçtür. İşler tekrar sarpa sarınca muzaffer bir edayla "ben demiştim" demekten hazzetmenin yanı sıra zaten bilinen bir sonucu beklemenin ve öngörülemez bir şeyin gerçekleşmesi korkusunu kendimizden uzak tutmanın sevinci de söz konusudur.

"Öngörü ve kontrol"ü saplantı haline getiren salt burjuva psikolojisi değildir. Bizler de ileride neler olacağını şimdiden bildiğimizi sandığımız için geçmişi tekrarlamaya mahkumuz. Özgürleşme hareketlerinin pratiği için son derece can alıcı olan bilinmedik bir geleceğe atılmak çoğu kez bu hareketlerin kendisi tarafından sabote edilir ve iktidara karşı sahici

bir meydan okumanın yerini onunla ölümcül bir danışıklı dövüş alır.

Bu hazzın yalnızca psikanalizin etkili bir biçimde tanımlayıp üzerinde çalışabileceği ve bir yol bulmamıza yardımcı olabileceği bir yanı vardır; o da tuhaf bilinçdışı zevkin acıyla iç içe geçmiş olmasıdır. Elbette bu içler acısı dünyada ıstırap çekeriz. Bu yüzden isyan edip onu değiştirmeye çalışırız. Ancak bizi insanlık olarak birleştiren şeyin yanında, kişisel ve politik sefaletin bizi geldiğimiz yere zincirleyecek şekilde birbiriyle harmanlanmasından oluşan sefalet tarihinin bir yönü ıstırabı da beraberinde getirir; bu ıstırap açık bir biçimde bize aittir.

Bilinçdışımızdan bize musallat olan bir soru vardır; onsuz yaşamak zorunda olsak ne olacağımız sorusu. Politik düşmanlarımıza karşı suçlamalara ve ardından kendimize yönelttiğimiz ithamlara böylesine güçlü bir yakıcılık veren budur; olmayı arzuladığımız konuma bizi yerleştirerek kim olduğumuza işaret eder. İdealimizin konumu, ıstırabımızdan haz duymamızı mümkün kılar.

Klinik çalışmada bu çelişkili, haz duyulabilen ıstırabın düğümleri; bu ıstırabın kendisini konuşmamızda çözümsüz bir çelişkiden onun marifetiyle kendimize bir yol bulmamızı ve onu aşmamızı mümkün kılan diyalektik yapıda bir semptoma dönüştükçe çözülür. Mevcut durumda klinik çalışmanın politik pratikte bir denkliği olmadığı için, bilinçdışı bir biçimde yapılanmış dil ve duygulanım düğümünü çözmenin de bir yolu yoktur. Bu yüzden politik alanda haz ve ıstırap arasındaki ilişki daha yakındır. Özgürleşme hareketleri çoğunlukla ıstırabın hazzı ile başa çıkabilecek, böylece tarihlerini kendileri adına yeniden sahiplenebilecek ve tarihlerinin ıstırabını çekmek yerine onu yazacak yöntemlerden yoksundur.

Genellikle kendi kişisel ve politik tarihimizi yazmak yerine onun ıstırabını çekeriz ve bu durum çoğunlukla bizim kontrolümüzün ve kavrayışımızın dışında gerçekleşiyor gibidir. Kendimizi ataerkil iktidarın yapılandırdığı aile dinamikleri

veya kapitalist devletin savunduğu yıkıcı sınıf yapısı gibi kaçınılmaz hükümlerin sürüklemesine bırakırız. Bu iki durumda, ayrıca ırkçılık ve diğer baskı durumlarında, gizlilik ve ideolojik esrarengizleştirmenin birleşimi önümüze engel olarak sürülen bu sorunların çözümsüz kalmasına neden olur.

Çözülmemiş bu zorluklar ve çelişkiler tekrar edilir, onları deneyimledikçe biz kendimiz de tekrara maruz kalmış oluruz. Yaşamımız içerisinde çözmediğimiz şeyi tekrar ederiz. Onu çözmeyiz çünkü bir yanıyla yabancı kısmen unutulmuş ve bilinçdışında olduğu için tam olarak ne olduğunu anlayamaz ve ne olduğunu bilemeyiz. Ne olduğu hatırlanamadığı için yinelenmesi gerekir.

Psikanalize göre dayanılmaz, aşağılayıcı, utandırıcı, sıkıntı verici hatta korkutucu ve travmatik bulduğumuz için hatırlayamadıklarımızı yineleriz. Bu, çelişkili bir biçimde, hatırlamaya dahi cesaret edemediğimiz şeyi tekrar ettiğimiz anlamına gelir. Yineleme, bilince gelemeyenin bilinçdışı bir biçimde hatırlanmasıdır.

Aslında hiç yinelemek istemediklerimizi yineleriz; en fena yenilgilerimizi, mağduru olduğumuz istismarları, bizi biz yapan yaralarımızı, zapt edilip boyun eğmemize neden olan hareketlerimizi, itibarımızı yitirmemizi, sömürgeleşmemizi, baskı altına alınmamızın ve sömürülmemizin kökenini. Tüm bunlar, kendilerine karşı savaşırken bile yinelenir. Mücadelelerimiz bizi tarihimizin yineleyici nakaratlarından kurtaramaz. Bu tarih aynı zamanda yineleyip durmamızın tarihidir.

Tarihi ve psikanalizi sevsek de sevmesek de tarihin kendisi mevcut düzeni alaşağı etme girişimlerinin ve bunların yenilgilerinin tekrar ettiği bir süreçtir. Bir kalemde yinelemeyi bırakıp başarılı olamayız; çünkü tarihi kendi seçtiğimiz koşullarda yazamayız. Verili koşullar içerisinde ve sömürücü yabancılaştırıcı üretim ve tüketim koşullarını oldukları yerde tutan farklı baskı örüntülerine göre hareket ederiz. Bu örüntülerin çok önemli bir işlevi vardır ki o da hayati gereksinimler olan kolektif öz-örgütlenmelerin inşasına engel olmaktır.

Istırap

Öz-örgütlenme yenilik üreteceği için, örgütlenmemize izin verilmez bunun için alan ve yetkinlik tanınmaz. Yenilik yasağı bize bilinçli olarak iletilen güçlü bir mesajdır; ancak fark etmenin zor, reddetmenin ise daha bile zor olduğu bilinçdışı düzeyde bize aktarılır. Haz alma talebine itaat ettiğimizde ıstırabın da işin içine girmesinin nedeni budur. Verilen mesaj, her şeyin her zamanki gibi işlemesi gerektiğini buyurur. Hazzımız ve ıstırabımız, bizim kendi hedeflerimize ulaşmamız için değil; kapitalist düzenin kendi hedeflerine ulaşması için bizi düzenlemeye devam etmesi gerektiği ve ancak o şekilde mutlu olabileceğimiz fikrinde birbirine bağlanır. Bize de neden mutlu olmadığımızı sormak kalır.

Bu mantıktan kurtulup kapitalist düzenin kendisine arzularımızın üzerinde bir yer kurmasına karşı çıktığımızda, bu mantığı yineleyen güçlü bir mesaj bize; doğru olanın oyunun kurallarını kabul etmek olduğunu, bu düzenden çok şey aldığımızı, her şeyin daha kötü olabileceğini, eğer isyan edersek ailemizi, arkadaşlarımızı ve yoldaşlarımızı tehlikeye atacağımızı, her yenilgimiz için olduğu gibi her kısmi başarımız için de suçlu hissetmemiz gerektiğini söyler.

Bir an bu mücadelenin hiç bitmeyeceği ve dünyanın asla değişmeyeceği hissi uyanır, sonra da sonlar hep aynı olacakmış gibi gelir. Kapitalist düzen, yineleyici, yıkıcı ve öz yıkıcı bir emek ve tüketim mantığı dayatır, daha da çok emek ve tüketim aynı zamanda dayatılan baskı ve sömürünün türlü farklı yollarıdır. Böylece sınıf iktidarı, ırkçılık, cinsiyetçilik ve diğer ayrımcı ideolojik uygulamalar; maddi kaynakların birikimi, kar etme, zenginliğin sermayenin ihtiyaçlarını en iyi biçimde temsil edecek ve ortaya koyacak olanlarda toplanmasına dönük işlevlerini tekrarlamalıdır.

Bu yüzden her yenilgiyi yine sürprizmiş gibi, dünyayı değiştirme umutlarımızın gerçekliktense fantezi diyarına mahkûm olması gerektiğinin acımasız bir hatırlatıcısıymış gibi görmek yerine; bilinçdışı yaşamlarımızın daha derin

ve tehlikeli bir yönünü anlamalıyız. Tekrar ediyoruz çünkü tekrar etmeyi öğreniyoruz, bunu "içgüdüsel" bir davranış olduğu için değil, başka türlü nasıl davranacağımızı bilmediğimiz için yapıyoruz. Hiçbir içgüdü ıstıraptan haz duymamızı sağlamaz. Yenilgi, biyolojik organizmalarımızda doğuştan bulunmaz; ancak konuşan varlıklar olarak bizlerin sınıf, ırk ve cinsiyet boyutlarıyla yapılanmış tarihimizle bütünleşiktir, bu tahakküm tarihi; bu berbat düzeni alaşağı etmek için kurduğumuz örgütlenmelerin kendilerinde maalesef tekrarlanır, yinelenmeye devam eder.

Özgürleşme hareketlerimiz, aile içinde yaşadıklarımızı tekrarlar. Psikanalitik klinikte, acı ve haz arasındaki derin ilişkiye, aile tarihimiz içinde cinselliğimizin bir işlevi olarak nasıl şekil verildiğini görebiliriz. Daha sonra politik örgütlenmelerde o derin bağ, statü ve iktidar savaşlarında daha açık bir biçimde görünür olur. Burada soru şudur; yanlış olduğunu bildiğimiz sosyal ilişki biçimleri ile olan gizli anlaşmadan kurtulup, düşünme ve eylem için alanları nasıl yeniden açabiliriz? Psikanalizin, semptomun dürtüsel gücü olarak kavramsallaştırdığı zorlantıyı yinelemeye çevirerek daha yenilikçi bir yolun izini sürmek mümkündür.

Zorlantı ve Semptom

Yenilginin ve yapının tekrar etmesinin anlaşılır ve tanıdık bir tarafı vardır. Örneğin; işçi temsilcilerinin, işverenlerin sunduğu haz kırıntılarına karşı koyamayıp onları tatmalarının ne kadar cezbedici olduğunu iyi biliriz. Onlara, patronlarla dostane ilişkiler kurabildikleri hatta toplantı zamanlarında birlikte yiyip içtikleri, fabrikalardaki veya tarlalardaki yoldaşları ile yaşarken sahip olmadıkları türde rahatlıkların sunulduğu bir yaşam tarzına sürükleyen mesai dışı zamanlar tanınabilir.

İşçiler, patronları tarafından onların istediklerini ister raddeye gelecek kadar hatta kendi çıkarları pahasına da olsa patronlarının kazanmasını isteyebilecek kadar baştan

çıkartılabilirler. İşçiler bu şekilde, kendi arzusunu ötekinin arzusu içerisinde yabancılaştırarak, ötekinin söylemini, düşmanın bakış açısını benimseyerek kendi yenilgilerini arar hale gelebilir. Uzun vadede meydana gelebilecek en ciddi sonuç, burjuva yapıların kendilerini işçi hareketlerinin bir katmanına yerleştirmesi ve "ortak çıkar" ile "amme menfaati" uydurmaları da içinde olmak üzere işverenlerin değerlerinin kök salmaya başlamasıdır.

Bu durumda ideolojinin işverenlerin dünya görüşlerinin işçi kesimi arasında yaygınlaşması yoluyla işlediği şeklindeki tanıdık Marksist sav için maddi bir zemin olduğunu görürüz; hatta burada egemen fikirler egemen sınıfın fikirleridir. Burada ideoloji ve yapının bir kopyası vardır; bu kopya bazen bilinçli düzeyde ancak çoğunlukla da bilinçdışında tekrarlanmaya devam eder.

Kopyalama

İşçi sendikası temsilcilerinin kendi çıkarlarını, işçi hareketleri içerisinde bürokratik bir katman olarak savunmalarıyla sonuçlanabilecek ayrıcalıkları vardır. Yine burada ideoloji ve yapının kopyalanması söz konusudur. Bu durumda hesap verme mecburiyetinin olması ve görevlerin dönüşümlü bir şekilde yerine getirilmesi bu kopya ile mücadele edilmek için önemlidir. Çoğu zaman bu önlemlerle dahi iktidar konumlarının yapısal belirleyiciliğinin belirli etkilerinden kaçınmak epey zordur. Sömürgecilik de tam olarak böyle işler; bu yüzden işçi hareketinin egemen sınıfın değerleri ve ideolojisiyle "sömürgeleştirildiğini" söylemek anlamlı olacaktır.

Sömürgecilikte, yerel temsilcilerin işgalcilerin rüşvetini yediğini ve sonunda sömürgeci efendilerle, bir zamanlar kendilerinin de mensup olduğu kölelerden daha çok ortak çıkara sahip oldukları belirli bir sınıf oluşturduklarını görürüz. Kendi ülkelerine dönen sömürülenlerin efendileri gibi giyinip yiyerek kendilerini yerli halktan ayrıştırması olgusunu gayet iyi biliyoruz. Ne var ki bu haz ile ıstırabı da

beraberinde getirir; biliriz ki bu sömürülen özneler kendi insanlarına duydukları sadakat ve efendilerine duydukları sadakat arasındaki ikilemdedirler, bölünmüştürler ve davet edildikleri gizli anlaşmadan ıstırap duyarlar.

Özne genellikle hâkim ekonomik yapı ve ideolojiyi kopyalamak veya kopyalamamak arasında kalmıştır. Ancak bu meselenin ötesinde, psikanalitik bakış haz ve ıstıraba dikkat çeker. Yineleme, bilinçli bir seçimin sonucu değildir fakat öznenin sadakat duyduğu yerin neresi olduğuna karar verdiği kriz zamanları olur.

O kriz zamanları tam da bu yinelemelere dair çoğunlukla bilinçdışı, kontrol dışı ve zorlantılı olan bir şeyin kavranması gerektiği için bu kadar acı vericidir. Yineleme zorlantısı klinik içinde; öznenin kendisi ile çatışma ve acının ifadesi olarak taşıdığı belirli bir semptom olarak somutlaştır. Bu semptom, kişisel yaşam tarihinin ve insanlara nasıl haz alıp nasıl acı çekmeleri gerektiğinin söylendiği toplum tarihinin bilinçdışı tuhaf bir birleşimi olan maddi bir zemine dayanır.

Dolayısıyla günümüz kapitalizminde günlük hayat içerisinde iki katlı bir yineleyici süreç vardır. İlk boyut genellikle sosyal ve kurumsal ilişkilerdeki farklı baskı ve sömürü formlarının tekrarları dolayısıyla "dış dünyadaki" faaliyetlerde anlaşılır. Psikanalizin bu süreç hakkında söyleyebilecekleri çok kıymetlidir; zira maddi siyasal iktisadi güçler de bireyleri öz-yıkıcı davranış örüntülerine sürükler.

Bu güçler bireyleri; tahakküm, sınıf, jeopolitik iktidarla birlikte aileye dair maddi tahakküm yapılarının, cinsiyetler arasındaki ve engelsizlerle "engelliler" arasındaki güç dağılımının yeniden üretilmesini sağlayan davranışların sergilenmesi için yemler ve ödüllendirir. Bazı durumlarda direniş yoluyla egemen yapılara karşı çıkan kişiler ile onların kendi şiddeti dolaysıyla şekillenen yapısal tepkiler ve baskıyı söz konusu eden bir eylemliliği şiddetle yinelemeleri arasında çelişkiler bulunur.

Bu yineleyici sürecin ikinci boyutu, siyasal iktisadi maddi yapısal alanla iç içe geçerek, aynı zamanda iktidara tabi

olanların sözüm ona "iç dünya" denilen kişisel yaşam-dünyalarıyla derinden bağlı bir şekilde, ideolojik olarak işler. Bu dünya bizim sığındığımız dünyadır, kendi içimize dönerek baskıdan kaçabileceğimizi sanırız ancak kaçamayız; bireysel kendiliğin içine kaçış mümkün değildir. Öznelerin, bu süreçle ilgili deneyimlerini anlatırken konuşması engellenir, bakış açılarının meşruiyeti silinir ve bakış açıları sistemli bir biçimde çarpıtılır.

Bu noktada beliren çelişkiler de semptomatiktir; baskıdan bahseden yenilgilerin geldiği şikayetlerin tekrarı ile özgürlük bahsinde olan arzular arasında bir çatışma ortaya çıkar. Psikoterapide psikanalitik görev, bu sebeple öznelerin konuşmalarını, kendi deneyimleri ve arzuları hakkında bir şeyler söyleyebilmelerini sağlamaktır ve elbette bu noktada psikoterapi politikleşir, daha doğrusu her zaman olageldiği şeyi açığa çıkartır; çünkü kişisel olan, sosyalist-feminizmin de dediği gibi politiktir veya psikanaliz içinden dediğimiz gibi; bilinçdışı politikadır.

Bilinçdışını unutmak bize politikayı unutturur. Bu unutma, ideolojik veya ekonomik yineleme, bizi yinelenen şeye alıştırdığında, yineleneni taşlaştırıp doğallaştırdığında, bilinçdışını nesnelerin veya insan doğasının mecburi, kaçınılmaz bir etkisi gibi gösterdiğinde ortaya çıkabilir. Psikoloji ve diğer bilimler burada devreye girerek bize yinelenen şeyi meşrulaştıran, akla uygun hale getiren, evrenselleştiren ve politik niteliğinden kopartan hümanizm kavramlarını sunar. Öyle olunca politikayı unuturuz çünkü yinelemenin tarihsel olduğunu ve ona maruz kalanlar yani biz özneler tarafından bu döngünün kırılabileceğini unutmuşuzdur. Psikanaliz bize bu öznelerin var olduğunu hatırlatır, sözü bu öznelere verir, onların semptomlarıyla ilgili söyleyeceklerini dinler; tam da bu yüzden psikanaliz yinelenen ve semptomatik bir şekilde ortaya çıkanın yeniden politikleştirilmesinde bize yardımcı olabilir.

Yineleme zorlantısı klinikte bir semptom olarak karşımıza çıkabilir. Semptomun temelde bir çatışma ancak kendine özgü

bir çatışma olduğunu hatırlayın. Bu, bir arzu ya da isteğin bir yasak veya bastırmayla karşı karşıya geldiği bir çatışmadır. Arzulanan şey ile onu baskılayan, kapatan, bastıran güçler arasındaki çatışma göründüğünden daha karmaşıktır. Psikanalizin sahneye soktuğu karmaşıklık ise politik mücadeleyi nasıl kavramsallaştırdığımıza dair derin çıkarımlar barındırır. Yenilikçi politik mücadele içerisinde özgürlüğe ve daha fazlasına, hepimizin özgür olacağı bir dünyaya duyulan arzu; kapitalizmin, sömürgeciliğin ve ataerkilliğin bize karşı harekete geçirdiği güçlerin çeşitli biçimleriyle karşı karşıya gelir. Bu, arzunun bastırma ile karşı karşıya gelmesidir.

Artarak ortaya çıkan değişim arzularını, tarihsel olarak yaratılmış şekliyle ele alabilmek ve bireylerin veya insan gruplarının içinden yükselen zaten mevcut olan evrensel güçler olmadığını görebilmek için dikkatli olmalıyız. Yirmi birinci yüzyılın bu sefil koşullarındaki özgürlük arzusu, tarihin diğer noktalarında ortaya çıkmış bu tür arzulardan oldukça farklıdır. Elbette insanın içinde yaratıcı olup sonrasında iktidar sahipleri tarafından çarpıtılıp bastırılan bir parça vardır ve evet, büyük ihtimalle bu hep böyle olagelmiştir.

Günümüz tahakküm sistemlerine karşı çıkmak için harekete geçmeyi hedeflediğimiz arzular, tarihsel varlıklar olan bizler tarafından tarihsel olarak yaratılmıştır ve şimdi kaynakların kolektif yönetildiği, ırkçı ayrımcılıklara bir son noktanın konduğu, kadınların güçlendiği, farklı biçimlerdeki bedenlerin kapsandığı, gezegenin korunduğu başka türlü bir dünya imgesinin etrafında dile getirilmektedir. Taleplerimiz, şu an dünyada bize verilmeyenlere karşı verilen cevaplardır.

Elbette psikanalizin her bireyi, içgüdülerin içeriden çıkmak için baskı yaptığı bir düdüklü tencereymiş gibi gösteren popülerleşmiş bir imgesi vardır. Bu imge bizim mücadelemizi, bir toplum içinde, her bireyin ihtiyacını çoğunluğun ihtiyacına karşı dengelemesi gereken doğal, medenileşmiş davranış kurallarına karşı duyulan kırgınlığa indirgemeye çalışanların işine yarar. Bizim psikanalizimizin arzu ve bas-

tırma arasındaki çatışmaya dair işaret ettiği şey ise aslında çok farklıdır. Arzunun biçimlerini meydana getiren, baskının biçimidir. Ne yasaklandıysa tam da o yaratılır, teşvik edilir, kışkırtılır ve ancak ondan sonra yasaklanan arzu tepkisel ya da yenilikçi, öz-yıkıcı veya yaratıcı yollarla dile getirilebilir.

Yasaklanmış bir arzu, toplumu olduğu yere hapseden baskı aygıtlarına baş kaldırarak tahripkâr bir biçimde doyurulmak isteyebilir ancak kapitalizm içerisinde bastırmayı da içeren uyumlu, kazançlı, sömürülmeye müsait bir doyum da arayabilir. Kapitalizm özünde baskıcıdır. Aynı arzunun iki ifade biçimi bireysel ve toplumsal alanda birbirine zıt düşebilir. Uyuşturucu kaçakçılığı ve uyuşturucunun yasallaştırılması hareketi arasında, pornografi ve cinsel özgürleşme, köktencilik ve sömürge karşıtlığı, siyah kapitalizm ve antikapitalist ırkçılık karşıtlığı, eko-kapitalizm ve gerçek ekoloji arasında apaçık karşıtlıklar vardır.

Her durumda, hakikatin bastırılmış ve baskılayıcı, esrarengizleştirilmiş ve dönüştürülmüş bir hali hakikatin kendisi ile çelişir. Aynı süreç, her bireysel varoluş içinde, arzu, baskı araçları yoluyla dönüştürülmekten ve meşrulaştırılmaktan kaçamadığında da yaşanır. Birey, kendi istediklerine dair karar verilmiş seçimler yapabilmek için klinikte mücadele edip bastırmayı anlamlandırmaya çalışır. Benzer şekilde biz de politik alanda kolektif olarak düşünüp, tartışıp, arzularımızı manipüle etmeye, onları sömürmeye, bizi konuşmaktan ve eyleme geçmekten alıkoymaya çalışan türlü baskı biçimlerinden çok farklı işleyecek örgütlenme biçimleri yaratırız.

Çelişki

Psikoterapi ortamı öznenin çözülemez görünen çatışmasını bir çelişkiye dönüştürmesini mümkün kıldığı zaman, bu çatışmalar semptom olarak yoğunlaşır ve semptom ancak bu şekilde diyalektik olarak tedavi edilebilir. Eylem için sabit ihtimal koşullarından yeni ihtimaller yaratılabilir. Bu aynı zamanda politik de olan klinik bir iştir çünkü özneyi

kendisi yapan ilişki ağlarına dair eleştirel ve özdüşünümsel diyalektik bir kavrayış altında öznenin yaşam deneyimlerini birleştirebilmeyi gerektirir.

Eğer geleneksel psikoloji ve psikolojikleştirilmiş psikanaliz apolitik görünmeye meyilliyse, bunun sebebi politikasının egemen ve yineleyici olana göre uyarlanmış olmasıdır. Bu gerçek bir alternatif oluşturmaz çünkü eylemi kısıtlayıp belirli yasaklar dayatan mevcut olasılık koşullarından* farklı değildir. Öznenin tekilliği politik bir meseledir, üzerimizde tekrar tekrar tahakküm kuran ve her radikal alternatifi görünmez kılan geleneksel muhafazakâr psikoloji uzmanlarına karşı çıkmamızı sağlar. Çünkü psikoloji uzmanları kendi yönelimlerini ve renklerini hemen hemen her şeyin içine işlerler ve uyarlanmanın faydalarına dair kendi teorileri bu dünyada bize yapılan hemen her şeyin içinde durmadan tekrarlanır.

Psikolog, atanmış makamından konuştuğunda, danışanlarının yaşamlarını profesyonellerin bildiklerine göre yeniden yorumladığında psikolojik olarak normal olan ve sosyal olarak normatif olan durmaksızın yinelenmiş ve bu şekilde uyarlayıcı politika özneye dayatılmış olur. Oysa başka türlü bir politikayı, öznenin arzusunun ve onun yineleme deneyiminin politikasını keşfedebilmek için psikoterapide öznenin konuşmasına izin vermek, dikkatle ve sabırla dinlemesini bilmek –yani psikanalizde yapılması gereken– neredeyse yeterlidir. Psikanalitik psikoterapinin alanı kapitalist sistemin tekrarlayıcı işlevine taban tabana zıt bir biçimde işleyen bir alandır. O sistemin kurallarıyla; öngörülebilirlik, uyarlanma ve belli esneklik ölçütleriyle örtüşmez.

Özneler öngörülebilir bir şekilde davranarak, olmaları gerektiği kadar tekrarlayıcı bir biçimde girişken, sahiplenici ve rekabetçi olarak ve yalnızca hissetmeleri gerekenleri hissederek, arzularını ve deneyimlerini susturarak, kapitalizmin ezici ve sömürücü maddi işleyişine kendi çalışmaları

* Olasılık Koşulu: Varlığın mevcut olabilmesi için gerekli olan ancak nedensellik oluşturmayan ön koşullar. (ç.n.)

ve tüketimleriyle katkıda bulunarak "normal" davranmış olurlar. Ürün olarak toplanıp kendilerine piyasa talebi olarak geri satılabilecek kimlik, yaşam biçimi ve sınıf konumları kategorilerde öznelerin, kendileri için belirlenmiş sınırlar içerisinde esnek olmalarına izin verilir, hatta özneler bu esnekliğe teşvik edilir.

Bu ideolojik ve sosyoekonomik yinelemeler etle tırnak gibidir ve birbirlerini desteklerler. Bu giderek körleşen düğüm mevcut neoliberal kapitalist sistemin en kuvvetli yönlerinden ve ona karşı savaşanlar için en büyük zorluklardan birini ortaya koyar.

Kural ve direnişin maddi ve ideolojik, yapısal ve sembolik taraflarının birbirine bağlanması; bugün karşılaştığımız, temelde yatan ve başka konuları da kapsayan bir sorundur. Küresel kapitalizmin içkin karmaşıklığı ve sol ile özgürleşme örgütleri tarafında elimizde eksik ve çarpık çözümler vardır. En azından birbiriyle çarpışan iki gücün her ikisinin de yinelemeye hapsolduğunu açıkça görebiliriz. Bir yanda iktidar tarafında takıntılı ve yineleyici bir niteliğe bürünen, sermayeyi ve sömürünün meyvesini biriktirmeye, korumaya dair zorlantılı bir dürtü vardır. Diğer tarafta, direniş tarafında, sık sık kendi yenilgi tarihlerine tekrarlarla saplanan, aynı hataları yapan sol örgütlenmeler vardır.

Sınıf mücadelelerinin tarihi ve daha geniş, asli bir süreç olan baskı biçimlerinden özgürleşme süreci, bir tekrar ve yenilgi tarihidir, aynı zamanda, hatırlarsanız, bu tarih bazen talihli, çoğunlukla da trajik, hepten kontrolümüz dışında seyreden, zapt edilemez tesadüflerle dolu bir tarihtir. Bu, bireylerin yaşamları içinde tekrar edilen sonu gelmez, dayanılmaz yineleyici bağlamın kendisidir. Bireyler bu aldatıcı unsur ve tarihsel süreçten muaf olduklarına ve bağımsız olduklarına inanmaya teşvik edilirler, dolayısıyla yenilgiyi daha da derinden hissederler. Kendi hayatları üzerinde bu denli az güçlerinin bulunduğunun açığa vurulmasına dayanamazlar. Tekrarlamayla ve onun tunç yasasıyla, gereklilik

ve tesadüfle, ölümlülük ve kaderle nasıl baş edeceklerini de bilemezler. Psikanaliz tüm bu karmaşık malzemeyle ve sembolik malzemeyle çalışır.

Psikanalizde bireyler konuşup, "serbest çağrışım" yaparak akıllarına gelen her şeyi özgürce, sansürsüz bir biçimde söylemeye çalışır. Yeni bir şey, bilinmedik bir şey söylemeye çalışırlar ancak yapamazlar. Yapamadıkça kendilerini eski bildik hikâyeleri, kendi hayatlarında somutlaşmış o hikâyeleri, tekrarlarken bulurlar. Başka hikâyelerin anlatılıp yaşanamaması için bu bildik hikâyelerin anlatılması gerekir. Serbest çağrışım, özneye kendi konuşmasındaki her şeyi söyleyemediği yerleri, daha da önemlisi konuşma ve eylemle ilgili tıkanıklık ve engellerin bulunduğu noktaları gösterir. Buralarda ortaya çıkmaya başlayan, yinelemenin başka bir yüzü; çatışmanın, içinde hem arzu hem de bastırmayı barındıran bir çatışmanın nüksetmesidir.

Bunun sonucunda yineleme zorlantısı; öznenin varoluşunun tam kalbinde bulunan, diyalektik olarak yapılanmış, yeni yollar açabilecek, konuşma ve eylem için yeni ihtimal koşulları yaratabilecek bir semptom olarak açığa çıkmış olur. Klinikte psikanalitik çalışma, politik mücadele için kusursuz bir örnek teşkil etmez, etmesi gerektiğini de söyleyemeyiz ancak klinik dışında iktidarla mücadele edenler için önemli dersler barındırır. Böylece psikanalitik klinikte oluşan tuhaf ve sınırlı özgürlük, özgürleşme hareketlerinin dünyada yaratmayı amaçladığı kolektif özgürlüğün tahmin edilemeyen biçimleri ile bir bağ kurar.

Yineleme ve Daha İyi Yenilme Özgürlüğü

Psikanalizin ilerici bir çıkarımı; yineleme zorlantısına karşı yeni ihtimaller yaratabileceğimizi, bu süreçte bilinçdışının varlığını görmezden gelemeyeceğimize göre tekrar yinelemeye maruz kalabileceğimizi yine de daha çok seçim yapabileceğimizi ifade eder. Her zaman istediğimizi elde etmekte başarılı olamayabiliriz. Unutmayın, bizler *bölünmüş*

özneleriz. Elbette, istediğimiz şeyi isteyenin gerçekten biz olduğumuzdan bile tam anlamıyla emin olamayız. Günümüz toplumu ve en azından belirli bir gelecek içindeki toplum için bu imkânsız olurdu çünkü kendimizi tatmin olmamıza engel olan en önemli sosyal engellerden özgürleştirebilseydik dahi kim olduğumuza ve kendimizden nasıl bahsettiğimize şekil veren tahakküm ve yabancılaşma tarihi bize musallat olmaya devam ederdi. Ne var ki, yenilmeye devam bile etsek gerçek kazanımlar elde edebilir ve kazanımla yenilginin farkını daha iyi bilmemizi sağlayacak seçimler yapabiliriz.

Psikanalitik klinikte oldukça sınırlı bir şekilde açılan bu alan, politik düzlemde daha fazlasını açabileceğimiz bir özgürlük alanıdır. Bu alanın, tekrar edileni illaki dışında bırakması gerekmez. Şu ana kadar tekrar etmenin kısıtlayıcı yönünün üzerinde durduk. Şimdi, tekrar etmenin başka bir yönüne, içerisinde daima farklı türlü bir şey barındıran bir yönüne dikkat çekmek istiyoruz. Tekrarın içerisinde bulunan, çoğunlukla bireysel kendilik zindanına yineleme zorlantısı ile zincirlenen gizli özgürlük alanı farklı bir alandır. Daha fazla gerilim ve çelişkilerin neden olduğu artan bir hiddet alanıdır ama aynı sebeple direnişin, diretmenin, azmin, yerinden edilmenin kaçınılmaz biçimlerinin ve tekrarlanan şey ile ilgili sembolik mesafenin de alanıdır. Bu aynının tekrarı değildir, fark yaratan bir tekrardır.

Farklı olan tekrardan kaynaklanır. İki kez yinelenen şey, tam da ikinci kez meydana geldiği için ikinci seferde ilkiyle aynı olmaz çünkü zaten bir ilk sefer vardır. Bu artık tekrar edilmiş ve yeni olmayan bir şey olur. Bağlamlar farklı unsurların anlamını değiştirir, hayat akmaya devam eder ve bu durumda tekrarlama aynı şey değildir; hafifçe farklı, bazen de çarpıcı bir biçimde farklı bir şeydir. Bu, klinik tedavide ve siyasette var olan karmaşık, diyalektik bir süreçtir.

Tekrarlama; diretme veya vurgulama anlamına gelebilir ancak bu tekrarlama aynı zamanda kendisini açık eder, ortaya koyar ve vaziyeti sıkıntı verici ve kaçınılmaz, hatta

dayanılmaz ve sürdürülemez bir hale getirir. Tüm bunlar, tekrarlanan şeyle ilgili farklı duygular, düşünceler ve davranışlar uyandırır. Psikanaliz ve özgürleşme hareketleri gibi kendi üzerinde düşünmenin mümkün olduğu bir çerçevede meydana geldiğinde; bu yineleme özneyi kendisinden uzaklaştırır ve belirli bir mesafeden, eleştirel bir biçimde onu muhakeme etmesini sağlar.

Gösterenler

İnsanlar hayatlarında defalarca yineledikleri şeyleri kelimeleriyle de yineler. Evet, bu doğrudur. Yaşamın maddi ve ideolojik koşullarının bilinçdışı ile bütünleşik bulunmasını insanlar bu şekilde ve etraflarında gelişen olaylara verdikleri bilinçdışının harekete geçirdiği yineleyici tepkiler yoluyla anlamlandırmaya çalışır. Aynı zamanda konuşmalarındaki tıkanıklıklar tekrar tekrar ortaya çıktıkça, onlar da konuşmalarını engelleyen itaat ilişkilerini tekrarlar ve deneyimler.

Farklı olan şudur ki şimdi kendi psikanalitik süreçleri içinde, klinikte, daha önce söyleyemediklerini söyleyebilme fırsatları vardır. Bu olduğunda kelimeleri, *gösterenler* olarak onlarını ilerlemesini ve eski yaşamlarına mesafe almalarını teşvik edip bunu mümkün kılar. Burada sınırlı ve olası özgürlük vardır.

İnsanlar bir şeyi tekrar ettiklerinde bile bu tekrar aynı kelimelerin, ifadelerin ve anlamlı hareketlerin, "gösterenler" olarak kavramsallaştırdığımız sözlü, yazılı veya varoluşsal söylemimizin basit bir şekilde kopyalanması demek değildir. Her gösteren, kelime, eylem veya insan dünyasının içerisinde bulunan bir şey; gösterenlerimize değerlerini veren, insanların iletişim ve ideoloji vasıtasıyla işleyebileceği kadar bu gösterenleri anlamlı hale getiren bir anlam sisteminin zaten bir parçasıdır. Bu gösterenler, farklı dillerimizle paylaştığımız sembolik dünyamızı inşa eder, sembolik dünyamızın yapı taşlarıdır.

Tekrarları ve kurdukları bağlantılarla gösterenler, klinik psikanaliz deneyimine katılan "analizan" tarafından işitilir.

Bu "analizan", psikiyatrist tarafından tedavi edilen "hastadan" veya psikolog tarafından tedavi edilen "danışan"dan oldukça farklıdır. Psikanalitik analizanımız analizi gerçekleştirir. Biz analistler, iyileşmeyi, tedavi içerisinde onlara vermeyiz; bu iyileşmeyi onlar kendileri elde eder. Onlar nesne değil öznedir. Söyledikleri analist tarafından değil, kendileri tarafından yorumlanır. Bu kelimelerin en derin anlamları yine onlardadır, aralarındaki karmaşık ilişkidedir; daha ötesinde, analistin bir kâhin veya peygamber gibi semptomu okuyup anlamının içine doğacağı gizemli bir derinlikte değildir.

Her daim kontrolümüz dışında olan, bilinçdışı olan bir anlam sistemi içerisinde olan gösterenlerin nasıl işlediğini anlayabilmek için yüzeyin derinine inmemize gerek yok. Gösterenler, onlarla ne yaptığımıza, onların bizimle ne yaptığına bağlı olarak işler ve her zaman burada, söylediklerimizin ve işittiklerimizin içindedir. Örneğin "özgürleşme" kelimesi bir gösterendir ve kendimizi tanımlamak, kolektif kimliğimizi tanımlamak için kullandığımız her politik terim de bir gösteren olabilir; bu ister "işçi" olsun, ister "kadın" ister "engelli" veya "yerli".

Gösterenler sembolik bir sistem içerisinde bizim için tanımlanmıştır ancak biz önayak olup onları ve anlamlarını yeniden işleyebiliriz. Kolektif politik düzeyde olduğu gibi, terapi odasında da analizan kendisine yaşamındaki muktedir ötekiler tarafından verilmiş, kimliğini tanımlayan gösterenleri işitir ve bir anlığına da olsa onları yeniden oluşturmak için kontrolü eline alır.

Gösterenler anlamlarını, konuştuğumuz çelişkili ve sürekli mutasyona uğrayan dildeki, bizi çevreleyen ve kendimizi ve dünyayı değiştirdiğimizde kendisine göre hareket ettiğimiz dildeki yerlerine göre farklı anlamlar taşır. Bunu, bizden baskılayıcı veya bastırıcı bir biçimde bahsetmek için kullanılan "siyah", "deli" veya "gey" gibi gösterenleri yeniden sahiplenme girişimlerinden iyi biliriz. Bu gösterenleri alır ve yenilikçi politik mücadelemiz içerisinde sahipleniriz, onları utançla değil gururla söyleriz.

Aynı şeyler, eylemler ve kelimeler; her daim değişen çelişkili kültürel ve tarihsel bağlamlara yerleştirildikleri için asla tam olarak aynı olmaz. Aynı zamanda belirli gösterenler her tekil özne için anlamla yüklüdür ve "özgürleşme" farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilir. Klinikteki psikanaliz, gösterenlerin insanların hayatlarında oynadığı kendine özgü roller ile ilgilenir. Onların ne anlama geldiğini bildiğimizi düşünebiliriz ancak psikanaliz bize onların ortak ve bireysel sembolik sistem içerisindeki işleyişini yeniden yapılandırmak için gösterenleri daha dikkatli bir biçimde dinlememiz gerektiğini söyler.

Kolektif, politik ya da bireysel tarihimiz, sabit ve katı bir örgü değildir, her zaman açıktır; kim olduğumuzu anlamak ve inşa etmek istediğimiz dünya için verdiğimiz mücadeleye bağlıdır. Varoluşumuz ve amaçlarımız kendiyle de çelişkili olan tekrar edilenle çelişir. Bu çelişkiler, diyalektik hareket süreci içerisinde sistemin istikrasızlığına neden olur; bu istikrarsızlıkta ya "şok kapitalizm" krizleri kendisini yeniden düzenlemek ve güçlendirmek için kullanır ya da bu istikrarsızlık bize özgürlük alanı verir. Bu bize, nasıl düşünüp harekete geçtiğimize, kolektif hareket edip etmediğimize bağlıdır.

Aynının tekrarı gücün ideolojik hatları ve siyasal iktisadi yapılarla, konuşma ve eylemlerimize sınırlama getirdiği için direndiğimiz güç ve yapılarla idame ettirilir. Psikanaliz burada, kendimizle ilgili söylediklerimizi nasıl tekrar ettiğimizi, öz-yıkıcı davranış örüntülerini sürekli hale getirmek için yaptıklarımızı nasıl tekrarladığımızı deneyimleyip ifade etmemiz için bize bir alan vererek direnmemize yardımcı olur. Bu alan eski tanıdık hareket örüntülerini yinelemek yerine tekrar üzerine düşünmemize olanak verdiği ölçüde etkili olur.

Bu biçimde aynının tekrarı yerine, terapi odası başka türlü bir şeyin ortaya çıkması için alan açar; bir göstereni olduğu gibi yapan mutlak farklılığın ve kendi öznelliğimizin çok farklı, tamamıyla tekil olan hissidir. Bu mutlak farklılık, sayısız yenilginin bedelini ödeyip onları telafi edebilecek bir zaferdir. Yinelemeye mahkumuzdur ancak aynı zamanda bir

fark yaratmaya da güdümlüyüzdür. Biz psikanalistler klinikte farklılık amacıyla özne için olan, onun ideolojik sağduyunun ve psikoloji kitapçıklarının belirlediğinden farklı olabileceği bir alan açarak bir fark yaratabiliriz.

Benzer şekilde, özgürleşme hareketleri kendilerini hâkim ideolojiden ayrıştırarak, tümden başka bir dünya yaratmak isteyerek, farklılığın insan olmanın bir koşulu olarak değer verildiği bir dünya inşa ederek fark yaratabilir. Böylece yenilginin tekrarı farklı bir şeye dönüşmüş olur. İçimizdeki bir şey bizi onu yapmaya dürter; bir sonraki bölümde bakacağımız şeye, *dürtüye.*

4. Bölüm
Dürtü: Beden, Kültür ve Arzu

Bir şey bizi isyan etmeye zorluyor. Eyleme geçmeye girişti̇ğimizde bu, hele ki bir fark yaratabileceksek, doğanın gücü olmaya benzer. Gerçekten bu anlarda bir şekilde doğanın gücü olabiliriz. Ona boyun eğdirmek ve sömürmek amacı güden yıkıcı kapitalist mantık ile işbirliği yapmak yerine bu dünya üzerinde doğa ile birlikte olabiliriz. İşte bu *dürtüdür.*

Kapitalist ortama uygun şekilde davrandığımızda davranışımız salt yıkıcı olmakla kalmayıp aynı zamanda sahte, yapay ve yüzeysel bir yön taşır. Buna karşılık, bizi isyan etmeye yönelten itici güç bedenimizin gizemli derinliklerinden, dilin ötesine geçerek dalgalanan ve çarpan hayvani bir parçamızdan gelir. Gerçekte bu itici güç, ne yaptığımızı ve böylece kim olduğumuzu kelimeler aracılığıyla açıklayan konuşma ile iç içe geçmiştir.

Dil, bedenimizden ve daima önceden bastırılmış can alıcı unsurlar barındıran en gizli ve sınır aşıcı dürtülerimizden ayrıştırılamaz. Hatırlayalım ki bastırma yalnızca bizi kısıtlamakla kalmayıp aynı zamanda arzumuzu yaratıp yapılandıracak şekilde konuşma ve eylemi düzenler. Psikanalizin bu dersini anlamadığımız sürece kendimiz için inşa etmek istediğimiz daha özgür bir dünyanın biçimi hakkında kolektif kararlar vermektense başkalarının bize istediğimizi söylediği şey içinde kısılıp kalmaya devam edeceğiz.

Varlığımızla birleşmiş kelimeler bizleri yalnızca baskılamaz, zincirlemez, hapsetmez ve hareketsiz bırakmaz; aynı zamanda zincirlerimizden kurtulmak için eyleme geçmemiz adına bizi cesaretlendirebilir. Bunun sonucu olan eylem; etkin, baltalayıcı, devrimci ve belki de özgürleştirici bir kelime ile açıklanabilir. Eylem ve bedenle yakından bağlantılı olan bu kelime veya kelimeler belki de sadece "hayır" veya "hayır bu kadarı yeter" olacaktır. Bizi insan olarak tanımlayan şey gerçek bir beden zemininde dilin ve kültürün sembolik sistemince şekillenmiştir. Bunlar sayesinde diğerlerini ve diğer bedenleri arzularız.

Dürtü, beden ve kültürün arasındaki sınırdan taşar. Bu sınır, bu köşe, ıstırap, utanç, dengesizlik ve imkânsızlıkla tanımlanan, yaralanmış, sakatlanmış ve aşırı hassas bir yerdir. Dürtülerin, arzuyu olanaklı kılan dinamik güçleriyle belirdikleri yer burasıdır. Bu bölümün konusunu işte bu dürtüler oluşturuyor. Bölüm içinde bedenin doğasından, yaşamından ve ölümünden, dürtünün cinsellik ve kültür içindeki yerinden ve diğerleri için duyduğumuz arzu ile yakından ilişkili kendi arzumuzdan bahsedeceğiz.

Yaşamın ve Ölümün Bedenleri

Bedenlerimiz içinde yaşıyoruz ama onlara yabancılaşmış durumdayız. Bu yabancılaşma kapitalizminin altında yaşamlarımız için korktuğumuz zamanlarda daha da yoğunlaşarak, bedenimiz kendisini salar, işimize bizi taşıyamaz ve başkala-

rına sattığımız emek gücü olarak işlev göremez. Her ne kadar bedenlerimizin içinde yaşasak da onlara dair tuhaf olan şey; onları ancak artık işlev göremediklerinde gerçek, tekinsiz ve bilinmez şeyler olarak deneyimlememizdir.

Bedenlerimizi hiçbir zaman doğrudan bilemeyiz. Bedenimize dair anlayışımız onu tahayyül etmek için kullandığımız imgeler ve başkalarına tarif etmek için kullandığımız dil tarafından yapılandırılmış haldedir. Beden, ideolojik yanlış temsiller tarafından kültürel olarak dolayımlanır. İdeoloji aracılığı ile kendimize dair bildiğimiz şeyler bedenlerimiz hakkında tuhaf yabancılaştırıcı fikirler içerir. Bedenlerimiz alınıp satılacak ve başkalarınca tüketilip haz alınacak nesnelere dönüştürülür.

Bununla birlikte, ideolojiye rağmen ve ideolojiye karşı mücadele yoluyla, bir reddediş alanı olarak bedenlerimiz hakkında daha fazla şey öğrenebiliriz. Bedenlerimize dair ideolojik yanlış temsillerinden çok farklı olan şeyleri bilebiliriz ve böylece bedenimize karşıt değil, onunla birlikte konuştuğumuzda, gerçeği söylemenin bir yolunu bulabiliriz. Bedenler ve kelimeler arasındaki, maddesel var oluşumuz ve gösterenleri arasındaki bu özgün özellikte çelişkili bağlantı psikanalizin bize ipucu sağladığı bir noktadır.

Yaşam

Psikanaliz içinde konuşma yoluyla detaylandırılan gösterenler, bu dünyayı yapılandıran baskın ideolojik mesajlarda bize yerimizin ne olduğunu söyleyen gösterenler kadar güçlü etkilere sahip kelimelere dönüşür. Kelime iyileştirici olabilir; bedene etki eden ruhsal ıstırabı iyileştirebilir, böylece bizi hasta eden yalan ve sessizlikleri dağıtabilir. Bu, psikanalizin ilk analizanlarından birince "konuşma tedavisi" olarak adlandırılmasının sebeplerinden birisidir. Ataerkil ve sömürgeci kapitalizmin yasakları, hafıza kaybı ve şaşırtmacaları, örneğin ailemiz veya kendi egomuzdan kaynaklananlar gibi, ne söylediğimize bağlı olarak etkisizleştirilip aşılabilir. Gerçeği

söyleriz ve kişisel-politik alanda gerçeği gücün kendisine karşı telaffuz ederiz. Bu eylem ötekileri ve hayatı içine alır.

Yalnızca beni ilgilendirmeyen doğru ifadeler vardır. Ötekiler de benzer şekilde hepimizi yenilgiye uğratmak için teker teker bölmeye çalışan gücün etkisi altında ıstırap çekiyor. Her birimiz bireysel benliklerimiz içinde kilit altındayız ve bir tür baskı ve sömürüden mustaribiz. İdeolojinin sessizlik ve yalanları hepimizi kandırarak kafamızı karıştırıyor ve yanlış şekilde yönlendiriyor. Bu durumda birbirimizi aramaya, konuşmak ve eyleme geçmek için buluşmaya, adaletsizliği kınamaya, isyan etmeye, gerçeği yeniden keşfetmeye ve güce karşı savaşım vermeye yönelmiş hissetmemiz anlaşılır. İşte burada, öyle ya da böyle, tekrar dürtünün alanına gireriz.

Bu, yaşamın kendisidir, konuşma ve eyleme geçme dürtüsü; "yaşam dürtüsüdür". Üretken, kolektif, ilişkisel ve cinseldir. Bu dürtü içimizde kilitli değildir; bizi aşar ve bizden taşar, birbirimizin arasında ve bizlerin dışındadır, diğerleriyle bağ kurmamızı ve böylece çevremizdeki dünyayı örmemizi sağlar. Biz psikanalistlerin dediği gibi, mesele olan her şey, "Ötekinden", insan öznelliğinin işareti olan ötekilikten geçer.

Dürtümüz ötekinin içinde barınarak ötekinin vasıtasıyla bizi yaşatır. Ama bizi kendimizin ötesine taşıyan, bilinçdışı yani bilinçli kontrolümüzün ötesinde olan bu dürtüye dair bir unsur, içinde sürüklenmiş hissettiğimiz mekanik bir nitelik de kazanabilir. Bu, bizi harekete geçirenin atıl, ölümcül, tahripkâr ve öz-yıkıcı bir şeye dönüştüğü andır. Bu durumda dürtü kendisini daha ölümcül bir şey olarak, bir "ölüm dürtüsü" olarak gösterir.

Her dürtü potansiyel olarak bir ölüm dürtüsüdür. Dürtünün ölümcül yanı ona teslim olduğumuzda, onun ağırlığı altında ezilip ataletine kapıldığımızda hâkim olur. Bunlar aynı eylem ve gösterenleri bilinçdışı olarak tekrar ettiğimiz zamanlardır. Bu durumda bugün kapitalizmin cisimleştirdiği otomatik ve yıkıcı bir güce, tekrara ve yineleme zorlantısına tabii oluruz.

Sermaye bir süreç olarak anlaşıldığında, ölüm dürtüsünün saf şekilde tatmini, yaşamın ölüme dönüştürülmesi ve giderek daha fazla para, ölü para, ortaya koymak için doğanın ve işçilerin canlı varlığının tüketilmesidir. Ancak sermaye kârın ölümcül dürtüsüne ve kapitalizme dönüşse dahi aynı zamanda işçilerin yaşamsal enerjileri ve halen bizler için mevcut olan yaşam dürtüleri ile çalışır ve var olmaya devam eder. Dürtünün yıkıcı ve üretken yönleri çoğunlukla ampirik olarak birleşmiş görünür ve birbirinden ayırt edilemez. Birbirlerinden ayrıştırılmaları yalnızca öznellik ve politika üzerine olan radikal kuramlar; Marksizm, feminizm, sömürgecilik sonrası kuramlar, kuir kuramları ve psikanaliz gibi kuramlar aracılığıyla mümkündür.

Bu noktada, dürtünün her tarihsel dönemde ortaya çıkan iki yönlü doğasını anlamak istiyorsak, tarihsellikle uyumlanmış, tarihsel olarak kurulmuş şekilde kavramsallaştırılan bir psikanalize ihtiyacımız var. Dürtü; her an üretici, yaratıcı ve yapıcıdır. Dürtü yaşamdır; içimizde diğerleriyle bağlantılar oluşturmamıza, kültür ve politik örgütlenme şekilleri kurmamıza, diğer olası dünyalardan bahsetmemize olanak sağlayan şeydir. Bununla birlikte, dürtü aynı zamanda her an yıkıcı ve tekrarlayıcıdır. Dürtü ölümdür; kendimizin, bizi ayakta tutan toplumsal bağların, doğanın ve kültürün aleyhine dönmüş olandır.

Dürtü, gezegeni yiyip bitiren ve yarattığımız çeşitli insan uygarlıklarını aşındıran kapitalist süreçte tatmine ulaşan şeydir. Dürtü, aynı zamanda bu yaygın yıkım karşısında bizi direnmeye sevk eden ve kapitalizme karşı içinde yaşadığımız gezegen için, yaşam ve kendi kültürleri için savaşanları harekete geçirendir. Seçim yapmak zorundayız. Bu, her an özellikle de şu noktada yüz yüze olduğumuz seçimdir. Eyleme geçtiğimizde bedenimiz bizimle hareket edebilir. Ancak sonrasında doğamız onu, bir makineye dönüştürülebilir ve o zaman da yabancılaşmış bedenimiz bize karşı çevrilmiş bir makine halini alır.

Ölüm

Kapitalizm bizi bedenlerimizden çıkarmak için ne gerekirse yapmış ve sürekli artış gösteren bir iş bölümü yoluyla bedenlerimizin bizden bağımsızmışçasına faaliyet göstermelerine sebep olmuştur. Bizi bedenlerimizden keskin şekilde ayırmış, bedenlerimizi aşağılayarak reddetmemizi sağlamış, onları disiplin altına almamızı ve sömürmemizi öğretmiş, bizi bedenlerimize karşı düşman etmiştir. Bedenlerimizin kaderi de yaşamlarımız gibidir. Kapitalist sistem içimizde yaşayan her şeye el koyar; böylece içimizdekileri emek gücüne çevirir ve giderek daha fazla sermaye, *dürtü* üretir.

Bugün, yirmi birinci yüzyılın geç evre kapitalizminde durum daha da kötüdür. Kendimizi iş yükünden kurtarmak amacıyla yarattığımız makineler bizleri kölelere dönüştürmüş gibidir. Kâr etme zorunluluğu fazladan iş yarattığı için daha az zamanımız kalıyor. Sömürülmemizi ve baskı altına alınmamızı kolaylaştıran kâr dürtüsü teknolojinin sunduğu imkânları sekteye uğratıyor ve söz konusu kâr etme zorunluluğu üretim süreçlerini hızlandırıyor. Kapitalizm altında yaşamın böylesine ivme kazanması, bedenlerimizin her zamankinden daha fazla yabancı olarak deneyimlenmesi anlamına geliyor.

19. yüzyıl kapitalist sisteminde endüstrinin gelişimi o denli hızla ilerledi ve bu ilerlemeyi doğa ve kültür için o kadar yıkıcı bir şekilde ve işçilerin hayatları göz ardı ederek yaptı ki güvenilir ve yekpare olan her şey buharlaşmış oldu. Şu anda, özel şirketler veya sermaye adına çalışan devlet girişimlerinin elinde olan endüstriyel ve teknolojik gelişmelerle birlikte bu süreç yabancılaştırıcı bir ivme kazanıyor; öyle ki bize kalan tek şey içlerinde yaşadığımız, çalışmak zorunda olan ve yıkım ile karşı karşıya kalan bedenlerimiz oluyor. Bedenlerimizin bize yabancılaşmış olduğu yadsınamaz bir gerçek olsa da en azından kısmi olarak ya da belirli bir süreliğine onları kurtarabiliriz. Onlara ihtiyacımız var. Sadece konuşma ile gerçek bir konuşma ile iç içe geçmiş bedenlerimiz aracılığıyla eyleme geçebiliriz.

Bizden çelişkili bir görev isteniyor. Bir tarafta dürtünün ölümcül ve ölüme benzeyen yüzü yer alıyor. Kendilerini sürekliliklerini sağlamaya adamış sosyal yapılar yerli yerinde duruyor. Bu yapılar, güce tutunmak, işçileri olabilecek en düşük ücrette çalıştırmak ve azami kâr etmek hedefiyle yararlananlarca temsil ediliyor. Güce sahip olanların işgücünden çekip çıkarttığı bu"artı değer" bizlerin emek gücümüzden alınıyor. Ne var ki bu güç yaşamımızın, sevgimizin ve yaratıcılığımızın gücüdür. Dolayısıyla da güç ve paraya sahip olanlar hepimizi sevdiklerimizle ilgilenmeye ve dünya üzerinde yaratıcı bir etkide bulunmaya iten şeyi saptırır ve araçsallaştırırlar.

Olası olarak parçası olabileceğimiz insan topluluğunun yerini kapitalist, ataerkil ve sömürgeci sistem aldı. En gerçek ilişkilerimiz üretim ilişkilerine tabi oldu ve ırkçılıkta, üretken sayılmayanların dışlanmasında, erkek-kadın eşitsizliğinde olduğu gibi diğer güç ilişkilerinin keskinleştirdiği sömürüye dayalı ilişkilerin hakimiyeti altına girdi.

Öte yandan, yaşama dair bir dürtü de vardır; bu dürtünün sevgi dolu yüzüdür. Kapitalizm tarafından ateşlenip salıverilen, yeniliği ve kültürel gelişimi mümkün kılan yaratıcı güçler bulunuyor. Kapitalizmin tam göbeğinden kendisini alaşağı edecek, yaratıcı şekilde çalışmamız için devşirilen, birbirimize karşı değil, bir arada çalışmamızın değerini öğrenmemize olanak sağlayacak kolektif güçler doğuyor.

Bunlar üretim güçleridir, aynı zamanda özgürleşme hareketlerine de kuvvet sağlayan üretici güçlerdir. Buradaki soru efendilerimizin ve bizi yönetenlerin nasıl çalışıp keyif alacağımızı ve onların keyiflerine nasıl hizmet edeceğimizi belirlemelerine izin vermeyi sürdürüp sürdürmeyeceğimiz veya kontrolü ele alarak hayatımız üzerinde karar verenlerin kendimiz olup olmayacağı sorusudur.

İşte günümüzün dürtüsüdür bu, içimizden geçerek bedenlerimizi kontrolümüz dışında bilinçdışı bir dinamikle canlandıran ve yönü kâr dürtüsüne de çevrilebilen bir yenilik dürtüsüdür. Dürtü, yaşamın, sevginin ve yaratıcılığın pınarı

olan bedensel bir güçtür ancak aleyhimize döndürülmüş ve bu yüzden de yalnızca hakimiyeti altında olduğumuzu değil, aynı zamanda mantığı tarafından da ele geçirildiğimizi hissederiz. Böylece yaşamın, doğamızın ve doğanın kendisinin tehdit edici ve korkutucu olarak deneyimlenmesi sebebiyle sıklıkla birbirimizden kopar ve kaçış bulmak için içimize kapanırız.

Sermaye birikir ve yüzde birlik kesime hayat verirken çalışan, emeğini satan ve emeklerini satmak zorunda olanlara destek olmak için ev içinde emek veren geri kalanlarımız içinse dürtü, ölümcüldür. Kapitalizm içerisinde yaşayan çok geniş bir çoğunluk için dürtü bir ölüm dürtüsüdür. Tarihsel olarak bu tür bir politik-ekonomi geliştirmemiz yaşamın amacını ölüm haline getirmiştir.

Kültür, Cinselliğin Kültürü ve Daha Fazlası

Cinsellik, bedenlerimizin bizi kendimizin ve bilinçli kontrolümüzün ötesine taşımasını deneyimlediğimiz alanlardan biridir; insan türü dahil olmak üzere, türlerin devamı için çok gerekli olmasının yanı sıra aynı zamanda insanlar için gereğinden fazla haz ve bazen ıstırap verici bir nitelik kazanır. Bizi cinselliğe iten şeyin hiç gerekli olmaması ve cinsellik olmadan yaşayabilen birçok kişinin varlığına rağmen, cinsellikten aldığımız bu gereksiz keyif, bedenin doğasına, bedenin haz ve ıstırap ile ilişkisine dair psikanalizin gelişmesine yol açmış bir soru ortaya çıkarır.

Psikanalizin cinselliğe takıntılı olduğu sıklıkla söylenir. İşin doğrusu, psikanaliz cinselliğin ne olduğuna dair kuvvetli bir dizi ideolojik imgeye takıntılı bir kültürün içinde nasıl olup da cinselliğe güdümlü hissettiğimizi kavramamız konusunda bize yardımcı olur. Kültür çalışmamızı talep eder, işgücünün aile üzerinden yeniden üretilmesi ve sürdürülmesi, tüketim yoluyla artı değerin gerçekleştirilmesi veya ideoloji yoluyla kapitalizmin kozmetik olarak süslenmesi dışında işlevsel olmayan her türlü eğlence biçimini yasaklar. Her ne

kadar cinsellik bu şekilde sömürülebilse de bu kültürde cinselliğe dair talepten çok yasak mevcuttur. Bu yasağın bizzat kendisi de haz almamızı talep eden, bizi ayartan ve kışkırtan tuhaf ve esrarengiz bir etkiye sahiptir.

Yasaklama

Biz insanlar için *yasaklama* ve bu yasaklamanın ihlali olmaksızın cinsel nitelikli bir bedensel etkinlik mümkün değildir. Cinsellik, gizli bilinçdışı bir talep tarafından bu yasaklamayı ihlal etmeye güdümlendiğimiz ve bu yasağın ihlal etmekten sanki içimizde derinlerde serbest bırakılmak zorunda olan bir şey varmışçasına haz aldığımız kilit noktalardan biri olmuştur. Hal böyleyken bize söylediğine göre haz vermesi gereken cinsel etkinliğin, bizzat kendisinin aynı zamanda çoğunlukla utanç, suçluluk, yalnızlık, kıskançlık, şiddet ve ıstırabı beraberinde getirmesi şaşırtıcı değildir.

Cinsellik tam da haz ve acının bu denli yakından ilişkili olduğunu gördüğümüz bir alan olduğundan psikanaliz için çok önemlidir. Yabancılaşmış ve mutsuz bir yaşam ister cinselliği deneyimlediğimiz gerçeklikte ister kaçırdığımız veya kaçırdığımızın söylendiği şeylere dair düşlemlerimizde olsun bu haz ve ıstırabı daha da fazla bir araya getirir.

Cinselliğimizin halihazırdaki deneyimini, yani bize hazzın ardından aynı zamanda acı da veren bu tekrarlı etkinliği, kendimizin ötesinde olan, bizi egonun ötesine geçiren bilinçdışına dair bir kavrayış olmaksızın anlamak mümkün değildir. Dürtü yaşam verir ve cinsellik gerçekleştiğinde üremenin pınarı olan yaşamın bir dışavurumu halini alır. Bizlere bu kültürde cinselliğin bu şekilde işlemesi gerektiği söylenir; ancak doğru değildir. Derin ve sınır aşıcı bir haz alanı olan, daha fazla yasaklanan ve ateşlenen, bilincin dışına itilen, ima edilen ve kışkırtılan cinsellikte her zaman bize söylenenden daha fazlası vardır. Kendilerine söylenildiği gibi cinsellik yaşayan kişiler için bile kültürel kodlara uyum sağlama ve onların ötesine geçmeye dair ikili çelişkili emre uyduklarında hem haz hem de ıstırap söz konusudur.

Psikanalizin cinselliği bu kadar mesele etmesinin sebebi budur; insanlar cinselliğe sığınırlar ancak cinselliğin neden çoğunlukla kendilerine rahatlık sağlayamadığına şaşırırlar. Cinselliğe doğru güdümlenirler ve bu onları psikanalizin tedavi olarak icat edildiği nevrotik durumlara sürükler. Cinselliği kendilerine söylendiği şekilde olması gerektiği gibi yaşamayanlar da sürekli kendilerinden talep edilene uyum sağlamayı dayatan bir kültürün baskısından yakalarını kurtaramazlar, psikanalizin düğümünü çözmekte yardımcı olabileceği bu durum kişileri bireysel ıstıraba yöneltmektedir.

Örneğin, evlilik anlaşmalarında örtük biçimde var olan ve çekirdek ailelerde sıklıkla gördüğümüz, cinselliğin sevgi ile takas edilmesini veya daha açıkça para ile cinselliğin takas edilmesini ve bunun diğerlerine, genellikle kadınlara, çoğunlukla güç sahibi erkeklerce bedenlerine hizmet edilmesi ve zevk verilmesi için buyrularak kullanılmasını ele alalım. Denklemin bir yakasında zevk, diğer yakasında acı vardır, çoğunlukla da ikisi birleşiktir. Bu yolla, kapitalizm altındaki bütün işlerde olduğu gibi, cinsellik işe dönüştürülerek metalaştırılır ve sömürülür. Verilecek cevap basitçe bu işi yasaklamak değil; bu işin seks işçilerinin hakları için savaşarak dönüştürülmesi ve böylece cinselliğin metalaşması ve sömürüsünün mümkün olamayacağı bir dünyanın önünün açılması olmalıdır.

Psikanaliz bize cinsellik de dahil olmak üzere herhangi bir şeyin yasaklanmasının çözüm olmadığını ve bunun yerine görevimizin bizzat baskılama yapılarını anlayarak onlarla mücadele etmek olduğunu öğretir. Kendimiz için yaratacağımız yeni kolektif yapılar arzu ve diğerlerinin arzulanmasına dair yeni olanaklarla birlikte gelir ve dürtü tatmini için bir kişinin zevk almasının diğerinin aşağılanarak acı çekmesini gerektirmeyeceği yeni yollar ortaya çıkarır.

Dürtü içimizdeymiş gibi hissettirir; ancak gerçekte içimizin ve dışımızın, daha doğrusu Freud'un ifade ettiği gibi, fizyolojik ve psişik olanın sınırında yer alır. Fizyolojik olan

kim olduğumuza dair anlayışımız ve ihtiyaç ve arzularımızın ne olduğuna dair bize söylenenler tarafından şekillendirilir ve anlamlandırılır. Marx'tan öğrendiğimiz gibi "psişik" olanın kendisi de öznelliğimizin "toplumsal ilişkilerin bir birleşimi" olması sebebiyle içimizde olduğu kadar dışımızda bulunur.

Bu toplumsal ilişkiler bizlerin yarattığı kültür tarafından üretilmektedir; ancak bizimki gibi yabancılaşmış bir toplumda kültür ve tarihimizi kendi seçimimiz olmayan koşullar altında oluştururuz. Yapmak zorunda olduğumuz ve psikanalizin bize yapabilmemiz için rehberlik ettiği şey insan doğamızın "ikinci doğasını" yani kültürün "ikinci doğasını" kavrayabilmektir.

Tarih ve kültür, dürtü alanını şekillendirir ve sürekli olarak değiştirir. Bu dürtünün biyolojik bir "içgüdü" şeklinde örülmediğini veya biyolojik olarak ayrı bir şekilde var olan ölüm ve yaşam içgüdüleri olmadığını açıklığa kavuşturmamız önemlidir. Daha derinlerdeki evrimsel tarihimizin ve hayvan doğamızın çıktısı olan yemek, cinsellik ve diğer biyolojik ihtiyaçlarımızla ilgili içgüdüsel süreçler vardır; ancak bunlar daima bizim tarafımızdan bilinçli veya bilinçdışı şekillerde yorumlanır.

Bedenimizi güdümleyen ve salt kapitalizm altında çalışmaları için rutin olarak işe sürdüğümüz taşıma araçlarıymış gibi muamele ettiğimiz bedenlerimiz kadar yabancılaştırılmış olan dürtü her zaman kültür tarafından şekillendirilir. Kültür olmaksızın dürtü yoktur. Kültürü önceleyen gerçek bir "içgüdü" yoktur; tam anlamıyla yarattığımız kültürler kadar beşeri bir şeydir. Kendimizi dürtülerimiz adına kültürden kurtarmamız, aynı şekilde kültür adına da dürtülerimizden özgürleşmemiz mümkün değildir.

Özgürleşme hareketlerinin gündeme getirdiği soru bu değildir. Zira bu bizi dürtünün serbest bırakılmak zorunda olan içgüdüsel bir güç olduğuna yönelik hatalı bir fikre yönlendirir. Bilinçdışı sanki bir tencerenin içindeki buhar gibi kafamızın içinde olarak resmedilir; dürtünün tenceredeki

buhar gibi patlaması beklenir. Bizim benimsediğimiz psikanaliz ise bu yanlış, indirgemeci ideolojik ve sahte-psikanalitik sorunun aksine özgürleşme hareketleri ile uyum içindedir. Bu hareketlerin sorduğu soru şudur: Bu kültür yüzde birlik kesime fayda sağlamayı ve onların yaşamı ele geçirerek kalan yüzde doksan dokuzluk kesimi ölüme ve salt hayatta kalışa mahkûm etmelerine olanak sağlamayı sürdürmeli midir? Yoksa bunun yerine herkesin içinde yaşayıp gelişeceği bir kültür yaratmaya şu anda başlayabilir miyiz?

Yorum

Dürtü içgüdünün *yorumlanmasının*; dil, ideoloji, kültür ve tarih arasından geçip yol alırken değişmesi, karmaşıklaşması ve sapmasının sonucudur. Burada ele aldığımız konu birbirleriyle iç içe geçmiş olan dürtü ve yorumudur. Kelimeler içgüdüyü salt biyoloji ve fizyolojiden oluşmayan başka bir şeye dönüştürür. Dürtü, fizyolojinin ve ruhsal olanın sınırında bulunur ve kökeni yalnızca bedende değil düşlemde de yer alır. Doğal olarak verili bir şey değil tarihsel bir üründür. Biz psikanalizin bu temel önermesini, dürtünün sabit insan doğasına ait bir şey olduğunu öne süren ideolojik çerçeve karşısında savunmaya devam ediyoruz. İnsanlığımız dürtüyü onun kendisini dönüştürdüğü şekilde dönüştürmektedir.

Dürtü sembolik olanın, imleyenlerin ve kültürün belirleyiciliği altında sürekli olarak dönüşüme uğrar. Ancak bu, dürtünün gerçek olmadığı anlamına gelmez. Dürtü aynı zamanda gerçektir; kelimelerden taşar, sembolik olan tarafından sınırlandırılamaz veya yönlendirilemez, herhangi bir sembolikleştirme çabasına direnir ve başımıza gelenleri anlamlandırmak için kullandığımız imleyenlerin dışında duran, yeri doldurulamaz bir güç olarak ortaya çıkar.

Sağduyunun ötesinde, dürtünün kendisi de başımıza gelenin parçasıdır. Dürtü, dilin içinde, konuşma ve eylemlerimizi yapılandıran imleyenler üzerinden incelikle işlendiğinde hayatın kendisi olarak sekil alır. İşte burada sembolik olanın

gerçek bir etkisi söz konusudur. Dürtünün bu gerçek yönü onun beden içinde içgüdüsel bir güç, yemek ve cinsellik için zorunlu bir ihtiyaçmış gibi tezahür etmesini sağlayan şeydir. Bu gerçek yön aynı zamanda, dürtünün ritüeller, küçültme kelimeleri, abartmalar, otomatizmler ve tekrarlayan imleyenler gibi çarpıtılmış, aşırı, absürt ya da faydasız işlemler yoluyla konuşmalarımızda ortaya çıkmasını sağlar. Biz, bu konuşmalar içinde, bir tür makine gibi olan ideolojiye ve anlamsız ideolojik tekrarlara tabi olmuş oluruz.

İdeoloji, gerçekten de bir makineye oldukça benzer; mekanik, ölümcül, küçük düşürücü özellikler barındırır. Ölüm dürtüsünün bir tür tezahürüdür. Tekrar içerisinde var olabilecek her çeşit olası yeniliği boğar ve yaratıcılığı öldürücü bir şeye dönüştürür. İdeoloji ölü bir yaşamın, amacı ölüm olan bir yaşamın yanılsamasıdır. Bunun sonucunda, bu hasta dünyanın içinde cinselliğin yüzlerinden birisini görürüz; bu yüz bize cinselliğin acıyla olduğu kadar zevkle de yakından bağlantılı olduğunu gösterir ve kapitalizm altındaki öznelliğin doğasına dair sorular sorar. Psikanaliz de bu soruları cevaplamak üzere geliştirilmiştir. Ve böylece bir kez daha, dürtü hakkında konuşurken cinsellikten de bahsetmemizin zorunlu olduğunu görürüz.

Cinsellik

Cinsellik de dahil olmak üzere biyolojik ihtiyaçlarımız dürtünün kapsamı dahilinde sosyal ihtiyaçlar olarak yeniden düzenlenir. Bu ihtiyaçlarımız aile, özel mülkiyet ve devlet yapısının bir fonksiyonu olarak hem yaratılıp ifade edilir hem de bastırılır. Kültürel ve tarihsel kurumlar doğal eğilimleri sırf basitçe dışlamakla kalmaz, aynı zamanda onları zapt eder, kullanır, değiştirir ve ilave olarak da bu eğilimlere yaslanır.

Örneğin, türün içgüdüsel çoğalması kurumsal, toplumsal veya ailesel hayata zemin oluşturup ardından onun tarafından belirlendiğinde, bu biyolojik süreç çoğalma temelinden kopan, aynı zamanda dürtü düzeyinde çeşitlenen ve kar-

maşıklaşan insan cinselliğine dönüşür. Erotizmin tüketim, reklamcılık, kültür endüstrileri ve karizmatik liderliğe nüfuz etmesi bu şekilde mümkün olur. Psikanaliz; bilimsel çalışmaların, dini inançların ve politik ideallerin dahi idealize edilmiş, yüceltilmiş veya rasyonelleştirilmiş erotik unsurlar içerdiğini göstermiştir.

Cinselliğin kendisi, iktidara karşı bir ortaklık ve başkaldırı olarak toplumun düğüm noktalarından birine dönüştürülür. Cinselliğin psikanalizin merkezinde olmasının bir sebebi de sınıf toplumunda cinselliğin toplumsal ilişkilerin tarihsel olarak inşa edilmiş semptomatik çekirdeği olarak işlemesidir. Mücadele ve çatışma ile örülü bu hakimiyet ilişkileri cinsel bir eksene dayanarak ifade edilir ve temellendirilir. Ataerki kapitalizmden ayrılamaz. Tüketimcilik ve kapitalist açgözlülük yoğun bir şekilde cinselleştirilmiş sahip olma eğilimlerini açığa vurmaktadır.

Hiç kimse ıssız bir ada gibi yalıtılmış olmadığı halde kapitalizm bize böyle olduğumuzu ve birini sevmenin tek yolunun ona sahip olmak olduğunu söyler. Sıklıkla erkekler tarafından sahip olunacak nesneler düzeyine indirgenen kadınlar da aynı hataya düşebilirler. Bilge bir komünist romancının söylediği gibi birinden hoşlanmak mülkiyetin en iyi, mülkiyet ise birinden hoşlanmanın en kötü şeklidir.

Cinselliğimiz yalnız en hayvani yönümüzü değil, aynı zamanda insanlığımızın ayırıcı niteliği olarak en beşeri tarafını da oluşturur. İnsan kültürü, cinselliğin belirli kültürel bir metabolik değişiminden kaynaklanmaktadır. Cinsel varlıklar olma durumundan ötürü insanlar sosyal varlıklardır. İnsanların toplumsallaşması; cinselliğin sembolik hale getirildiği, sembolik olarak sürdürüldüğü ve aşıldığı bir süreçtir. Böylece, bu toplumsallaşma kelimelere dönüşür ve arzunun, aşkın, arkadaşlığın, dayanışmanın, sosyal ilişkilerin, kültürel kurumların, politik eylemin ve arzumuz tarafından harekete geçirilen diğer sembolik icraatların parçası haline gelir.

Ayrı ve önceden var olan yaşam ve ölüm dürtüleri olmadığı gibi özgül bir cinsel dürtü de yoktur ancak kültürümüzde

dürtü son derece kişisel, mahrem ve bize dair gizli bir şey olarak cinsellikle ilişkilendirilir. Bu yolla herkes, kaçınma niyetinde olsun veya olmasın, cinsellik kültürüne ve cazip hale getirilip daha çok satılmaları hedeflenen metaların cinselleştirilmesine bağlanır.

Cinselliğimiz, bir özgürleşme aracı olmak yerine tahakküm tarafından araçsal bir hale getirilmiştir. Bu koşullar altında verilmesi gereken psikanalitik yanıt sırf daha fazla cinsellik talep etmekten ibaret olamaz. Bu ancak Freud'un konumunun bir karikatürünü çizmek olur. Bu karikatür Freud ile Marx'ın bir birleşimine dayanarak psikanalizi radikalleştirmeye çalışmış ve bu hedefleri bazen – yalnızca bazen– fazla hızlı ve basite indirgenmiş şekilde gerçekleştirmiş olan sözde "Freudyen-Marksistlere" çekici gelmiştir.

Açıkladığımız gibi, ne psikanalitik klinik içindeki birey ne de politik mücadele içindeki kolektif düzeyde görevimiz, mutlu olmak adına hali hazırda var olan dürtülerimizi serbest bırakmak değildir. Bundan ziyade önümüzdeki görev bize istememizin söylendiği şeyleri reddetmek ve hepimiz için neyin daha iyi olabileceği konusunda iyi kararlar verebileceğimiz koşulları yaratmaktır. Salt daha fazla cinsellik talep etmek yerine, haz ve ıstırabın cinsellik içinde nasıl ve neden ilişkili hale geldiğini ve yaşamın pınarı olan cinselliğin nasıl bize karşı çevrilerek ölüm dürtüsünün parçasıymış gibi işlev gördüğünü detaylı şekilde incelememiz gerekir. Dürtünün yüzünü tekrar yaşama doğru çevirmek için onu olguların en insan olanına, diğer bir deyişle arzuya eklemeliyiz.

Ötekilerin Arzulanması

Arzu beşeridir çünkü hepimizi insan olarak özne kılan toplumsal ilişkilerin birleşimi içinde yaratılır. Dürtü, bizi kendimize dünyanın merkezi ve doğanın hâkimi muamelesi yapmaya yöneltebilir, tekrarlayıcı ve zaman zaman yıkıcı bir hal alabilir; ancak arzu ötekilerle yakından ilişkilidir. Arzu ötekilere duyulan ve onlardan elde etmeye çalıştığımız özel

bir diyalektik niteliğe sahiptir. Ötekilerden elde etmeyi arzuladığımız onaylanma bizi onlara bağlar ve ötekileri arzulamak için bizi onlara çeken bir şeyler ararız.

Toplumsal ilişkilerde haz ve ıstırabın kaynağı olan bu durum bizi ortak, paylaşılmış, sembolik bir mecra olarak kültürü kurmaya yöneltir. Bu kültür, kim olduğumuzu ötekilerle paylaşabileceğimiz ve bizden öteki olana katılabileceğimiz bir mecra olur. Bu dürtü ve çekim; kişilerarası yüz yüze ilişkiler, örgütler ve küresel niteliktekiler dahil olmak üzere bir topluluğu birbirine bağlayan ortak ideallerin inşası düzeylerinde faaliyet göstermekle birlikte bu tür bir arzuya değer veren toplumlarda bireysel cinsel aşkın ve özgürleşme hareketlerinin inşa ettiği uluslararası ağlardaki dayanışmanın ana kaynağını oluşturur. Amacımız söz konusu dayanışmayı psikanaliz yoluyla sömürgeleştirmek değil, bu dayanışmanın bir yönüne dikkat çekmek için onu yeniden çerçevelendirmektir. Arzumuz olan siyasal dayanışma kapitalizm altında ideolojik olarak cinselliğe zincirlenmiştir ve psikanaliz işte bu yönü anlamamıza yardımcı olabilir.

Dürtü kendimize özgü öznellik biçimlerimiz içerisinde hâlihazırda arzuya dönüşmüştür. Konuşan varlıklar olarak sembolik bir sahada, kolektif bir iletişim mecrasında ve ortaklaşa bir alanda bulunuruz ve böylelikle gerçek anlamda insan oluruz. Burada ötekilere dair arzumuz içimizin derinlerindeymiş gibi deneyimlenmesine rağmen aynı zamanda diğer kişiler tarafından ve kendi aramızda koşullanan çok çeşitli ve karmaşık ilişki biçimlerine yansıtmalı olarak dönüşür.

Bizden bağımsız bir şey olarak sembolik saha, kendimize dair yabancılaşmış imgelerin ideolojik tekrarlarınca şiddetlendirilen makine benzeri bir kuvvete kolayca ve sıkça dönüşebilir. Yabancılaşma ve ideolojikleşme cinselliği sembolik hale getirdiğimizde göze almak zorunda olduğumuz iki risktir. Cinselliğin yeri doldurulamaz bir ihtiyaç ve bastırılamaz bir arzuymuşçasına kültürel işleyişi ideolojik çarpıtılma ve saptırılması ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu işleyiş ayrıca, yalnızca

kültürün yeniden üretiminin değil, kapitalist sistemde hâkim olanlara benzer tahakküm ve yıkım ilişkilerinin devamının da önünü açar biçimde sembolik olarak yapılanmış ve yabancılaşmış cinsel ilişkilerle yakından ilgilidir.

Piyasalar

Kapitalizmde yabancılaştırma ve ideolojikleştirme yoluyla yaşam, ölüm ve ölüm dürtüsüne, iletişim ise insanların cisimleştirilmesine, metalaştırılmasına, yaratıcı insan emeğine ve arzunun yöneldiği insan nesnelerine dönüştürülür. Şeyler ve metalar insanların yerini gasp eder ve serbest dolaşım gibi dünya nüfusunun büyük bölümünün mahrum olduğu insana ait hak ve güçleri kullanırlar. Kapitalizm ve özellikle neoliberal kapitalizmde fetişleştirilmiş nesneler insan öznelerin kendilerinden daha fazla "öznedirler". Kapitalizm özneleri nesnelerin emrine koşar ve *piyasanın* çıkarlarını insanlığın önüne koyar; sermayenin mülkiyetçi, biriktirici, rekabetçi ve yıkıcı eğilimlerinin insan dürtülerini yönetmesini ve tanımlamasını sağlar.

Yabancılaşmış ihtiyaçlar, cinsellik de dahil olmak üzere, kapitalizm altındaki her şeyi kapsayan piyasanın itici gücü haline gelir. Bu piyasa cinselliği de kapsar. Toplumsal cinsiyet, kadınların alınıp satılacak, sahip olunup sömürülecek, zevk alınıp para ile değiş tokuş edilebilecek nesnelere dönüştüğü ataerki kapsamındaki pornografi gibi metalaşma türlerinin zehirli alanlarında oluşur. Bu durumda, arzudan ziyade yalnızca ideolojik bir örtünün altında beşeri değil, salt hayvani bir içgüdü görüntüsü veren dürtüye yer vardır.

Arzunun fiili olarak dürtüye, bunun ardından dürtünün ideolojik olarak içgüdüye indirgenmesi yaratıcı insan etkinliğimizi ve ötekilerle sembolik olarak aracılanmış ilişkimizi nesnel, katı, otomatik ve anlamsız şekilde işleyen şeylere dönüştürür. Bedenlerimiz ve bedenlerimizin parçaları fetişleştirdiğimiz veya korktuğumuz dilsiz, sağır ve kör biyolojik süreçlerin yabancılaşmış mahallerine döner. Bununla

bağlantılı olarak, radikal engellilik aktivistleri "dilsiz", "sağır" ve "körün", zaman zaman özne yerine nesne olmaya dahi indirgenerek insandan aşağı seviyede olmanın nasıl ideolojik bakımdan yüklü bir imleyeni şeklinde işlediğine, çalışmak ve işverenlere "artı değer" üretmek için sahip olunması gerektiği söylenen "normal bedenden" daha azı olarak değerlendirildiğine dikkat çekmiştir.

Bu süreçler bizleri dışarıda bırakıp özneyi dışlamasına rağmen hayali olanı üretir. Doğaya ve benliğe dair imgelerin iletimi sembolik olarak yapılandırılmış ve tarihsel olarak inşa edilmiş sosyal ilişkilerden sanki bağımsızmış gibi görünür. Aynı zamanda, sağduyunun bir yönü olarak deneyimlediğimiz şey gerçek olanı doğrudan yansıtıyormuş gibi gelir.

Piyasa günümüzde tek gerçeklik olarak dayatılmaktadır. Her şey metalaştırılmak, satılmak, satın alınmak ve sömürülmek zorundadır. Bu yaygın metalaştırma kapitalizmin ayırt edici özelliği olsa da toplumsal cinsiyete dair metalaştırılmış imgelerin üretimi aynı zamanda ataerkinin de bir işlevidir. Ataerkil güç sermayenin şeyler ve insanlarla olan ilişkilerimize damgasını vuran eğilimler için de belirleyicidir. Kapitalizm ve ataerki tarafından belirlenen modern özneler dünya ve ötekilerle, prototip maço sevgilinin kadınlarla kurduğuna benzer bir şekilde rekabetçi, sahiplenici, biriktirici ve yıkıcı ilişki kurar. Maço bir girişimciyi ve maalesef kimi zaman sosyal hareketler içindeki kahraman aktivist lideri güdümleyen şey budur.

Maçoluk

Kapitalizm taraftarı neoliberal ultra sağın erkek modelinin aşırı erilleştirilmiş ve kadın düşmanı öğelerine şaşırmamalıyız. Kapitalizmin şu andaki biçimi *maçoluğu* öznel bir ön şart olarak gerektirir. Bu maçoluğa ve ataerkinin diğer dışavurumlarına karşı savaşmak öznel şekilde sermayenin altını oymanın bir yoludur. Feminizm, bu durum ve bunun ötesinde birçok şey sebebiyle, gücün mevcut düzenlemelerine karşı

bir tehdit oluşturmaktadır. Bu güç düzenlemeleri, Freud'un ilkel kabilenin baskıcı babası biçimindeki mitolojik tasvirle temsil ettiği, modern kapitalist toplumun ataerkil burjuva çekirdek ailesinin tarih öncesi izdüşümlerine dair unsurları bugün de eskiden olduğu gibi gizemli bir şekilde çağrıştırır. Bu son derece ideolojik bir hareket olmuş olsa bile bugün, cinselleştirilmiş maço burjuva ideolojisinin doğasına dair bir şeyleri açığa çıkarmaktadır.

Feminizm yalnızca kapitalizmin öznel temelini ve toplumsal cinsiyetin metalaştırılmasını tehdit etmekle kalmaz. Aynı zamanda, burjuva çekirdek aileyi yapılandıran kişisel-politik ideolojik toplumsal bağların gerçek insan ihtiyaçlarının aldatıcı ve hayali bir biçimlenmesi ve sembolik olarak onanmış baskının yansıması oldukları konusunda diretir ve böylece bu toplumsal bağları tehlikeye atar. Özgürleşme hareketlerine daha kapsamlı lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, kuir, interseks ve ilişkili mücadelelerle beraber hizmet eden psikanaliz için feminizmin vazgeçilmez bir müttefik olmasının nedeni budur.

Psikanaliz nasıl ve kimi sevmemiz gerektiğini tanımlamaz. Aynı şekilde, cinselliğin nasıl olması gerektiğini ve hangi tür bedenlerin diğerleriyle cinsellik yaşayabileceğini belirlemez. Dürtü ve arzu her özne için tekil olan karmaşık yollar izler. Bu sebeple, cinsellik yaşayan ve yaşamamayı seçenlerin kendilerini tanımlayabildikleri ve neye karar veriyorlarsa onu yapabildikleri çok sayıda olanaklı durum yaratmak ivedi bir politik görevdir. Psikanaliz insanları cinselliğin kendilerine söylenen tanımına bağlı kılmak için tasarlanmamıştır; bundan ziyade önümüze yem olarak sürülen her türlü veya herhangi bir "iyi olduğu iddia edilen şey" ile ilişkimizi değiştirmemize olanak sağlayan bir kendini sorgulama uygulamasıdır.

Psikanaliz ya bizi neyin çevrelediğini yeniden göz geçirmemiz ve dürtülerimizle farklı şekillerde başa çıkmamız ya da arzumuz için yeni alanlar açmamız yoluyla dünya ile var olan ilişkimizi değiştirmemize yardımcı olabilir. Bü-

tün bunlar, değiştirmek istedikleri dünya ile ilişkilerini de değiştirmek zorunda olan özgürleşme hareketleri için de son derece önemlidir. Aktivistler hedeflerine ulaşmak için gerek yakın çevreleri gerek diğer insanlarla olan ilişkilerini derinden dönüştürmek zorundadırlar ve gerçekten de başından beri birbirleriyle yatay ilişkiler kurarak, demokrasinin radikal şekillerini deneysel olarak uygulayarak ve eylem ve dayanışma ağları örerek bu amaç için sürekli çaba gösterirler.

Özgürleşme hareketleri dünyayı değiştirmek amacıyla eylem ağları yaratır. Bunun yanı sıra, salt doğrudan hareketin içinde olanların ötesinde, dünyanın değişiminin parçası olmak isteyen herkesi kapsamak için eylem alanını giderek genişleten dayanışma ağları yaratırlar. Dayanışma hem yakın olanlara hem de "öteki" ve uzakta olanlara duyulan sevgidir. Yalnızca hayali değil, sembolik olarak etkin niteliktedir. İşte bu alan dürtünün yalnızca hayvandan ibaret olmadığımıza, bedenlerimizin makinelerden öte olduğuna ve insan olduğumuza dair, öteki kişilerden onay ve takdir kazandıracak şekilde, onlara duyduğumuz arzuya yeniden biçim veren bir kültürü ve toplumsal ilişkileri genişletip geliştiren bir güce dönüştüğü ve kendini gerçekleştirdiği yerdir.

Bu bölümde kültür sahasıyla birlikte yakın ilişkilerimize ve insanlar olarak bizi dürterek harekete geçiren şeyin doğasına dair psikanalizin sunduğu anlayışlara odaklandık. Psikanalitik kuram bu noktada, özgürleşme hareketlerinden ders alır. Aynı zamanda kültürün işleyiş şekillerine, nasıl yapıcı ve yaratıcı olarak faaliyet gösterebileceğine ve ne şekilde saptırılarak kapitalizm kadar baskıcı ve yıkıcı bir şeye dönüştürülebileceğine dair bazı ek kavramsal araçlar sunarak bu hareketlerin çalışmalarının doğrudan bir parçası olur.

Bir sonraki bölümde psikanalitik kliniği tekrar ele alarak dürtülerin bilinçdışı, tekrarlayıcı faaliyetlerine ve bunların iktidar ilişkilerine nasıl gömülü olduklarına dair özgün yaklaşımımızı geliştirmeye devam edeceğiz. Var olan toplumda

iktidar ilişkilerinin özgül bir diziliminin söz konusu olması sebebiyle klinik içinde de bu iktidar mevcuttur. Psikanalitik klinik değiştirmek istediğimiz bu dünyanın içerisindedir ve *aktarım* ile faaliyet gösterir.

5. Bölüm
Aktarım: Güç, Direnç ve Analiz

Güç ve arzu ile ilgili yapısal olguların bir alandan diğerine "aktarılması" yani *aktarım,* psikanalizde teknik bir anlama ve kullanıma sahiptir. Ancak farkında olmak gerekir ki bu yapılar ve yapılandırılmış ilişki kalıpları; sosyal alanda, içinde bulunduğumuz kurumlarda ve ailelerimizde kopyalanır ve tekrarlanır.

Psikanaliz, kişinin başkaları ile ilişkilerine odaklanır. Bu ilişkiler aile içinde yapılandırılır, kliniğe aktarılır ve analizanın analisti ile ilişkisini veya ilişki yoksunluğunu yapılandırmak ve anlamak için kullandığı gösterenlerde tekrarlanır. Aktarımın bu kısıtlı anlamı, yani kişinin ilk sevgi deneyimini psikanalisti ile ilişkisinde tekrarlaması, ideolojik bir genellemeye de kapı açabilir.

Psikanalistler genellikle klinikte kullandıkları kendi özel aktarım anlayışlarını, sosyal ve politik güç ilişkilerinin var olduğu diğer alanlara da "uygulama" eğilimindedirler. Bu ilişkiler, aslında psikanalitik tedavinin doğasını daha iyi anlamamızı sağlayacak politik bir analizin ve eylemin gerekli olduğu gerçeği göz ardı edilerek analiz edilir, dolayısıyla gizemli hale getirilir ve psişikleştirilir. Psikanalizi klinik dışındaki diğer alanlara "uygulama" yönündeki bu yanlış girişimler Freudyen bakış açısının her şeyi kapsıyor ve anlıyormuş gibi davranan bir dünya görüşüne dönüşmesi ile ortaya çıkar. Bu durum, toplumun ne olduğu ve ne olması gerektiğine dair bir görüşe yol açar aslında ve reddettiğimiz, belirli bir tür ahlaki konum talep eder. Aynı şekilde, psikanalizi "uygulama" girişimleri; tedavi genelleştirildiğinde, yetkinlik alanının ötesine geçtiğinde, psikiyatri, psikoloji ve psikoterapi gibi ruh sağlığı yaklaşımları ile rekabet eden ve bunların dilini benimseyen profesyonel bir disiplin haline geldiğinde ortaya çıkar.

Gerçekte ise psikanaliz ne bir dünya görüşüdür ne de uzmanlık içeren ve sonrasında genelleştirilmiş bir disiplindir fakat birçok uygulayıcı, açıkça, bilgi ve uzmanlığa yönelik kendi asılsız iddiaları ile psikanalizin bu şekilde işlev görmesi gerektiği düşlemine kapılmıştır. Fakat bu uygulayıcılar, tedavinin temel bir ilkesini unutmuşlardır; analizi yapan analizandır; yani analizan hakkında söyleyecek önemli bir şeye sahip olan kişi psikanalist değil, analizanın kendisidir.

Sözü analizana vermek ve söylediklerinde analizanın payını kabul etmek onun hayatı ve başkalarıyla kurduğu ilişkileri üzerinde belirleyici ve bazen özgürleştirici etkilere sahip olabilir. Öte yandan, psikanalist, özne adına konuşmaya devam ettiğinde baskıcı mantık yeniden üretilmiş olur. Şimdi, kliniğin, üzerinde çalışmak üzere bazı ilişkileri yeniden canlandırma gücü ve bu güce karşı gelişen direniş biçimleri üzerinde durmalıyız. Psikanalizin rolüne, kişisel ve sosyal ilişkiler için bir kaynak ve ideolojik bir model olması

üzerine odaklanmalıyız. Bu, özgürleşme hareketlerinde bulunan psikanalistlerin farkında olması gereken psikanalizin radikal, tehlikeli ve potansiyel devrimci rolüdür.

Güç; Klinik İçinde ve Dışında

Bu toplumda klinik belli bir güce sahiptir; çünkü insanlar oraya sığınırlar ve orada daha önce hiç konuşmadıkları bir şekilde konuşma fırsatı bulurlar. Acılarının ve sevinçlerinin bir tanığı olarak psikanalist, analizanları konuşmaları için cesaretlendirir ve dinler böylece bilinçdışını onlar için daha görünür hale getirir. Bu klinik çalışmada analizan, gösterenler arasında bağlantılar kurar ve kurduğu bu bağlantıları duyar. Bunlar daha önce hiç kurulmayan, duyulmamış ve harekete geçirilmemiş bağlantılardır. Kliniğe hiç gitmeyenler bile orada tuhaf bir şeylerin olduğundan şüphelenir. Bazen bu kişiler, klinikte konuşulanlar ile ilgili tehdit altında hissederler; özellikle konuşan kişi kendilerine yakın biri ise. Çünkü bu durumda, belki de kliniğe giden kişi onlar hakkında bir başkasıyla, psikanalistle, konuşuyordur. Bazen, özel düşüncelerin konuşulduğu özel bir alan olarak klinik, öznelerin söyledikleri üzerinde tam bilgi ve kontrol sahibi olmak isteyen güç sahipleri tarafından bir tehdit olarak algılanır.

Potansiyel yıkıcı bir güç olan kliniğin gücü istismar edilebilir ve bu nedenle radikal psikanalizin görevi, bu alanı korumak ve radikal potansiyelini baskı yerine özgürleşme ile ifade etmektir. Bu görevle ilgili olarak psikanalistlerden yapmaları beklenen ilk ve en asgari şey; analizanı ikna etmekten, önerilerde bulunmaktan veya onu manipüle etmekten kaçınmalarıdır. Bu da son derece dikkatli ve sessiz olmayı gerektirir.

Psikanalist genellikle sessizdir ve analizanın sözlerinin tam olarak ne anlama geldiğini biliyormuş gibi davranmaz. Psikanalistin klinikteki gücü, o özel alanı tanımlayan sınırlar ile o alana her an aktarılanlar ve bilinçle bilinçdışı arasındaki sınırı analizan için daha görünür kılma fırsatı ile ilgilidir.

Psikanalistlerin görevi ne bilinçdışının derinliklerinde yatan şeyleri sanki zihindeki bir kutu açıyorlarmış gibi dalıp ortaya çıkarmak ne de bildiklerini varsaydıkları şeylerle ilgili analizana tavsiye vermek olmalıdır. Psikanalist, dilin doğası hakkında bilgi sahibidir; ancak analizanın düşlemlerini ve başkalarıyla ilişkilerini yapılandırmak için kendi gösterenlerini kullandığı bu özel ve biricik yol hakkında bilgi sahibi değildir.

Nesnellik

Klinikte kelimeler; sözde nesnel, bilimsel psikoloji veya psikiyatri bilgisi ile açıklanamayacağı gibi sözde bir psikanaliz bilgisiyle de açıklığa kavuşturulamaz, anlaşılamaz ve cevaplanamaz. Öznelliğin gerekli bir bileşen olduğu kliniğin bu özgül alanında, *nesnellik* çok farklı bir yerde durmaktadır. Ana akım ruh sağlığı meslek alanları sahte bir bilim imajına tutunurlar ve daha sonra bu imajı insanlarla yaptıkları işlerde uygulamaya çalışırlar. Bu meslek alanları ve kendilerini tedavi ettikleri kişilerden ayrı gören bu alanlardaki uzmanlar çifte bir hataya düşerler. İlk hataları doğa bilimleri hakkındaki yanlış fikirleri, ikincisi ise bu fikirleri kendi klinik çalışmalarına zorla uygulama girişimleridir.

"Nesnellik" öznelliği dışlamaz ya da bir tarafın kazanmasının ötekinin kaybetmesine bağlı olan sıfır toplamlı oyunlarda olduğu gibi öznelliğin zıttı değildir. Bu, insanlar olarak kendini yansıtan bölünmüş öznelliğimizin doğası gereği böyledir. Kendi klinik pratiğimiz ile olduğu kadar özgürleşme hareketleriyle de ilgili olan psikanalizin bir diğer kilit noktası ise; ana akım ruh sağlığı meslek alanlarının ulaşmaya çalıştıkları yanlış "nesnellik" idealinin aslında kaçamayacakları öznel bir alanın ifadesi olması durumudur. Bu, öznelliğin yabancılaşmış ve bilinçdışı bir formudur ve kendisini böyle tanıtmasa da çarpıtılmış bir öznellik biçimidir. Ruh sağlığı alanındaki uzmanlar bundan kaçmaya çalışsalar da başarılı olamazlar.

Geleneksel ruh sağlığı meslek alanındaki uzmanlar, zor durumda olan kimselere karşı sözde tarafsız, mesafeli duruşlarının "nesnellik" olduğunu düşünürler. Aslında bu duruş, nesnel olmadığı gibi uzmanların belirli konumları ve deneyimleri ile yapılandırdıkları ve dikkate almayı reddettikleri öznellikleriyle kaplıdır. İnsanlara nesne gibi ve sanki "tedavi edilebilen düzeneklermiş" gibi davrandıklarında takındıkları tutum, "zavallı" hastalarının hiçbir şey bilmediği varsayımı da dahil olmak üzere gerekli tüm bilgiye sahip uzmanlık tutumudur. Ruh sağlığı tedavisi yalnızca nesnel bilgiye dayalı gayrışahsi bir şey değildir; aynı zamanda dürtülerin, hazzın ve arzunun da dahil olduğu iki kişisel bağlantı içerir. Bunlardan ilki, uzmanların sözde nesnel bilgi ile kurdukları öznel ilişki, ikincisi ise; hastaları ile çalışırken kendilerini, nesne ile çalışan özne olarak konumlandıran uzmanların kurduğu güç ilişkisidir.

Öznellik, ruh sağlığı uzmanlarının dahili olarak sahip olduklarını varsaydıkları bilgilerin nesnelliğini oluşturur. Bu nedenle psikanaliz, ruh sağlığı uzmanlarının da kırılgan ve bölünmüş özneler olduğuna işaret ettiğinde bu "nesnel" uygulayıcılar kendilerini daha fazla tehdit altında hissederler. Psikanaliz bize her zaman, bilgiyle ilişki içindeyken nasıl çalıştığımızı, ona hiçbir zaman tam anlamıyla hâkim olmadığımızı ve bilgiyle olan bu ilişkinin bir öznellik biçimi olarak kavranması gerektiğini gösterir. Umutlarımızı ve korkularımızı, yabancılaşma hissimizi ve klinikte bizimle konuşan öteki ile konuşma ve onu dinleme yetimizi bilgi ile olan bu ilişkimizin içine dökeriz.

Psikanalist; psikiyatristler ve psikologların aksine, klinikte kendisi ile konuşan biricik özne hakkında özel bir bilgiye sahip değildir; dolayısıyla da özel bir bilgisi varmış gibi davranmamalıdır. Dinledikleri bu konuşan varlık, bir nesne ya da bilgi nesnesi değil, bir öznedir. Psikanalistler, analizanları ile ilgili her türlü bilgi iddiasından ve onların üzerinde kurmak istedikleri herhangi bir güç arzusundan kendilerini yoksun

bırakılmalıdırlar. Psikanalitik uygulamada güce dair terk edilmesi gereken ilk arzu; varsayılmış bilgi, analizanların analistlerinde olduğunu varsaydığı bilgi, öğretme, ikna etme ve tavsiye verme arzusudur.

Analist, analizanlarını ikna etmeye, kasıtlı olarak manipüle etmeye ve analizanlarının üstünde tahakküm kurmaya çalışmamalıdır. Bunlar zaten her gün psikiyatristler, psikologlar, psikoterapistler, ebeveynler, arkadaşlar, meslektaşlar, patronlar, öğretmenler, vaizler, düşünürler, entelektüeller, politikacılar, gazeteciler, yayıncılar, girişimciler veya reklamcılar tarafından yapılmaktadır.

Güç arzusu insan toplumunun tüm yapılarında bulunur. Bu arzu sermaye biriktirenler ve bilinçdışı da olsa isteyerek kendileri birer metaya dönüştürenler arasında ölümcül bir dürtü haline gelir. Bu, başkaları üzerinde tahakküm kurmak isteyen ırkçılar ve yine bilinçdışı da olsa isteyerek kendilerini kurban haline getirenler arasında işler. Özgürleşme hareketlerinde ise güç arzusu, bürokratik aygıtlardaki sömürüden ve baskıdan kaçmak isteyip daha sonra insanların kendileri adına konuşmalarını sağlamak yerine onları temsil edip onlar adına konuşanlar arasında görülür. Bu tür simgesel olarak yapılandırılmış arzu ve güç biçimleri, psikanalizde analizan tarafından sorgulanır ve tartışılır.

Psikanaliz, gücün ve güç arzusunun aktarılabileceği ve klinik olarak tedavi edilebileceği bir alan açar; bu durum bize aynı zamanda aktarımın neden çok önemli olduğunu da gösterir. Kliniğe "aktarılan", analizana deneysel olarak görünür kılınan ve analizanın kendisine ilişkin bir meseleyi yapılandırmak için kullandığı gösterenler üzerinden duyduğu şeyler, onu doğduğu toplumsal yapıların içinde olduğu kişi yapan arzu ve gücün özgün düğümleridir.

Aileler

Simgesel olarak yetkin sosyal yapıların en güçlüleri arasında *aileler* vardır. Bu aygıtın modern-batılı ve şu anda küre-

selleşmiş sürümünde aile, açıkça ayrıştırılmış cinsiyet-rolleri işlevleri olan bir düzeneğe dönüştürülmüştür. Bu düzenek, ataerkil, çekirdek, yapısal bir ilişki örüntüsüdür ve hem bir model olarak hem de toplumsal bir yapı olarak güçlüdür. Her ne kadar bazı insanlar anne, baba, bir erkek kardeş ve bir kız kardeşten oluşan çekirdek aile düzeni içinde yaşasalar da aslında bu aile modeli biçimi, gerçekten bu şekilde var olduğu için değil ideolojik olarak basmakalıp, normatif bir yapı olarak işlediği için böyledir.

Bu model biçimi, annenin, babanın veya kardeşlerin bulunmadığı bir evde yaşayan insanların veya aralarında kan bağı bulunmayan çocukları ya da bakıcıları ile yaşayan kimselerin özlem duymaları ve kendilerini eksik hissetmeleri için ideal olarak öne sürülmüştür. Tüm mutlu aileler birbirlerinin tıpatıp aynısı gibi görünürler çünkü ailenin bu görüntüsünün etkili, efsanevi bir gücü vardır. Bazı psikanalistlerin Oedipus kompleksinin "normal" ve "anormal" gelişimsel yolculuğunu açıklarken bu aile imajını teorilerinde bir ideal olarak ele aldığını görmek ise çok daha üzücüdür.

Yunan tiyatrosunda ölüme terk edilen ve sonra çok garip koşullar altında, farkında olmadan babasını öldürüp annesi ile evlenen Oedipus, özellikle de muhafazakâr psikanalistler arasında belirli bir aile ilişkileri örüntüsünü ortaya koyar. Bu hikâye ve bu ilişkiler, aynı zamanda, erkek çocuğun babasıyla rekabetinin ve annesine olan aşkının da temelini gösterir. Bu model eğer klinikte normatif bir model olarak kullanılırsa, o zaman gerçekten de psikanalizin ideolojik bir "oedipalizasyon" biçiminin oluşturulduğu anlamına gelir. Kız çocuklarında ne olduğu ise bir gizem olarak görülür ve muhafazakâr psikanalistler kadınlığı, en iyi ihtimalle gizemli, "karanlık bir kıta" ve en kötüsü de Oedipal erkeklik dramının bir parçası, basit bir nesne olarak ele alırlar.

Öte yandan psikanalistlerin çoğu bunun ötesine geçmiş ve bu aile modelinin sınırlılıkları olduğunu anlamıştır. Özgürleşme hareketlerindeki aktivistler olarak bizler ise onları cesaretlendirmeli, bu ailevi ideolojiden tamamen sıyrılma-

larına yardım etmeliyiz. Yapabileceğimiz şey, bu ilişki örüntüsünün insanların özdeşleştiği güçlü idealler oluşturduğu konusunda ısrarcı olmaktır. Bu nedenle klinik çalışma, bu ideallerin cinsel haz ve acının doğası hakkında insanların sahip oldukları bilinçdışı düşlemleri yapılandırışını da ele almalıdır. Klinikte ve aktarımda sıklıkla yeniden hayata geçirilen ilişki örüntüsü budur ve psikanalitik çalışma bunun ötesine geçmemizi sağlar. Bizim psikanalizimiz, aynısını değil, çok farklı bir şeyi, başka bir dünyayı hedeflemektedir.

Burada sorun, aynı şeyin tekrar ve tekrar canlanmasıdır. Oedipal, çekirdek, ataerkil ilişki örüntüsü siyasal iktisadi yapılar için duygusal olarak yatırım yapılmış bir model haline gelir. Bunlar daha sonra psikanalizde ele alınır ve Oedipus kompleksini doğruluyor gibi görünür. Bu yapılar ideolojik ilişki örüntüsü ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu için mantıklıdır. Klinikte derinlemesine çalışılmalı ve asla tamamen geride bırakılmamalıdırlar çünkü bunları parçalarına ayırıp alt etmek özgürleşme hareketlerinin bir görevidir.

Bu durum aktarımın ortaya çıkardığı bir sorundur. Klinikte analizan ve analist ilişkisinde yoğunlaşan kendine özgü güç biçimleri, analizan analizini bıraktığında çok kolay bir şekilde tekrar dışarı "aktarılabilir". Bu tür bir "aktarım" analizan seanstan her çıktığında gerçekleşir. Analizan, daha sonra klinik dışında dış dünyada ilişkilerini analistiyle oluşturduğuna benzer şekillerde deneyimlemeye devam edebilir.

Bu tür bir aktarım, analizanın çok fazla sıkıntı yaşamadan bir hayat sürmesini sağlamada başarılı olsa bile bazen analiz tamamlandığında gerçekleşir. İşte o zaman, analizanlar aktarımı idealleştirmeye ve onu her yerde aramaya devam edebilirler. Psikanalizi sanki herkes ve her şey için etkili bir araçmış gibi yaymak isteyebilirler. İşte psikanalizin "uygulanmasının" bir tuzağı budur. Psikanaliz sadece bir kuram olmaktan veya bu kuramın bir dünya görüşüne dönüşmesinden ziyade yoğun duygusal bir deneyime, yaşanmış bir ilişkiye dayandığı için bu derin bir tuzaktır.

Psikanalizde klinik, belirli bir kuramı uygulamaya geçirmekten daha fazlası olduğu için çok güçlü olabilir. Klinik, psikanalistin, analizanın varoluşunun oluştuğu yapısal koşulların yeniden üretimine ve yoğunlaşmasına izin verecek şekilde tedavi koşullarını düzenlediği deneysel, yankı yapan bir kaptır. Analizan sadece tedavide olanla ya da doğrudan psikanalistiyle konuştukları ile ilgilenmez; aynı zamanda tüm bunların onun için neyi temsil ettiği ile dolaylı olarak ilgilenir. Klinikte anıların, çocukluğun, aile ilişki örüntülerinin ve bu örüntülerdeki siyasal iktisadi yapıların analizanlar tarafından anlamlandırılmasına belirli bir biçim verilir.

Tüm bu simgesel malzeme, geçmişin klinikteki tekrarı olan aktarıma dahil olur ve analizanın tedavisi ve konuşması için koşulları oluşturur; bu koşullar yakın bir bedensel ilişki ile bağlantılıdır. Psikanalitik klinik ne bedeni ve cinselliği dışlar ne de bedenin yapılarla ve güçle ilişkisini göz ardı eder. Çünkü öznenin daha önce hiç konuşma fırsatı bulamadığı şeyleri konuşması için ona bir alan açar. Yani aslında tam aksine, birey olarak öznenin acıyı, ıstırabı ve hazzı bedensel olarak yaşayabilmesi için bu sorular psikanalizin merkezinde bulunur.

Bu ıstırap ve hazzın, gerçek dünyada kasten canlandırılsın ya da canlandırılmasın, cinsel bir boyutu vardır. Bu, düşlemde canlandırılır, berraklaşan ve analizde konuşulan da bu düşlemin kendisidir. Psikanaliz, bu meselelerin dile dökülebileceği bir alan açar ve böylece özne, bu konuların nasıl inşa edildiğini aktarım aracılığıyla derinlemesine çalışabilir.

Günlük yaşamda sürekli canlandırılan, ıstırap yaratan, susturulan veya gizemli hale getirilen bu hassas konular, psikanalizde dile dikkat edilerek itina ile ele alınabilir. Burada, klinikte, arzu basitçe canlandırılan, eyleme dökülen bir şey olmaktan çok üzerine konuşulan bir şeydir. Yalnızca yaşanıp hissedilen değil aynı zamanda üzerine düşünülen, sorgulanan ve kapsanan bir şeydir. Bu yolla analizanlar arzu ve güç arasında kurdukları ilişkinin, başkaları ile bedensel

ilişkilerinin, diğer insanlarla ve sosyal yapılarla olan ilişkilerinin gerçeği üzerine konuşur ve bunları duyarlar.

Düşlem

Klinikteki aktarımda, arzu ve güç ile kişisel-politik simgesel yapıların yansımaları ve tekrarları şeklinde karşılaşmak analizana düşlem düzeyinde bu yapılarla ilgili farkında olmadıkları bilinçdışı anlamlara erişebilme olanağı sağlar. Yine, *düşlemi* bireyin zihninde aniden beliren ve sonra uygarlaşma ile kontrol altına alınan bir güç gibi ele alan psikanaliz karikatürlerinin aksine bizler bu düşlemin *inşa edildiği* konusunda ısrar ediyoruz. Bu, özne tarafından ayrıntılandırılmış, içsel olarak düzenlenmiş, bir anlam ifade eden ve arzu ile güçlendirilmiş gerçekliğin bir yorumunu sunan gösterenlerin oluşturduğu bir tür olay örgüsüdür.

Düşlem daima, hazzı ve ıstırabı ile bölünmüş olarak kim olduğunu tanımlayan bir özne ve bilinçdışında doyum getireceği düşünülen *nesneleri* içeren bir arzunun sahnelenmesidir. Klinikteki aktarımda düşlem, özneyi heyecanlandıran ve aynı zamanda endişelendiren ötekileri ve nesneleri temsil eden analistin dublör olarak var olduğu bir sahnedir. Aktarımda düşlemin bir parçası olan ve özneyi daha evvelden esaret altında tutan gücün bir kopyası olan bu güç, işte bu nedenle analiste analizan tarafından verilir.

Psikanalitik klinikte güç, düşlemde neler olduğunun, arzunun sahnelenmesinin ve aynı zamanda bilginin analiste atfedilmesinin bir sonucudur. Analizan, analistin kendisi hakkında bilgi sahibi olduğunu varsayar ancak analiz sırasında bunun böyle olmadığını keşfeder. Bu durum kliniğin dışında; akrabalar, eşler, karizmatik kuramcılar veya politik liderler gibi; bizler hakkında çok fazla bilgiye ve bu nedenle hayatımız üzerinde büyük bir güce sahipmiş gibi görünen belirli kişilerin bulunduğu diğer yaşam durumlarında da –en azından düşlemlerimiz dağılmadan, hayal kırıklığına uğrayıp onlardan azade olmadan evvel– meydana gelen bir şeydir.

Klinikteki fark ise bu aktarımın, yani "güç aktarımının", analizanın kim olduğu hakkında konuşurken ve yapılandırdığı gösterenler üzerinden eyleme geçirdiği, canlandırdığı ilişkide o anda neler olup bittiği üzerine düşünmesine ve konuşmasına izin vermesidir.

Psikanalitik klinik, düşlemi yalnızca yaşamak yerine bu düşlemin üzerine düşünüp konuşmayı mümkün kılan bir alandır. Dolayısıyla, simgesel yapılar ile özne arasındaki içsel bağ, yani yapıların öznel olarak kurulması, analizan için görünür hale gelir. Bu şekilde analizan, güç ile karşı karşıya gelir ve kendi varlığı, arzusu ve güce dair kendi gerçeklikleri hakkında konuşabilir. Bu sırada analistin etik sorumluluğu ise bu arzu ile baş etmek, tedaviyi yönlendirirken hastayı yönlendirmemektir. Bu, özel türden bir güçtür. Aktarım yolu ile yapılandırılmış ve kliniğe taşınmış olan bu güç dikkatlice ele alınmalıdır. Bu güçten azade olmak analizanın onu doğru yorumlaması ile gerçekleşir.

Tekrar etmek gerekirse; analiz analistin akıllıca yorumları ile ilerlemez. Analiz eden de aktarımı yorumlayan da analizan kendisidir. Analist ancak tedaviyi yönetir ve bu şekilde analizanın kendi kendini yönlendirebileceği gücü ele alabilmesi ve güç ile ilişkisinin gerçeği hakkında konuşabilmesiyle psikanalizde tedavi mümkün olur.

Analistler, analizanlarının kendilerinden beklediklerine doğrudan yanıt veremezler. Analistler yok olmalı ve analizanlar tarafından söylenmesi gereken şeylerin detaylıca konuşulduğu bir boşluk olarak belirmelidir. Her ne kadar analist kendisini arzu nesnesi olarak yapılandırsa da bunu sadece hakkında konuşulan muhatap kişiler oldukları için yaparlar. Analistler analizanın, sahnelenmenin nasıl olduğu ve sonuçlarının ne olduğunu daha iyi anlaması için arzudan kaçınırlar. Analist aktarımda bundan faydalanabilir ve sonra bir köşeye atmak, tamamen kaldırmak, unutmak üzere oradaki varlığını dağıtır. Analist, düşlemin detaylıca konuşulmasındansa gerçeklikte canlandırılmasının gücün kötüye kullanılması anlamına geldiğini bilir. Çok hızlı iler-

lemek, kısa yoldan harekete geçmeyi desteklemek analizanı, aynı yerde, onu başlangıçta analize getiren güç biçimlerine maruz bırakmak olur.

Psikanalist bedensel temastan tamamı ile kaçınır çünkü bu tür bir tatmin –analizan için muhtemelen doğrudan bir tatmin– analitik ilişkiyi yok eder. Analizin gerçekleştiği yerde cinsel ilişki, aktarımın kör güç alıştırmasına dönüştüğü çifte ölümcül bir etkiye sahiptir bunun sonucunda da psikanalitik bir terim olarak anlaşıldığı hali ile aktarım yıkılır. Konuşarak aktarımdan kurtulmak yerine, analizan aktarımın sapkın bir versiyonuna hapsolmuş olur. Analizanın bilinçdışında, varlığının derinliklerinde, kendisi hakkında bir şeyler bildiğini varsaydığı ve güce sahip olduğunu düşündüğü analist böylelikle gerçekten bir efendiye dönüşür. Bu vahim adımı atıp konuşmanın ötesine, bedensel tatmine götüren analist ise ustalıklarından, seks yolu ile ifade edilmiş olan ustalıktan, haz alan birisi olur. Bu, haz ve ıstırap arasındaki bağı çözmek yerine ikisini bir araya getiren kestirme bir yoldur.

Güç ve arzu biçimlerinin tekrarı, klinikte aktarım yoluyla tekinsiz bir boyut kazanır. Tekinsizliği, öznelliğin iki çelişkili yönünü; güç tarafından uyarılan ve bastırılan arzu ve arzu tarafından devam ettirilen ve devrilen gücü bir araya getirmesinden kaynaklanır. Unutmayın, arzu yasaklandığı şekilde biçimlenir. Bu nedenle arzunun düşlemde sahnelenmesi kaygı ve suçluluk unsurlarının yanı sıra sınır ihlalleri yoluyla doyumu da içerir.

Bu anlamda da güç arzuyu tetikler ve bastırır; arzu gücü sürdürür ve gücün ötesine geçermiş gibi yapar. Güç ve arzu politik ve kişisel olan arasındaki etkileşimleri de içerir. Ayrılığı, boşlukları, bağlantıları ve bilinç ve bilinçdışı arasındaki çatışmaları ortaya çıkarır. İşte bu yüzden de klinikteki aktarım tekinsizdir.

Aktarım, analizanın varoluşunda genellikle geçmişte ve ailede var olan kişisel-politik ilişki unsurlarını, tekrarlanan ve bilinçli olarak psikanaliste anlatılabilen aile ilişkilerini

dışsallaştırır. Aktarım, aynı zamanda bastırılarak bilincin dışına atılmış bilinçdışı ögeleri hayata geçirir. Bu bastırma, ataerkillik altında yoğun bir şekilde anlamlandırılan bir cinsel arzu biçimine dayanır. Bu bastırılmış ve ataerkilleştirilmiş arzu güç içerir; kişinin yaşamında tekrarlanarak bilinçdışı şekillerde kendini sürekli olarak var eder ve analizanın kliniğe aktardığı şeylerin çoğuna iz bırakır.

Aktarım konuşma üzerinden klinikte kullanılan gösterenlerle şekillendiği için, arzuya dair neler olup bittiğini takip etme fırsatı da olur. Bir noktada bilinçli hale getirilir ve ama hâlâ bilinçdışında işlemeye devam eder. Psikanalizde düşlem çözülmez ancak bizler, analizanlar gibi, düşlemle ne yaptığımızı daha iyi bildiğimiz bir yere varabiliriz.

Hakikat

Her şey söylenemez ve psikanalitik klinikte ortaya çıkan *gerçek* –aktarımla mümkün kılınan türden olan öznel gerçeklik– hemen o anda bilinçli olan ile bilinçdışında işlemeye devam eden şeyler arasında bölünmüştür. Gerçek, "yarım söylenmiş olur"; fakat yeterlidir çünkü arzu için yeni yollar açar. Aktarım özne için hem bir tuzaktır hem de bu temsil edilen tuzaktan kaçmak için bir fırsatıdır. Gelecekteki ilişkilerin farklı olabilmesi için geçmiş ilişki örüntülerini açıkça tekrar eder.

Analiz, eleştiri ve değişimi gerekli ve dönüştürücü bir diyalektik süreç ile birbirine bağlar. Bu süreçte neler olup bittiğini anlamak, aynı zamanda bu anlayış sayesinde farklı bir şey yaptığımız anda gerçekleşir. Politik analiz ve psikanaliz için durum budur. Varoluşumuz; semptomlarımız hakkında düşünme ve konuşma, onları yorumlama, bizi biz yapan, bastırılmış ve geri dönmüş gerçeklerimiz hakkında bir şeyler bilme gibi basit eylemler aracılığıyla dönüştürülebilir.

Cinselliğin bastırılması ve böylelikle her bir özne için ataerkil toplumsal ilişkiler tarafından şekillenmesi klinik için çok önemlidir; çünkü bunlar, belirli türden semptomlar, sorunlar,

ıstıraplar, amnezi biçimleri ve unutulmuş, yarı hatırlanan, tekrarlanan şeyler ile karakterize olmuş belirli bir özne türünün oluşumuna katkıda bulunurlar. Arzunun bu baskıcı ve ataerkil normalleştirilmesi belirli bir öznelleştirme sağlar. Bu öznelleştirme kapitalizm altında insanların ve ihtiyaçlarının evcilleştirilmesi, tahakkümü, sömürülmesi ve ayrıca ırkçılık ve sömürgecilik gibi keyfi düzen formlarının kabul edilmesi üzerinden gerçekleşir. Bütün bunların nedenleri ve mantığı bilinçdışı olabilirken tezahürü bilinçli olabilir.

Kişisel varoluşumuzun anahtar biçimlerinin psikanalitik kliniğe aktarılması yoluyla öznelleştirmenin bilinçdışı yönünün bilincine varabiliriz ve bu aynı zamanda doğrudan sosyal varlığımız aracılığıyla; örneğin, özgürlük hareketlerine ve modern toplumda "klinik olarak" işlev gören diğer dönüştürücü pratiklere katılarak mümkün olabilir. Pek çok dönüştürücü pratik klinikte olduğu gibi klinik olarak işler ve bu işleyiş her zaman kliniğin içinde ve sadece psikanalitik klinikte olduğu gibi değildir.

Kliniğin İçinde ve Dışında Direniş

Klinik, güç ilişkilerinin yeniden üretildiği bir yerdir ancak psikanaliz, bu güç ilişkilerini aktarım olarak kavramsallaştırır ve bu nedenle ruh sağlığı uzmanları olarak bizler, bu gücü aktarım biçiminde "yorumlamanın" veya bu gücün hızlıca geçivermesini dilemenin en iyi girişimlerimizi hüsranla sonuçlandıracağını ve başarısız olacağını biliriz. Bunun yerine psikanalistler olarak, gücümüzü sadece tedaviyi yönlendirmek ve böylece analizanın gerçekliği iktidara söyleyebilmesini sağlamak için kullanırız. Aktarım içinde konuşan kişi analizan olmalıdır, böylece o da gücünü daha iyi çözümleyebilir. Tıpkı özgürleşme hareketlerinde olduğu gibi analizanın gücü devretmemesi, onu kendi elinde tutması gerekir. Hem özgürleşme hareketleri hem de analizanlar hedeflerine ancak kendi başlarına ve kendileri için ne yaptıklarını bilerek ulaşabilirler. Dünyayı anlama süreci onu eşzamanlı olarak

dönüştürür fakat bu ancak dünyaya ve kendiliğe dair bu anlaşılanlar doğruysa gerçekleşebilir.

Aktarımın psikanalitik klinikteki gücü, güce belirli bir şekil verir; bu şekil aynı zamanda verilen gücü devre dışı da bırakabilir. Bu bağlamda, gücün olduğu yerde direncin de olduğu doğrudur. Bu, direncin doğasını hem kliniğin içinde hem de dışında kavramanın gerekli olduğu anlamına gelir.

Klinik

Klinik nedir? "Klinik" yalnızca danışma odasının maddesel mimarisi içinde işlemez, aynı zamanda çağdaş toplumda psikanalitik söylemin yayılması sayesinde, o odanın dışında da simgesel bir varoluş boyutuna sahiptir. Bu durum, tedavi için ödeme yapabilenler arasında psikanalize özel bir saygınlık kazandırırken ödeyemeyenler arasında ise haklı olarak kuşku uyandırır. Psikanalize atfedilen bilgi ve güç tartışılabilir veya reddedilebilir; ancak aynı zamanda tekelleştirilebilir ve kullanılabilir; acı çektirebilir ve kıskanılabilir; yozlaştırılabilir ve bayağılaştırılabilir; yaygınlaştırılabilir ve demokratikleştirilebilir ya da altüst edilebilir ve tamamen farklı bir şeye dönüştürülebilir. Bilgi ve güç, sınıf mücadelelerinde ve kendimizi özgürleştirmeye yönelik diğer kolektif girişimlerde söz konusu olan ideolojik ve kültürel zenginliğin bir parçasıdır.

Klinikteki aktarımın kendine özgü gücü konusunda net olmalıyız. Bu, analizanın, analistin mevcudiyeti üzerine düşünmek için kullandığı belirli gösterenlerin dile getirilmesi yoluyla bağımlılık duygusunun tekrar yaratılmasıdır. Bu durum tedaviyi yönlendiren psikanalistler tarafından kullanılır; ancak bu sadece psikanaliz kliniğiyle sınırlı değildir.

Psikanalitik söylemin küresel çapta etkisi öyledir ki; fiziksel veya psikolojik, tıbbi veya ruhsal diğer pek çok şifa biçimi, analizanların psikanalistlere atfettikleri bilgi türlerinden etkilenir. Psikanalizde sadece kendi kendini çözmek için var olan bu sözde bilgi, pek çok hekim ve ruh sağlığı uzmanının otorite ve prestijinin temel dayanağıdır.

Sonuç olarak aktarım, tümden Freud tarafından icat edilmedi fakat onun tarafından kavramsallaştırıldı ve kullanıldı. İlerlemeci psikanalistler de aktarımı, onu çözülebilecek şekillerde nasıl kullanabileceklerini öğrendiler. Psikanaliz daima önceden var olmuş bir aktarımın gücünden yararlanır. Bu, bir başka figürle ilişkili olarak küçük bir alanda yoğunlaşan güç ilişkilerinin kopyalanmasının etkisidir. Fakat psikanaliz bu gücü belirli bir şekilde yönlendirir. Psikanalizin gücü, dini gelenekler ve şamanik sağaltım ve tabii ki fiziksel hastalıklara neredeyse sihirli bir tedavi sağlayan tıp doktorlarının gücü gibi tarihsel olarak oluşturulmuş mevcut uygulamalara dayanır.

Diğer uygulamalardan farklı olarak, psikanaliz aktarımı iyi idare etmek ve aktarımdan çıkan yolların ona giden yollar kadar açık bir şekilde incelikle işlenmesini sağlamak için özel bir sorumluluk almalıdır. Bu yollar analizan için ayrıntılı bir şekilde, bilinçdışı oldukları için işlenmemiş olabilirler; ancak psikanalistler için, eğitimleri sırasında özümsenen sosyal yapı ve dil hakkındaki bilgilerinin bir parçası olarak incelikle işlenmiştir. Psikanalizi özgürleşme hareketlerinin kuram ve pratiği ile eklememiz, aynı zamanda Freud'un psikanalistlerin eğitimine dair şartnamelerini, güce ve kliniğin mevcut güç aygıtları içindeki yerine dair bir analizi dahil edecek şekilde genişletmemiz gerektiği anlamına gelir.

Freud'un kendisi, temel tıbbi ve "psikolojik" bilginin yanı sıra, psikanalitik eğitimdeki en önemli gereksinimlerin tarih ve edebiyat bilgisi olduğu konusunda açıktı. Bu, analistin çalışmalarını kendi kültürüne ve analizanın kültürüne dayandırmasını sağlaması açısından daha iyidir. Günümüzde psikanalistlerin siyasi özgürleşme ilkeleri ile ilgili de temel bir altyapıya ihtiyaçları vardır. Sadece bu altyapı, analistlerin tedaviyi aktarım içinde yönlendirme güçleri ile kliniğe bazı kültürlerde bazı ayrıcalıklı statüler kazandıran sosyal güç rejimleri içindeki konumları arasındaki farkı görmelerini sağlar.

Bu, aynı zamanda psikanalistlerin, öznelliğin yansıtıldığı ve dönüştürüldüğü politik ve hatta ruhsal birçok başka

uygulama biçimi olduğunu kabul etmeleri gerektiği anlamına gelir. Psikanalist, psikanalizi bir dünya görüşüymüş ve kişisel özgürleşmeye giden tek yolmuş gibi göstermekten ve yaymaktan uzak ve *güçten* yararlanan –bu, psikanalizde, "aktarım" ile soydaş yollar kullanarak yapılır– birçok farklı uygulama türünden biri olduğunu kabul etmelidir. Psikanalizi diğer birçok bakım verme biçiminden ayıran önemli özelliği, gücü, öznelliği analiz etmek için kullanırken aynı zamanda gücün kendisini analiz etmesidir. Ya da daha doğrusu, biz psikanalistlerin, gücü, analizanın yorumlamasına ve dolayısıyla analiz etmesine izin verecek şekilde yönlendirmek için kullanmamızdır.

Yapısızlık

İktidar ve güç yapılarını analiz etmezsek, onları tekrar etmeye mahkûm oluruz. Burada, gücü göz ardı etmenin, yok saymanın sanki devrimci örgütler ve toplumsal hareketler içinde yapısal eşitsizlikler yokmuş gibi davranmanın, güce sahip olanlara bu gücün tadını gizli yollarla da olsa çıkarmaya devam etmeleri için basitçe izin verdiğini öne süren feminist argümanla bir bağlantı vardır. Örneğin, siyasi analizde yapısızlık illüzyonu sözde bir "yapısızlığın tahakkümü" olarak adlandırılır. Bu adlandırma, bir grubun iktidar ve güç dinamiklerinden azade olduğunu iddia etme girişimleri altında –cinsiyet hatlarına göre yapılandırılmış güç diyelim buna– kontrolün elde tutulması ve ortada yanlış bir şey olduğunu dile getirdikleri zaman kadınların susturulması için erkeklere bir fırsat daha veren durumu tanımlar.

Aktarımın ele alınması ve bir kural olarak analist tarafından "yorumlanmaması" gerektiği, ancak tedavinin, analizanın aktarımı kendisinin fark etmesine, onu yorumlamasına ve böylece ona karşı isyan etmesine imkân verecek şekilde kolaylaştırılması aynı zamanda feminist örgütlenmenin temel ilkesiyle de bağlantılıdır. Bu ilke, "bakış açısı" terimiyle özetlenmiştir. Analist, güce sahip biri olarak, ayrıcalık, statü

ve yapıyı gözden kaçırma eğiliminde olan bir bakış açısı taşır. Bunun karşısında aktarımda güce maruz kalan analizanın bakış açısı, bu ayrıcalık, statü ve yapıların farkına varılmasına izin verir, hatta bunları kışkırtır.

Bakış açısına dair bu duyarlılık, öznenin, ideolojik bilgiden veya başkaları tarafından ona atfedilen konumdan ziyade kendi bakış açısından konuşmasını sağlar. Bu, analistin analizanı "histerikleştirmeyi" hedeflemesine yol açan herhangi bir cinsiyetçi kadın karikatüründen farklıdır. Evet, kadınlar konumlarından şikâyet ederler ve bunun için iyi nedenleri vardır; ancak hastalıklı ilan edilirler. Kendi güçsüz konumları üzerinden dünya hakkında bir şeyler görürler. Histerik protesto, ister kadınlar ister erkekler tarafından yapılıyor olsun, çok uzun süredir patolojikleştirilir ve bu duruma hakkını veren psikanalizdir. Bu histerikleştirme; şikâyette bulunmaya, isyan etmeye, şikâyetlerin yerini belirlemeye ve aktarım içindeki şikâyetlerin nasıl bir farkındalık biçimi olduğunu daha iyi anlamaya yönelik aşamalı bir teşviktir. Bu şekilde analizan, bilinç dışında tekrar tekrar işleyen ve yaşamını kliniğin dışında sürdüren güç yapılarının bilincine varır.

Psikanalizdeki histerikleştirme, özgürleşme hareketlerinin aradığı türden bir farkındalığı mümkün kılar. Bu hareketler aynı zamanda kendilerini ifade etmelerine ve duyulmalarına izin vererek insanları bir şekilde "histerik" hale getirir ve onları; ezen gücün farkına varmalarına, geleneksel olarak "sınıf bilinci" olarak adlandırılan şeyi derinleştirmelerine, protesto ve isyan ruhu geliştirmelerine yardımcı olur. Burada histeri bir bozukluk değil, bir hakikat deneyimi ve güce karşı tek akıllı ve mantıklı yanıttır. Bu, histerik söylemden doğan ve uygulamada onu hala geliştiren psikanalizin, özgürleşme hareketlerinin yanında ve içinde olan mücadelelerimiz için ek fayda sağlayabileceği ve kullanılabileceği anlamına gelir.

Sadece biyolojik ve teknolojik-ekonomik üretim ve yeniden üretim araçlarını kontrol etmek için değil; aynı zamanda

varoluşun ve deneyimin, bilinç ve arzunun, bilgi ve gücün simgesel ifade araçlarını kontrol etmek için savaşıyoruz. Bu araçlar özelleştirilebilir veya toplumsallaştırılabilir, ideolojikleştirilebilir veya ideolojiden arındırılabilir, tahakküm ve manipülasyon için ya da direniş ve özgürleşme için kullanılabilir. Bu nedenle psikanaliz; yıkıcı, tahrip edici dürtü ile uyum, normalleşme ve psikolojikleştirmeye yönelik sapmalar arasında sürekli olarak gidip gelir.

Psikanaliz kliniği çelişkilidir; ancak diyalektik bir uygulama olarak kendi çelişkilerine uyum sağlayan ve bunun üstesinden gelmek için en iyi donanıma sahip olan da psikanalizin kendisidir. Bununla birlikte psikanalizin çelişkileri toplumun da çelişkileridir. Psikanaliz kliniği, tarihsel olarak belirlenmiş toplumumuzun dışında değildir; toplumun ve onun çelişkilerinin bir parçasıdır. O halde, diğer özgürleşme hareketleriyle birlikte oluşturulabilen ve yeniden üretilebilen bir sosyal ilişki biçimi olarak "kliniğin", yapılandırılmış söylemsel-uygulamalı bir çerçevesi vardır. Aktarım, sıkıntıyı özelleştirmenin, yoğunlaştırmanın ya da tedaviyi siyasi direnişle birleştirmenin bir yolu olabilir.

Aktarım ister muhafazakâr bir şekilde ister devrimin hizmetinde kullanılsın, sermaye, ataerkillik, sömürgecilik ve diğer baskıcı güçlerden ayrılamayan simgesel yapıların tekrarını varsayar. Bu yapılar klinikte tekrarladığımız ve bu nedenle kliniğe aktarılan fikirleri, duyguları, kişisel olarak atanan rolleri ve kişilerarası ilişkileri yeniden üreten şeylerdir.

Güç ve Direncin Analizi

Aktarım, yapıyı tanımamızı, onu sorgulamamızı ya da onaylamamızı, genişletmemizi ya da güçlendirmemizi, ona karşı direncimizi arttırmamızı ya da azaltmamızı, böylece tekrarlanana karşı savaşmamızı ya da ona teslim olmamızı sağlar. Yapı içinde şu ya da bu şekilde hareket etmek mümkündür. Yapamayacağımız, mümkün olmayan şey bu yapıdan bir kerede ve sonsuza kadar kurtulmak, kendimizi bizi

ezen şeylerden kesin olarak kurtarmak, bir daha asla tekrar etmemek ve tamamen yeni ve açık bir yolda ilerlemektir.

Geçmiş asla tamamen geride kalmaz. Biz her zaman onun içinde sıkışıp kalmışızdır ve ilerlemeye devam etmek için aralıksız bir şekilde onun içinden geçmeye devam etmemiz gerekir. Bu nedenle psikanalitik tedavi, her ne kadar sona erebilir bir şey olsa da tedavinin sona ermesinden sonra da devam eden sonsuz bir süreçtir. Benzer şekilde devrimci bir sürecin basit bir siyasi zaferle bittiği düşünüldüğünde başarısız olmasının nedeni de budur.

Devrim, kültürel ve kalıcı olabilir ve olmalıdır da çünkü yapısal tekrar kaybolmaz ve insan kültüründen ayrılmaz. Freud'un kültürdeki tedirginliği, uygarlıktaki huzursuzluğu aşılmaz olarak değerlendirmesinin nedenlerinden biri de budur. Pek çok psikoloğun da dahil olduğu bazı kişiler bunun aksine inansa da bizler, bunun üstesinden gelinemediğini biliyoruz. Bu kişiler, bir yandan insanları bu sefil dünyaya uyum sağlatırken –sanki bu uyum nesneleri kendi çevrelerine geri koyma, olduğu gibi bırakma, nesnelerin iklim cehennemi içinde yok olana kadar kendilerini yıkmasına izin verme gibi basit bir şeymiş gibi– bir yandan da bizlerden kendi cesur yeni dünyalarını paylaşmamızı ister, bize "mutlu" olabileceğimiz yanılsamasını satar.

Huzursuzluğun olmadığı bir medeniyette, artık geçmiş tarafından engellenmemiş ve kapana kıstırılmamış bir bugünde, psikanalizdeki aktarım olgusunun isimlendirdiği ve üzerinde çalıştığı simgesel bir yapının sürekli tekrarını gerçekleştirmeyi bırakmış bir hayatın içinde yaşadığımızı hayal etmek cazip geliyor. Bu yanılsama, ondan faydalanan ve dolayısıyla geçmiş ve geleceğin ideolojik imgeleri aracılığıyla –sanki hiçbir kaçış yokmuş ve bir şeyler hep aynı olabilirmiş gibi– bu yanılsamanın işleyişini bugün sağlayanlar için daha da cezbedicidir. Burada biz, güce sahip olan ve üzerimize bir baskı fazlası dayatan bu gücü uygulayanlara, uygarlıktaki kaçınılmaz huzursuzluğumuza kaçınılabilir huzursuzluk

ekleyen ve hoşnutsuzluk ifade edip arzudan söz ederek bu gücü baltalayanlar tarafından tehdit edilen bir güce atıfta bulunuyoruz.

Güce tabi olanlar onun işleyişlerini fark eden öznelerdir. Burada feminist politikadaki "bakış açısı", psikanalizde sözünü ettiğimiz şeye ses veriyor; "yapısızlığın tahakkümüne", saf, aracısız bir "iletişim" ve siyasi çelişkiden hayali ideolojik bir kaçış olabileceği yanılsamalarına daha iyi karşı koymamızı sağlıyor. Günlük hayatta, klinikte ve siyasette her zaman bir yapı vardır.

Simgesel yapının içindeyiz ve bununla başa çıkmaya mahkumuz. Aktarım, psikanalitik kliniğin dar ve özel alanında bununla başa çıkmanın yalnızca bir yoludur. Bu çok sınırlı alanda aktarım, bir bireyin yaşamındaki gösterenlerin ve davranış kalıplarının yapısal tekrarını yoğunlaştırmayı, onlardan faydalanmayı ve "derinlemesine çalışmayı" mümkün kılar.

Dolayısıyla özne, psikanalizle –ancak yalnızca psikanalizle değil– bir dereceye kadar kendini özgürleştirebilir. Özgürleştirici gücünde psikanaliz her zaman kendi başına yetersizdir. Klinikte aktarımı derinlemesine çalışmanın, güç ve arzunun özel ve tekil düğümlenmesi olarak kavramsallaştırıldığı doğrudur. Bu durum, sınırlı bir konuşma ve hareket özgürlüğü için alan açar. Ancak kliniğin açtığı bu özgürlük potansiyeli, kliniğin dışında kişisel-politik faaliyette; özel olan kamusal, toplumsal kolektif, gerçekten dönüştürücü ve *eyleme* tabi olduğunda gerçekleşebilir.

6. Bölüm
Öznel Dönüşüm: Anlayış Zamanı ve Eylem Anları

Küreselleşmiş devasa bir piyasa pazarı gibi yeniden yapılandırılmış dünyamız psikanaliz kuramı ve pratiğinin özelleştirilip metalaştırıldığı, psikanalizin yalnızca belli maddi imkânlara sahip sınırlı bir azınlığın karşılayabileceği pahalı, özel bir tedaviye dönüştürüldüğü çeşitli psikanalitik formlara ev sahipliği yapıyor. Tüm özgürleşme kuram ve pratiklerinin belirli bir zaman sonra akademik metalara dönüştüğü, çarpıtıldığı ve toplumsal hareketlere karşı döndürüldüğü kapitalist bir toplumda bu bizi şaşırtmamalıdır. Eleştirel düşünce biçimlerini üniversite ve kütüphane raflarında tecrit edilmekten kurtarmamız gerektiği gibi, psikana-

lizin köklerini ve asıl olarak ne olduğunu hatırlamak, neyin doğru olduğunu kavramaya çalışmak gerekir. İktidarın bizi, bir çeşit eleştirel psikoloji olan psikanalizin özgürleştirici potansiyelinden mahrum bırakmasına izin vermemeliyiz.

Psikanalizin gerekli ama aynı zamanda imkânsız olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Psikanalizin genellikle yoksullaştırıldığı ve formunun tersine çevrilme noktasına gelecek kadar bozulduğu bir şekilde kullanıldığına tanık oluyoruz. Bu durumda psikanaliz olabileceğinden çok daha azı olur, hatta olabileceğinin tam tersi haline gelir. Devrimci bir kuram ve pratik olmak yerine, uyarlamacı bir tekniğe indirgenir. Bunun da ötesinde bireye hapsedilir ve gerici bir özel uygulama alanı olarak yozlaştırılır. Böylece cinsiyet ve toplumsal cinsiyet hakkındaki gerici fikirlerin ve bunlardan daha da fazlasının geçiş noktası olur.

Günümüzün özelleştirilmiş muhafazakâr psikanaliz biçimleri içinde, bu manifestoda tanımladığımız dört temel olgu çarpıtılmış, fırsatlar yerine engellere dönüştürülmüştür. Kolektif varlığımızın dile getirilmemiş zemini olan bilinçdışı, bir tehdide dönüşmüş ve bireysel, bilinçli, araçsal mantığa ayrıcalık tanıyacak şekilde yabancılaştırılmıştır. Eylemi farklı bağlamlarda farklı sonuçlarla tekrar etme kapasitemiz, yansıtıcı bir özgürlüğün kaynağı olmaktan çıkıp tekrarlama zorunluluğunun nevrotik hapishanesine dönüştürülmüştür. Yaratıcı yaşamlarımızın motivasyon kaynağı bilinçdışı, makine benzeri bir güçle bize karşı çevrilirken maruz bırakıldığımız şey ölüm dürtüsüdür. Böylece aktarım, klinikte izole edilmiş ve bize sosyal gücün nasıl çalıştığını göstermek yerine dış dünyadaki bağımlı ilişkiler için bir modele dönüşmüştür. Oysaki bütün bunların psikanalizle bir ilgisi yoktur. Bu durum psikanalizin gerçekliğine değil imkânsızlığına işaret eder.

Psikanalizin imkânsızlığının koşulları aslında sadece içsel ya da psikanalize içkin değildir; onun imkânsızlığı, uğratıldığı şekil bozukluklarında ve tepetaklak edilip tersine çevrilmesinde yatar. Psikanaliz, bu bozulmuş ve tepetaklak

haliyle dahi, yeterli maddi imkânlardan yoksun olanlar, her zaman çalışması gereken, arzuları hakkında düşünmek için birkaç dakikası bile olmayanlar ve onları kendi varoluşlarına ve uygarlık içindeki huzursuzluklarına karşı ilgisiz kılan bir yabancılaşmadan ıstırap çekenler için imkânsızdır.

Bundan da öte psikanalitik tedavi, onu kolayca satın alabilen, tüketen ve sonunda başka bir lüks eşya ya da tenis, yoga, feng şui, yelkencilik, golf, yardımseverlik ya da sanat koleksiyonculuğuna benzer bir hobiymiş gibi onu kolayca bir kenara bırakabilenler için de bir şekilde imkânsızdır. Son olarak psikanaliz, özgürleşme hareketlerinde yer alan birçokları için de imkânsız hale getirilmiştir. Bu hareketlerde yer alanların sahip olduğu duyarlılıklar, onları, yabancılaşmış konuşmaları dinlemek için eğitilen ve bundan para kazanan bir kişiyle ve aynı zamanda, mesleki uzmanlık, sembolik statü ve güç kullanımının salt ücret ödeme fetişizmi yoluyla meşru kılındığı bir pratik haline dönüşmüş olan psikanalizle ilişkilenmekten alıkoyar.

Bu manifestodaki görevimiz, "eleştirel psikolojinin" mümkün olan en radikal biçimi olarak konumladığımız psikanalizi özgürleşme hareketleri için mümkün kılmaktır. Daha iyi bir ifadeyle görevimiz, psikanalitik pratiği tarihselliği içinde konumlandırmak, ruh sağlığı alanında faaliyet gösteren uyarlayıcı meslek gruplarının vaat ettiği sahte gelecekleri reddetmek ve böylece psikanalizin, özgürleşme hareketlerinin üstlendiği gerekli ilerlemeci çabalarla olan ilişkisini kurmaktır.

Klinikteki psikanalizi, bireyleri bulundukları sefil topluma geri sokma girişimi olarak ele almak yerine, insani bir geçiş alanı olarak kabul etmeliyiz. Böylece psikanalitik alanı insan özgürleşmesine doğru çevirir ve komünizme kavramsal ve pratik bir geçiş için kullanabiliriz. Bu görevin bir kısmı öznellik etrafındaki geçmiş mücadelelerden, tarihsel olarak ilerlemeci bir kuram ve pratiğe dayanarak, tam da dünyayı değiştirmek istedikleri için insanın ıstırabıyla ilgilenen psikanalistlerin uygulamalarından dersler çıkarmaktır.

Tarih ve Devrimci Zaman

Psikanaliz, ruh sağlığı alanındaki mesleklerin sınırında yer alır ve yaşadıkları sıkıntılar için cevaplar ve çıkış yolları arayan çoğu kişi tarafından genellikle psikiyatri, psikoloji ve psikoterapi ile karıştırılır. Psikanaliz, bunlardan radikal bir şekilde farklıdır; bir ruh sağlığı meslek alanı değil, potansiyel bir özgürleşme kuramı ve pratiğidir. Bu, özgürleşme hareketleriyle işbirliği içinde olan radikal psikanalizi; psikiyatrik, psikolojik ve psikoterapötik psikanalizden ayırmamızın çok önemli olduğu anlamına gelir.

Psikanalizi bu sahte arkadaşlardan ayırmanın en iyi yolu tarihsel analize başvurmaktır. Dahası bu analiz, yine psikanalitik radikalizmle tutarlıdır. İleride göreceğimiz gibi, özgün radikal psikanalizin kendisi, bizi bireysel ve toplu olarak geleceğe yönlendirebilmek için geçmişe dönen bir tarihsel analiz formudur.

Psikanalitik çalışmamızı, pratiğimizin bastırılmış tarihsel hafızasına, Freudyen solun radikal tarihine ve psikanalizin sosyalist hareketle ittifakına odaklanarak ve bunları çalışmamıza dahil ederek sürdürmeliyiz. Avusturya ve Sovyetler Birliği'ndeki Marksist ve Freudyen parlak fikirlerin devrimci pedagojik deneyimlerini, psikanalizin yirminci yüzyılın ikinci yarısında Hint-Çin'deki sömürge karşıtı devrimle ittifak halinde olan Batılı kültürel-politik ayaklanmalara sunduğu katkıyı, Arjantin ve başka ülkelerdeki psikanalistlerin davalarına adanmışlıklarını ve buna karşı gördükleri zulmü unutamayız. Kıta Avrupası'ndaki özgür psikanaliz kliniklerini hatırlamalı ve şimdi Brezilya'nın sokaklarında, meydanlarında sunulan özgür psikanaliz gerçeğini tanımalıyız. Aktarımı, bildiklerimizi, düşündüklerimizi ve bilinçdışımızın içinde ne yattığını biliyormuş gibi davranan birine yaptığımız ödemenin neden olduğu bağımlılığın bir tezahürü olarak değil, psikanalize özgün bir şey olarak yeniden ele almalıyız.

Bu hareketlere, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, sözde "antipsikiyatri" hareketi de eşlik etti. Bunun nedeni, birçok

radikalin, psikiyatrinin insanları hastalara, eski akıl hastanelerindeki akıl doktorlarının kölelerine dönüştüren, onları hapse ve korkunç fiziksel tedavilere maruz bırakan bir tıbbi ustalık uygulaması olduğunu kabul etmesiydi. Bariz bir şekilde acımasız bir pratik olan psikiyatri, yerinde ve adil eleştirilerin hedefi oldu. Modern psikiyatri, insanları kapitalizme adapte etmek için kimyasal tedavilere baksa da aslında feodal pre-kapitalist efendilerin söylemini ve pratiğini sürdürmektedir. Zamanın otokrat efendileri, kadınları en kötü ve klasik ataerkil cinsiyetçi istismarlara, yerli halkları ise sömürgeci ve ırkçı zulme tekrar eden bir şekilde maruz bırakırken kendilerini ise kapitalizme adapte ederler.

Psikiyatri egemenlerin silah koleksiyonlarında güçlü bir araçtır. Psikiyatristler ise egemen olanların hizmetine girme, insanları sınıfları, ırkları, kültürleri, cinsiyetleri ya da politik konumları nedeniyle patolojik hale getirme, onlara işkence yapma ve onlar üzerinde deney yapma konusunda vicdansızdılar. Bir psikiyatrist olan Freud, psikanalizi icat ettiğinde, psikiyatriden kopmak zorunda kalmıştı. Bu psikanalizin bugün antikapitalist, feminist ve sömürge karşıtı mücadelede etkili olması için defalarca tekrarlanması gereken önemli bir tarihsel kırılmayı oluşturur.

Psikanalizin imkânsızlığı sayesinde psikiyatri gelişir. Bu imkânsızlık, psikolojik sıkıntılarımızın farklı yönlerini ayrı patoloji türleri olarak tanımlayan ve bu yönleri parçalarına ayıran tıbbi psikiyatrinin tedaviyi yeniden çerçevelendirmesi üzerinden gizlenir ve yeniden üretilir. Tıbbi ve psikiyatrik teşhis, her birimizi kendi hastalığımıza kapatarak ve bu toplumda başımıza gelenlerin ortak kökenini unutturarak bizi böler. Bugün içinde yaşamaktan başka seçeneğimiz olmayan bu hüzünlü dünya, şimdi depresyonda ya da sıkıntıda olduğumuzda, boşlukta hissettiğimizde ya da zulüm gördüğümüzde, başkalarının duymadığı sesler duyduğumuzda, çalışamadığımızda ya da konsantre olamadığımızda ya da başkalarıyla ilerleyen ilişkiler kuramadığımızda bize acı çektiren şeydir.

Hastalık

Hastalığımızı, kişisel patolojinin bir göstergesi olarak değil devam ettirdiğimiz yaşamlarımızın bir belirtisi olarak ele almalıyız. Bu tür bir sıkıntı, ne kadar şiddetli olursa olsun, tıp doktorlarının tedavi ettiği gerçek fiziksel sorunlardan çok farklıdır. Sorun biz değiliz. "Hastalığımız" –bu terimi psikolojik sıkıntımızın bir metaforu olarak ödünç alıyoruz– yalnızca bir işarettir ve aynı zamanda gerçek soruna karşı bir çare de olabilir.

Öznenin bu hastalığını bir silaha, iktidara karşı olan bir silaha çevirmemiz gerekiyor. Böylece başka bir dünyaya duyduğumuz arzunun üstüne çalışabilir, etraflıca düşünebilir ve bu arzuya göre kolektif olarak hareket edebiliriz. Psikanaliz eğer imkânsız hale gelmeseydi; yani şimdi olduğu kadar bozulmamış ve yönlendirmenin, ideolojikleştirmenin, dünyadan kaçınmanın, bireysellikte tecrittin, psikolojikleştirmenin, patolojikleştirmenin, çatışmadan kaçınmanın, uyumun ve mevcut dünyadaki toplumsal düzenin yeniden üretiminin başka bir aracı haline gelmemiş olsaydı, bu psikanalizin mümkün kılabileceği bir şeydi. Aslında, öznelliğe yönelik tüm ruh sağlığı yaklaşımları arasında, "toplumsal yeniden üretimin", sermayenin hizmetindeki sömürgeci ve ailesel yapıların kopyalanmasındaki rolünü en iyi şekilde takdir edebilecek olan yine psikanalizdir.

Irkçılık ve heteroseksizmin yaygın olduğu, iktidardan dışlananların tekrarlanan bir aşağılamaya maruz bırakıldığı bu koşullarda psikanalizin imkânsızlığı, ıstırabın birey düzeyine indirgenmesiyle artar. Giderek güçsüzleşen, fakirleşen ve daralan bireysel alan, kolektif alanda güç toplar ve kapitalist baskı ve yıkım sürecinin öznelliğimizde neden olduğu tüm olumsuz etkilerin çözülmesi gereken yer haline gelir. Yine de burada, psikanalitik psikoloji formları da dahil olmak üzere çeşitli psikoloji formları tıbbi psikiyatrik psikanaliz ile çalışır.

Psikiyatrinin, kendilerini psikiyatristlere göre daha empatik, duyarlı, düşünceli ve insana saygılı olduğunu düşünen

psikologlar tarafından sıklıkla reddedildiği doğrudur. Bu reddedişte, tıp ile kapitalizm arasındaki suç ortaklığına dair farkındalık da rol oynar; bu suç ortaklığının en bariz örneği ilaç endüstrisinin gücünde ve kimyasal yollarla rehabilitasyon görevinin yerine getirilmesinde mevcuttur. Psikoloji, böylece, acı çekenlere "hasta" muamelesi yapan ve profesyonel uzmanlık ve köleliğe dayanan kapitalizm öncesi ilişkilerin daha açık bir kopyası olarak işleyen psikiyatrinin yerini alıyormuş gibi davranır.

Fakat bu durum daha çok modern psikolojiyi için geçerlidir. Modern psikoloji, psikanalitik teoriyi kendine mal eder ve bunun ışığında çabucak uyarlanabilir bilişsel davranışçı tedavileri şekillendirir. Böylece kapitalizmin tam bir kopyasını yaratmış olur. Bunu kapitalizme büyük bir verimlilik ve hızla hizmet ederek, bizi kapitalizme uyumlandırarak, kapitalizmi katlanabilir kılarak, hastalığımızın kapitalizmin normal işleyiş ve düzenini bozmasını engelleyerek; bizi işçiler ve tüketiciler olarak normal yaşamlarımıza döndürerek yapar.

Sermayenin üretimi ve gerçekleştirilmesinde insanın temel işlevleri olan çalışma ve tüketim, temel konusu kapitalizm olmayan psikanaliz tarafından mümkün kılınmamalıdır. Herkesin her zaman çalışması veya bir boş zaman faaliyeti olarak alışveriş yapması gerekmez. Bu psikolojinin öznesi; sermayeye en uygun olan, az çok uyumlanmış, görünüşte özgür ve kendini kontrol eden, en iyi formundaki işçi ve tüketici olan öznedir. Psikolojinin sağlıklı öznesi; psikiyatrideki hasta öznenin idealleştirilmiş simetrik, ters yansımasıdır. Kapitalizmin patolojik normalliği ve dolayısıyla bir tür normallik olarak sağlık, hastalığın ortaya çıkardığı gerçeğin inkâr edilmesi ve mistikleştirilmesi yoluyla tasavvur edilir. Psikologların, sıklıkla gerçek ustaları olarak gördükleri psikiyatristlere bu kadar riayet etmelerinin ve psikanalizin psikolojik versiyonlarının psikiyatrik versiyonlar kadar tehlikeli olmasının nedeni budur.

Psikiyatrik kapitalizmde psikiyatriye bağlı; ders kitaplarında bir zihin ve davranış teorisi olarak lanse edilen, uyarlanabilir psikanalizin öznesi; yabancılaşmış ayrı bedene ya da bireysel zihne indirgenen öznedir. Aksine ne psikolojikleştirilmiş ne de psikiyatrikleştirilmiş radikal psikanalizin öznesi; zihinsel veya bedensel bir varoluşa indirgenemeyecek öznedir. Öznemiz kapitalist toplumun yabancılaşmış nesnesi ya da yarı-feodal sömürgeci psikiyatristler tarafından ele alınan köle-nesne değil insan-öznedir.

Öznemiz, bir özne olarak, bu nesnelerle, yabancılaşmayla, zihin ve bedenle, kapitalizm ve sömürgecilikle dışsal olarak ilişkilidir. Öznemiz, antikapitalist ve antisömürgeci olabilir ve iktidara konuşan kendi gerçeğindeki potansiyelini ifade eder. Bu potansiyel, kapitalizm sonrası var olma halinin potansiyelidir. Mevcut iktidar aygıtları tarafından neredeyse imkânsız hale getirilen işte bu potansiyeldir. Ancak gerek klinikteki bireysel öznenin tarihi gerekse güce meydan okumak yerine gücü kopyalayan ruh sağlığı mesleklerini ifşa eden mücadelenin tarihi olsun, tarihin de konuşması sağlanabilir.

Terapötik Ruh Sağlığı Alanlarının Vaat Ettiği Sahte Gelecekler

Psikiyatri, "akıl hastalığı" dediği şeyi iyileştirmeyi, psikoloji ise uyumsuz düşünceleri ve davranışları tedavi etmeyi vaat eder. Bu iki alanın yabancılaştıran pratiklerini uygulamak için eğitilmiş pratisyenler, genellikle ezilenlere pratik sunmakta zorlanırlar. Bu uygulayıcıların bazıları ise örneğin yarım yüzyıl önce "anti-psikiyatri" hareketinde yer alanlar ve günümüzün "eleştirel psikologları", özgürleşme hareketlerine katılmak için kendi disiplinlerinden koparlar.

Burada beyazların ırkçılığı üzerine yazdıktan sonra Cezayir sömürge karşıtı savaşın saflarına katılan devrimci psikiyatrist Frantz Fanon'u düşünmek yeterlidir. Fanon, akıl hastalığı olarak düşündüğü şeye tepkisel fiziksel tedavi uygulayan bir doktor olarak çalışmaya devam etmiş ancak sonunda zamanın

tamamını ve enerjisini özgürleşmeye adamıştır. Çarpıcı bir başka örnek de zamanının psikolojik kuramlarını ve uygulamalarını eleştiren, alternatif bir "özgürleşme psikolojisi" öneren ve Latin Amerika halklarının, özellikle Salvador halkının kurtuluşu için savaşırken askeri bir ölüm mangası tarafından katledilen Ignacio Martín-Baró'nun davasıdır. Ignacio Martín-Baró'nun, yürüttüğü mücadelenin bir parçası olarak bazen anket gibi geleneksel psikolojik yöntemleri kullandığı ve sorguladığı psikoloji alanında öğretmeyi ve araştırmayı asla bırakmadığı göz ardı edilemez.

Günümüzün "eleştirel psikologları" da benzer bir çelişkiye yakalanırlar. Ev sahibi disiplinleri ile ilgili sorunlar hakkında yazarlar ancak genellikle üniversitelerde öğretmek için maaş almaya da devam ederler. Bu ruh sağlığı profesyonellerinin gerçek dünyadaki özgürleşme mücadeleleri karşısında yaşadıkları çelişki iç açıcı olmayan bir şekilde keskindir.

Psikoterapi

Burada, ruh sağlığı meslek alanlarının üçüncü sahte arkadaşı olan psikoterapi devreye girer. Psikoterapi, sıklıkla psikanalizle karıştırılan, psikolojik sıkıntı ve ıstırabı ele alan bir yaklaşımdır. Birçok psikoterapist Freudyen teorinin çeşitli versiyonlarından yararlandığı ve birçok psikanalist kendisini "psikanalitik psikoterapist" veya "psikodinamik danışman" olarak adlandırdığı için bu karışıklık doğaldır. Bunu, stratejik nedenlerle, kendilerini istihdam eden kurumlar içinde yaparlar. Ancak kafa karışıklığı daha derin bir yerde yatmaktadır; psikanalizin en radikal biçimleri gerçekten de "terapötik etkilere" sahiptir ama bu etkiler psikanaliz kliniğinin amacı değildir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi psikanalizin amacı basitçe bir tedavi uygulamak ya da baskı koşullarından ferahlama sağlamak değil, özgürleşmektir.

Psikanaliz, psikoterapi değildir; ancak yine de terapötik bir yönü vardır. Psikanaliz ile psikoterapi arasındaki fark psikanalizin özne, dünya ve öznenin dünyayla ilişkisi için-

deki çelişkileriyle ilgilenmesidir. O halde psikoterapinin, bu gerçekliğin çelişkili doğasını yumuşatmak için nasıl işlediğini anlamak çok daha önemlidir. Bazı eleştirel psikiyatristler olduğu gibi bazı radikal psikoterapistlerin de olduğu doğrudur; ancak gerçekten radikal iseler, pratiklerinde psikoterapiden bir şekilde koparlar. Bugün psikanaliz uygulamasının imkansızlığı, psikoterapinin bir problemi çözüyormuş ve dindiriyormuş gibi yapmasından da kaynaklanır.

Psikoterapötik teknik kapitalizm için işlevsel olabilir çünkü bu teknik kendisini daha fazla soru sormadan görevini yerine getirmekle sınırlar. Yapısal olarak yabancılaşma etrafında organize edilmiş bir dünyada sıkıntıya çare vaat etmek, "yapısızlığın tahakkümü" olarak bunun bir örneğidir. İktidarın, gücün ve yapının varlığını reddeden iddia, kapitalizm, ırkçılık, cinsiyetçilik ve diğer baskı biçimlerinden muzdarip olanlar ve haklı olarak bundan şikâyet edenlere karşı en etkili olabilecek ideolojik argümandır.

Hiçbir sorun olmadığına dair rahatlatıcı ve güven verici ısrar, dünyayı değiştirmeye çalışanların sesini susturan bir tür tiranlık işlevi görür; onlara endişelenmemeleri söylenir, dünya zaten değişmiştir, her şey zaten yolundadır ve tek sorun kendileridir. Psikoterapi sahte bir "post-kapitalizm" örneğidir ve bu nedenle, ruh sağlığı mesleklerindeki uygulayıcıların en iyi dileklerine rağmen, çoğu zaman kapitalizm karşıtı mücadeleyi sabote eder. Kapitalizm aslında bitmemiştir ve bu yüzden psikoterapi bizi yanlış yönlendirmektedir.

Psikanalitik tedavide odakta yer alan yabancılaşma, yapı ve iktidarın diğer boyutları, psikoterapötik tekniklerde genellikle bir ön koşul olarak görülür ve göz ardı edilir. Psikoterapi, iktidar ve güç sorunundan sistematik olarak kaçar ya da eğer iktidara hitap ediyorsa, onu kendi klinik biçiminde kurduğu hayali iletişimsel ilişkilerde çözüyormuş gibi yapar. İktidara yönelik bu duygusal bu tutumlar, tam da iktidarın uygulanmasına en iyi izin veren şeydir; psikanalizin bu duygusal tutumları isleyebilmesi ve üstesinden gelebilmesi için, bunları klinik aktarımda yeniden etkinleştirmesi gerekir.

Psikanalizin, bir psikiyatri ve psikoloji biçiminden ziyade bunların bir eleştirisi olduğu gibi, aynı zamanda, psikoterapiyle de –psikanalitik kavramları yeniden değerlendiren, emen ve etkisiz hale getiren psikanalitik psikoterapi de dahil olmak üzere– taban tabana zıttır ya da öyle olmalıdır. Psikanaliz bir tür psikoterapi değildir ve olamaz da. Psikanaliz, öznesini kapitalizmin koşulları altında uyumlamak, rehabilite etmek ya da iyileştirmek için yoktur. Psikanaliz bu koşulları kabul edemez ve bunlar tarafından şartlandırılamaz. Tam da bu yüzden, psikiyatri, psikoloji ya da psikoterapi ile karıştırılamaz ve karıştırılmamalıdır.

Çoğu zaman bizim kadar psikiyatri ve psikolojiyi eleştiren "radikal" psikoterapistler ve danışmanlar, kapitalizm karşıtı mücadeleyi sabote ettikleri yönündeki iddiamızdan memnun olmayacaklardır. Hoşnutsuzlukları bir dereceye kadar sağlam temellere oturmaktadır. Psikoterapi konusundaki bu sert tavrımıza rağmen, öne sürdüğümüz argümanları derhal ve diyalektik olarak nitelendirmemiz gerekir. Uyarılarımızı aşağıda sunuyoruz.

Birincisi; psikanalizin kendi çelişkilerinin var olduğunu kabul ediyoruz. Her psikanalist radikal değildir ve psikanaliz, ırkçı karikatürleştirmeye, kadınların ezilmesine ve hatta baskıcı rejimler için işkence suçuna ortak olmuştur. İkincisi ve daha da önemlisi ise psikanalizin terapötik etkileri olduğudur; birçok psikanalistin kendilerini psikoterapist olarak görmesi boşuna değildir. Özgürleşme hareketleri için psikanalizin"eleştirel psikoloji" olduğu iddiasında bulunabileceğimiz gibi, psikanalizin de "radikal psikoterapi" olduğu iddiasında aynı kolaylıkla –ya da zorlukla– bulunabileceğimizi kabul ediyoruz. Eleştirel psikologların kendi meslekleri̇nden kopmalarının gerektiği gibi, radikal psikoterapötik arkadaşlarımızın da onlara ev sahipliği yapan ruh sağlığı alanlarından tamamen kopmaları gerekir.

Gruplar

Aynı ihtiyatla, grup psikoterapisi sorusuna dönüyoruz. Grup psikoterapisini, karşılaşma grupları, psikanalitik çalışma grupları ve bir psikanaliz biçimi olarak grup analizini içeren ve halihazırda daha radikal bir terapötik uygulama olarak görüldüğü şekliyle ele alıyoruz. Grup terapisi, klinik alanla, "hasta" muamelesi gören katılımcılarla ve sabit zamanlı seanslarla sınırlı olsa bile daha dolaysız bir kolektiflik içerdiği için politik aktivistler tarafından genellikle daha radikal olarak görülen bir yöntemdir. Grup yaklaşımları, sıklıkla radikaller ve hatta Latin Amerika'nın bazı bölgelerinde kendilerini Marksist olarak ilan eden kişilerin öncülüğünde yürütülmüştür. Grup analizi ise ruhsallığın sosyal yapısıyla ilgilenen ve eleştirel kuram geleneğine yakın psikanalistler ve sosyal kuramcılar tarafından Avrupa'da kurulmuştur.

Burada bizim için kritik soru; psikanalitik ilkelerin grup halinde uygulanmasının, acıyı bireyselleştiren bir toplumda psikanalizin sorunlarını ne derece hafiflettiği, yeniden ürettiği veya şiddetlendirdiğidir. Psikanaliz kliniği için hayati önem taşıyan serbest çağrışımın grup içinde potansiyel olarak daha radikal olduğu iddia edilebilir, çünkü grupta içinde "serbestçe dolaşan tartışmalar" birçok insana neler olup bittiğini yorumlama ve olup bitenlerin anlaşılmasına katkıda bulunma fırsatı verir. Gruplardaki özdeşleşme biçimleri gruptaki kişiler arasında yankılanır ve böylece aktarım tek bir figüre, analiste doğru yöneltilmez. Gruplarda, aktarımın birçok çelişkili yönü aynı anda mevcuttur ve grubun farklı üyelerince farklı şekillerde kendini gösterir. Analitik grubun üyeleri, bir başka kişiyle özel bir alanda olmaktansa, yaşadıkları sıkıntılar üzerinde diğer insanlarla çalışırlar. Sonuçta grup bu nedenle bir kolektiftir ve tedavinin bir parçası, bireysel olmaktan çok kolektif olmayı öğrenmektir.

Grup yaklaşımları lehine olan bu argümanlar ne kadar iyi olursa olsun, bizi bu yaklaşımların "bireysel" psikanalizden daha iyi olduğuna ikna edemiyor. Özellikle grup analizi ve

diğer grup psikoterapisi biçimlerinden şüphelendiğimiz için buna ikna olmuyor değiliz. Ama bizim radikal psikanaliz vizyonumuz bireye değil zaten belirli bir bedende yerleşik olduğu kadar kolektif olan bir özne biçimine odaklandığı için ikna olmuyoruz. Psikanaliz zaten her zaman bir şekilde sosyal ve politiktir.

Psikanaliz kliniğinde, her ne kadar bir kişiyi içerse de –analizan, analist ile konuşan kişi– tedavinin bu ampirik görünümünden bu uygulamanın sadece iki bedenli bireyler arası bir uygulama olduğu sonucuna varmanın bir yanılsama olduğunu iddia ediyoruz. Klinikte, aktarım yoluyla hayata geçirilen çok sayıda özne vardır ve bilinçdışı düzeyde analizanın konuşması içinde birçok farklı özne pozisyonu harekete geçirilir. Konuşan analizanın sadece bireysel "egosu" değil, ondan farklı şekilde geçmişinde kendisi için önemli olan insanlar üzerinden modellenen bilinçdışı ve çelişkili bir öznellikler dünyasıdır. Analizan, aktarım üzerinden birçok farklı figürle konuşur ve oldukları birçok çeşitli özne türünden gelen farklı gösterenleri tekrarlamaya itilir. Bu gösterenler gelecekte, tedavide başka birçok türde öznenin ortaya çıkmasına olanak sağlar. Bu nedenle bir psikanaliz kliniğinde, odasında, ikiden fazla kişi vardır; radikal, kolektif olana odaklanmış psikanaliz bu yalın haliyle bile grup analizinin en radikal biçimidir.

Bu bizim için bir radikal görev teşkil eder. Bu görev; psikanalizi, muhafazakâr bir psikanalitik psikoterapi biçiminden ziyade gerçekten özgürleştirici ve özgürleşme hareketleriyle dayanışma halinde olmaya iten bir görevdir. Bu radikal görev diyalektik ve iki yönlü bir görevdir. Bir yandan radikal olan grup analitik kuramını alıp klinikteki pratiğimizde gerçekten psikanalitik hale getirmemizi öte yandan da psikanalizi gerçekten kolektif hale getirmemizi; onu insan varoluşunun grup yönüne açmamızı ve onu kolektif öznelliğe götürmemizi gerektirmektedir.

Gelecek kolektiftir. Şu anda her birimizin ıstırap çektiği yabancılaşmış bireysel varoluşumuza tamamen alternatif,

sosyal bir dünya inşa etmemiz de kolektif mücadele yoluyla olacaktır. Mücadele biçimlerimizdeki o dünyayı önceden tahayyül etmemiz gerekir. Bu nedenle, bireyci psikolojinin tüm ilkelerinden kopan bir "eleştirel psikoloji" biçimi olarak psikanalizin, o geleceğe uygun bir kaynak ve itici güç olacak türden bir öznellik öngörmesi gerekir.

Psikanalizin pek çok kurumsal pratiğinin bu manifestoda detaylandırmakta olduğumuz psikanalitik öznenin kolektif vizyonuna aykırı olduğu doğrudur; ancak bir zamanlar bu kolektif vizyon vardı ve yine olabilir. Latin Amerika'da son yıllarda psikanalistler tarafından oluşturulan "tanıklık klinikleri" ve "özgür klinikler", Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Freud'un özgür kliniklerinin radikal geçmişine sahip çıkar. Radikal bir geleceğin anahtarlarını saklayan geçmiştir. Yapmamız gereken şey, tüm çelişkileriyle birlikte günümüz psikanaliz uygulamasını, kuramsal ve pratik olarak kapitalizm, sömürgecilik ve ataerkilliğin ötesinde bir dünyaya imkân sağlayan bir geçiş alanına dönüştürmektir. Bu öteki dünya bizim komünizm dediğimiz şeydir.

Dünyadaki ve Psikanalizdeki Geçişler

Psikanalizin amacı içinde yaşadığımız sefil dünyaya hizmet etmek olmadığı için gerçekten bir ruh sağlığı mesleği değildir ve öyleymiş gibi yapmamalıdır. Psikanaliz, statü ve güce sahip olmak, tanınmak ya da kabul görmek için psikoterapi, psikoloji ya da psikiyatri ile işbirliği yapmamalıdır. Psikanalizin hiçbir zaman gerçekten mevcut düzene tam anlamıyla uyumlanamaması, onun marjinal ve geçişli bir yönünü oluşturur. İşlediği insan özne gibi psikanaliz de "uyumsuzdur"; uyum sağlamakta hep başarısız olur ve doğduğu topluma her zaman meydan okur. Bu geçiş durumunu, özgürleşme hareketleriyle ittifak halinde ifade edilen geçiş talepleriyle yoğunlaştırmalıyız, böylelikle psikanaliz şimdi olduğu şeyin ötesine geçebilir ve gerçekten olması gereken şey olur.

Talepler

Burada dört talebi dile getiriyoruz.

İlk talebimiz olarak, ısrarla dile getiriyoruz ki bilinçdışı; bireyin içinde derin bir karanlık çukur olarak değil mücadele için kolektif bir kaynak ve ötesinde var olacağımız ve özne olarak hareket edeceğimiz dışsal bir mekân olarak ele alınmalıdır. Bu, bireysel egonun eleştirisini ciddiye almak anlamına gelir. Her birimizin ötesine geçmeli ve birbirimizi bulmalıyız. Bunun kuramsal ve pratik kaynakları zaten bilinçdışında, bizimle taşıdığımız tarihte ve geçmiş mücadelelerin gömülü hafızasında mevcuttur. Derin karanlık çukurumuzun bu görüntüsü ırkçı imgeler ile doludur. Bu imgeler; itaatkâr varlıklar olarak temsil edilen, gizemli bir bilinçdışının ve histerik protestonun nesnesi olarak görülen kadınlara ihanet ettiği gibi siyahlar ve yerli halkların kolektif mücadelesine de ihanet eder. Talebimiz; hiç kimsenin ne cinsiyet ve ırk ne de kültür açısından ya da beyaz, eril ve batı egosunun zıttı olarak bilinçdışı görülmemesidir. Ayrıca, bilinçdışının cinsiyetçi ya da ırkçı karikatürleştirmelere izin verecek şekilde tasarlanmasına son verilmesini talep ediyoruz. Dolayısıyla bu talep aynı anda hem feminist hem de ırkçılık karşıtı; bilinçdışını sömürgeleştirmeye çalışmamız yerine bilinçdışının konuşmasına izin vermemiz yönünde bir taleptir.

İkinci talebimiz açık bir şekilde kliniğe, psikanalizin klinik uygulamasına yöneliktir. Klinik, "iyi vatandaş" üretimi için bir aygıt olabileceği gibi cinsiyetçi, ırkçı, burjuva öznelliğin radikal bir şekilde çözülmesi için bir alan da sağlayabilir. Bu ikinci durum sayesinde psikanaliz özgürleşme hareketleriyle ittifak kurabilir ve bu hareketlerin dünyayı değiştirme çabalarına yardımcı olabilir. Ancak tam tersi durumda güçle ittifak kurabilir, bireydeki herhangi bir özgürleştirici hareketi etkisiz hale getirebilir ve bireyi dünyayı değiştirmeyecek şekilde değiştirebilir. Güce hizmet eden bir makine olarak klinik, insan eylemine güç veren dürtünün çok kolay bir şekilde cinsiyetçi, ırkçı, burjuva öznelliğine içkin en kötü şeylerin tekrarını

sağlayan, bunlara meydan okumak yerine bunları onaylayan bir araç olur. Bu yüzden ikinci talebimiz; klinikteki tekrarın, farklılığın inşası için fırsat olarak görülerek aynı olan yerine farklı olarak ele alınmasıdır.

Üçüncü talep; dürtüyle ve dürtünün konuşmaya ilişkin olarak bedendeki konumuyla ile ilgilidir. Burada siyah feminizmden öğrenmemiz gereken dersler vardır; bu da zulmü sürdüren şeyin sessizlik olduğudur. Bu, dürtünün sessizliğinde oluşan bir suskunluktur. Özgürleşmeye giden ilk adım ise hakikati iktidara ifade edecek iradeden gelir. Klinikle alakalı olarak talebimiz; psikanalistlerin onlara kurumsal güç, prestij ve ayrıcalık tanıyan iktidar karşısında sessiz kalmamaları yönündedir. Dürtülerin söze yansıtılmalarını, ifade edilmelerini ve dönüştürülmelerini savunuyoruz. Bunu yaparken, analistin tarafsız veya nesnel olması gerektiği fikrine ya da politik süreçte sessiz bir ortak olmaları gerektiği varsayımına karşı duruyoruz. Psikologlar ve diğer ruh sağlığı uzmanlarının kötüye kullanımları da dahil olmak üzere, gücün kötüye kullanımına karşı sesimizi çıkarmalıyız.

Dördüncü talebimiz; klinik anlamda aktarımın psikanalizin anlamadığı ve anlayamayacağı sosyal faaliyet alanlarında, herhangi bir model olarak uygulanmamasıdır. Özgürleşme hareketlerindeki mücadelemizin, gerçekte ne anlama geldiğini bize anlatabileceğinizi iddiasını bırakın. Kendi klinik psikanaliz pratiğinizden çıkardığınız kilit dersi, yani yorumlayanın analist değil analizan olduğunu dersini ciddiye almanız gerekir. Aktarım, klinikte kesin olarak bir güç aktarımı olarak yaratılır ve bu şekilde tekrar geri alınabilir. Psikanalist özgürleşme hareketleri yerine konuşmayı iddia ederse bu gücün geri alınması için her türlü çaba gösterilmelidir.

Daha önce netleştirdiğimiz gibi, özgürleşme hareketlerine hizmet etmek için, psikanaliz kendisini psikiyatri, psikoloji ve psikoterapiden açıkça ayırmalıdır. "Ruh sağlığı kompleksinin" bu üç unsuru kapitalizm ve ataerkillik altında iktidarı garanti eden ve pekiştiren, insan öznesine ilişkin bu yoğun kuram

ve uygulama ağı artık küresel ideolojik bir psişikleştirme süreciyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum kendimizi harekete geçirmek ve özgürleştirmek için birbirimizle buluşabileceğimiz alanlar olan siyaset, toplum ve kültür pahasına psikolojik olanın genişletilmesi anlamına gelir. Psişikleştirme, birbiriyle çelişen farklı yönleriyle, en çeşitli kültürel, sosyal ve politik olguları psikolojik mekanizmalara indirger. Böylece, her birimizin, bireyler olarak, bu dünyadaki sıkıntı salgınına neden olmaktan ya da bu salgını çözmekten sorumlu olduğumuza inanmamızı sağlar.

Kendimizi ancak kolektif olarak özgürleştirebiliriz. Özgürleşme hareketlerini psişikleştirmekten korumalıyız. Onlara, psikanalitik bir kaplama altında gizlenmiş daha fazla psikoloji vermemeliyiz. Psikolojiye dönüşen psikanalizin, politik direnişin psişikleştirilmesi de dahil olmak üzere, günlük yaşamın psişikleştirilmesinde rol oynadığını unutmamalıyız.

Özgürleşme hareketlerine hizmet edebilmesi için, psikanalizin psişikleştirmenin bir aracı olmaktan çıkması gerekir. Psikanaliz politik olanı psikolojiye, kişiliğe ya da öznelerin iç dünyasına, içgüdülerine, komplekslerine, fantezilerine veya patolojilerine indirgeyerek politik alandan uzaklaştırmamalıdır. Aynı zamanda toplumun sorumluluğunu bireye aktarmamalı ya da yapılardan bağımsız ve her şeyi değiştirebilen bir bireyin gerçekçi olmayan romantik bir görüntüsünü sunmamalıdır.

Özgürlük

Tam özgürlük sözü veremeyiz. Böyle bir iddia psikanalizi, çatışmanın olmadığı bir cennetin olduğuna veya devrimden sonra yeryüzünde her şeyin cennet gibi olacağını hayal edenler kadar sahteleştirir. Psikanaliz ancak özgür olmamızı engelleyen şeylerin farkında olmamıza yardım ederek bizi özgürleştirebilir. Bu farkındalık, psikanalitik yöntemin dolaysız bir hedefidir. Örneğin, psikanalizin temel tekniği olan serbest çağrışım kuralı, analizanlara her şeyi söyleyebilecek-

leri yanılsamasını üretmek yerine, konuşamayacakları şeyi açıklığa kavuşturmak için tasarlanmıştır.

Klinik içinde takip etmeye davet edildiğimiz serbest çağrışım kuralı aynı zamanda politik arzulardan da bahseder. Klinikte arzu hakkında konuşuruz, böylece dışarıda da arzu hakkında konuşabiliriz; kliniği günlük yaşamımızda, yanımızda taşımaya ve yaymaya devam etmek için değil, onu aşmak ve kliniğin ötesine, politik olana geçebilmek için konuşuruz. Politik alan, psikanalizin başarılı bir şekilde sona erebileceği ve aynı zamanda, tamamen sona eriyormuş gibi görünmeden, başka yollarla eleştirel analitik çalışmayı sürdürmenin diyalektik yolu olabileceği tek alandır.

Psikanalizin öznesi politik bir öznedir. Bu, içimizde kilitli olan, izole edilmiş bir özne değildir. Her birimiz başkalarıyla çalışarak, başkalarıyla ilişkimiz sayesinde kim olduğumuzu öğreniriz. Bu psikanalizin ufkudur ve politik bilinçdışımızın varlığına işaret eder.

Bilinçdışının keşfi bizi politik olana götürür. Bu radikal politikleştirme süreci, psikolojikleştirmenin tam tersidir ve psikanalitik tedaviyi fiilen diyalektik bir "olumsuzlama" yoluyla gerçekleştirir. Bunu yaparken hem onu geride bırakır hem de onu aşmak için onunla çalışır. Olumsuzlama psikanalizi radikalleştirebilmek için psikanalizin içine katmamız gereken bir tekniktir ve bir yandan belirli bir durumu iyileştiren ve bu durumu aşan; bir yandan da bu belirli durumun oluşturduğu ve bu durumlar tarafından sunulan şeylerin iptal edildiği bir sürece işaret eder. Özgürleşme hareketlerinde psikanalitik tedavinin imkânsızlığı da aynı şekilde aşılabilir.

Psikanalizin bu tür bir diyalektik olumsuzlaması, kliniğin içinde olup bitenler ile onun dışında olanlar arasında yakın bir bağlantı kurmayı gerektirir. Psikanaliz, ancak o zaman diğer ruh sağlığı tedavileri tarafından verilen sahte vaatlerden bizi kurtarabilir. Bu şekilde psikanalitik tedavi bizi kendisinin dışına çıkartır, hayal ettiğimiz dünyaya götürür ve böylece varlığını haklı çıkarır. Psikanaliz bizi kendisinin ötesine taşıdığı ölçüde anlamlıdır.

Bu "eleştirel psikolojinin" en radikal amacı, psikanalizi yerinde tutmak değil; onu geçmişe götürmek, işlemesini sağlayan sosyal koşulları ortadan kaldırmak, psikanalitik tedavi gerektiren öznellik biçimlerini dönüştürmektir. Etik-politik dürtü, birbirimizle özgürce ilişki kurduğumuz ve bir kişinin özgür gelişiminin herkes için özgür gelişmenin koşulu olduğu bir başka bir dünyanın mümkün olmasıdır. Bizim inşa etmeyi hedeflediğimiz dünya, psikanalizin mümkün ancak gereksiz olduğu bir dünyadır.

Arka Plan Okumaları

Manifestomuzu akademik bir tartışma biçimine sokmamak için bibliyografik referanslardan kasıtlı olarak kaçındık ancak bize rehberlik eden ve ilham veren, adını saymakla bitiremeyeceğimiz yazarlara borçlu olduğumuzu kabul etmeliyiz. Bu yazarların kıymetli fikirleri üstünde yeniden çalıştık ve manifestonun bir parçası haline getirdik. Aşağıda bu manifesto üzerinde çalışırken faydalı bulduğumuz eser ve yazarların bir kısmını bulabilirsiniz.

Psikanaliz

Bu manifesto genel olarak psikanalizi konu edinmekle beraber birtakım radikal geleneklerden etkilenmesi itibariyle farklılaşıyor. Elbette Sigmund Freud'dan bahsediyor

ve *Bilinçdışı, Haz İlkesinin Ötesinde: Ego ve İd, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* gibi kitaplarında yer alan fikirlerin çoğunu tartışıyoruz. Freud'un fikirleri, muhafazakâr veya radikal olsun, her türlü psikanalitik çalışmanın merkezinde yer alıyor. Psikanalize giriş niteliğinde birçok yanıltıcı ve bazı durumlarda tamamen yanlış olan birçok kitap mevcut. Bunlara karşın yalın ve güven telkin eden Octave Mannoni'nin *Freud* adlı eserinden faydalandık.

Bizim için önemli olan radikal gelenekler arasında, Freud'u takip eden eleştirel çalışmaların ilk dalgasında yer alan psikanalistler ve Freud'un Marksist takipçileri yer almaktadır. Özellikle komünizm ve cinsel özgürlük uğruna verdiği mücadele için hem Uluslararası Psikanaliz Derneği'nden hem de Komünist Parti'den ihraç edilen Wilhelm Reich'in çalışmalarından çok şey öğrendik. Reich'in toplumun ideolojik yapısının insan zihninde nasıl köklendiğini, kapitalist bir toplumda cinselliğin nasıl baskılandığını ve bu baskılanmanın burjuva çekirdek ailesi aracılığıyla bireylere nasıl aktarıldığını anlamak için Freudyen teoriyi kullandığını *Psikanalitik ve Diyalektik Materyalizm* ve *Faşizmin Kitle Psikolojisi* adlı kitaplarından biliyoruz.

Marks'tan derinden etkilenen hümanist psikanalist ve bir sosyalist olan Erich Fromm'un yazılarını da çok beğeniyoruz. Fromm, kapitalizmin bizi nasıl insanlığımızdan uzaklaştırarak yabancılaştırdığını ve insandışılaştırdığını, bizi 'varlık' ile ilgilenmek yerine mutluluk getireceğine inandığımız şeylere 'sahip olmaya' teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Bu konular Fromm'un *Sağlıklı Toplum* ve İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri adlı kitaplarında bulunmaktadır.

Bizim için kilit öneme sahip bir diğer yazar ise 1960'lar ve 1970'lerin özgürleşmeci/kurtuluş hareketleri için önemli bir figür olan Herbert Marcuse'dir. Marcuse, *Eros ve Uygarlık* ve *Tek Boyutlu İnsan* adlı eserlerinde kültürün serpilip gelişmesi ve kapitalizmdeki sömürüye hizmet eden baskılama arasında bir ayrıma giderek bize kimi özgürlük biçimlerinin baskılayıcı yönlerinin takdir edilmesi gerektiğini öğretmektedir.

Bu radikal çalışma geleneğini daha sonraları sürdüren psikanalistler arasında Marie Langer ve Joel Kovel yer almaktadır. Langer *Psikanaliz ve Sosyal Devrim* adlı eserinde ifade ettiği üzere yaşamının sonuna kadar özgürleşme hareketine katılımından vazgeçmeden bir psikanalist olarak çalışmaya devam etmiş ve Latin Amerika'da psikanalizin yeniden politikleştirilmesine yardımcı olmuştur. Kovel ise daha sonraları psikanalist olarak çalışmayı bırakmış ve kendini tam zamanlı olarak ekolojik sosyalizm siyasetine adamışsa da *Arzu Çağı* adlı kitabında kapitalist bir bağlamda bu bağlamdan etkilenen hayatlara odaklanan klinik çalışmayı tarif etmiştir.

Freudyen-Marksizm olarak adlandırılan akımın temel sorunu bazen oldukça indirgemeci olmasıdır; sınıf yapısının bireylerin karakterinde doğrudan yansımalarını ortaya çıkarma ve cinselliğin burjuva toplumunda konvansiyonel olarak anlaşıldığı şekliyle doğrudan özgürlüğe yol açan deneyimsel bir güç olarak ele alınması eğilimleri mevcuttur. Bu eğilimler özellikle Reich'da ve daha az ölçüde Fromm, Kovel ve Langer'da belirgindir. Marcuse'nin ise bu durumu sorunsallaştırdığını görürüz. Stephen Frosh *Psikanalizin Politiği: Freudyen ve Post-Freudyen Teoriye Giriş* adlı kitabında bu farklı geleneklere ilişkin mükemmel bir genel bakış sunmaktadır. Elizabeth Danto *Freud'un Ücretsiz Kliniği: Psikanaliz ve Sosyal Adalet*, 1918-1930 adlı kitabında faşizmin Avrupa'da bir refah uygulaması olarak yükselişinden önce psikanalizin nasıl geliştiğine dair ilham verici tarihsel bir anlatı sunmaktadır.

Bizi en çok etkileyen ama bir yandan da eleştirisini verdiğimiz çalışma geleneği Uluslararası Psikanaliz Derneği'nden ayrılarak kendi okulunu kuran ve burada analist eğitimine girişen psikanalist Jacques Lacan geleneğidir. Lacan karakter gelişimiyle ilgili açıklamalarda odağı biyoloji ve biyolojiye bağlı etkenlerden çıkarıp dile kaydırmıştır. Lacan'a göre "sembolik olan" aracılığıyla düzenlenen dil bir iletişim aracından daha fazlasıdır; içinde bir konum işgal ettiğimiz bir yapı, bizi

çevreleyen bir dışsallıktır. Bu kitapta açıkladığımız gibi dil bizim için bir "öteki"dir. Lacancı psikanalistlerin, psikanaliz pratiğinin tarihine ilişkin eleştirel çalışmalarını, örneğin Christian Dunker'ın *Psikanaliz Kliniğinin Kurulusu ve Yapısı: Günümüz Pratiğinde Olumsuzluk ve Çatışma* ve Lacan'ı doğrudan Marksizm ile ilişki halinde açıklamaya girişen Samo Tomšič'in *Kapitalist Bilinçdışı* adlı kitaplarını takdir ediyoruz. Ayrıca Slavoj Žižek'in İdeolojinin Yüce Nesnesi adlı kitabında yapılan daha erken teorik müdahaleyi ve aynı zamanda Yannis Stavrakakis'in *Lacancı Sol: Psikanaliz, Teori ve Politika* adlı kitabındaki eleştirel-teorik değerlendirmeleri de takdir ediyoruz. Son olarak, ister Jorge Alemán'ın *La Izquierda Lacaniana*' sındaki gibi ılımlı, ister Emiliano Exposto ve Gabriel Rodríguez Varela'nın *El Goce del Capital*'i gibi daha radikal olsun, Lacancı psikanalizi ilerici sol yönlerde yeniden politize etmeye çalışan çalışmalara da yakın hissediyoruz.

Lacancı eleştirel çalışma, feminist ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin içinden gelen ve her zaman tam olarak kabul görmemiş eleştiriler olmadan eksik kalır ve sürdürülemez. Bizim için psikanalist Juliet Mitchell'in *Psikanaliz ve Feminizm*'deki çalışması, "Freudo-Marksizm"in sınırlılıklarına dikkat çekmesi ve Lacan'ın kişisel değişimi toplumsal değişimle ilişkilendirme konusunda ciddiye alınmaya değer olduğunu bir kez daha ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca, *Siyah Deri, Beyaz Maskeler* adlı kitabında ırkçılığın siyah ve beyaz öznelerde nasıl tezahür ettiğini psikanalitik bir çerçeveden ortaya koyarak çığır açan devrimci psikiyatrist Frantz Fanon'un çalışmalarından da ilham aldık.

Eleştirel Psikoloji

Psikanalize yöneldik çünkü ikimizin de psikoloji eğitimi almış olmasına karşın bu disiplinde cinsiyetçilik, homofobi, ırkçılık, sömürgecilik, kapitalizme suç ortaklığı ve işçi sınıfından insanları küçümseme de dahil olmak üzere ciddi yanlışlıklar olduğunu gördük. Psikoloji disiplini psikanalitik

teoriyi genellikle tepkisel bir şekilde kullanır ve kendi varlığına bir tehdit olarak algılar. Çoğu psikolog psikanalize tiksinti duyarak yaklaşır. Bu kitaptaki iddiamız, psikanalizin "eleştirel psikoloji"nin mümkün olan en radikal biçimi olduğudur. Geri dönüp baktığımızda psikolojinin hastalıklarımıza bir çözüm değil sorunun bir parçası olarak ortaya çıktığını görüyoruz ve bu yüzden de psikolojinin ancak bu şekilde ele alınması gerektiğini iddia ediyoruz.

Bizi en çok etkileyen "eleştirel psikoloji" yazarları arasında psikoloji eleştirisini genel bir özgürleşme amacıyla bir arada düşünen Ignacio Martín-Baró vardır. Martín-Baró, psikolojinin Latin Amerika halklarının özgürleşmesine sunacağı katkıyı psikolojinin kendi yabancılaşmasından kurtulmasına bağlamıştır. Biz de psikolojinin ancak kendisinden özgürleşerek özgürleşebileceğini düşünüyor ve bu yüzden psikanalize yöneliyoruz.

Psikanalitik eleştiriler geniş bir yelpazeye sahip "eleştirel psikoloji" geleneğinde yer alır. Örneğin, Néstor Braunstein, Marcelo Pasternac, Gloria Benedito ve Frida Saal *Psicología: Ideología y Ciencia* adlı kitapta psikoloji disiplininin bilimsel bir disiplin gibi davrandığını öte yandan kapitalizmin hizmetinde olan bir ideoloji ve tekniğe karşılık düştüğünü gösterirler.

Bugün psikolojinin en radikal eleştirilerinden biri örneğin Jan De Vos'un *Küreselleşme Zamanlarında Psikolojikleştirme* adlı kitabında ortaya konmuştur. De Vos "psikolojikleştirme" kavramsallaştırması aracılığıyla disiplinden gelen kimi fikirlerin küresel bir güç olarak işlevsellik kazanmasını ele alır.

Psikolojiyi eleştiren herkes alternatif olarak psikanalizi ele almaz. "Anti-psikiyatristler" ve "demokratik psikiyatristler" olarak da anılan gruplar psikanalizi de "psikolojik kompleksin" bir parçası olarak görme eğilimindedir. Onlar için psikiyatri de insanları topluma uyarlamayı amaçlayan bir "psi" mesleğidir.

Elbette bizi en çok ilgilendiren, radikal siyasetle ilişkili olan psikiyatrinin iç eleştirileridir ve bu eleştiriler arasın-

da Franco Basaglia'nın *İçten Dışa Psikiyatri* adli kitabında ortaya koyulan çalışmalar ve gazeteci ortağı Sandra Escher ile birlikte yazan Marius Romme'un çalışmaları yer almaktadır. Escher ve Romme *Seslerin Kabulü* adlı kitapta gaipten duyulan sesler olgusunu patolojik bir belirti olarak görmek yerine insan tecrübesinin bir parçası olarak ele almıştır. Ayrıca, Wofgang Huber'in SPK olarak bilinen anti-psikiyatrik müdahalesini de ciddiyetle karşılıyor ve "hastalığı silaha dönüştürmeli" adlı çağrısını ayrıca not ediyoruz.

Politika/Siyaset

Soldaki farklı siyasi geleneklerden geliyoruz. Bu manifestoya elbette Karl Marx'ın çalışmalarından birçok fikir, hatta anahtar terim ve ifadeleri dahil ediyoruz. Marx'ın fikirleri, Rus, Çin ve Küba devrimlerini mümkün kılan toplumsal hareketler için olduğu kadar, dünya çapındaki birçok sömürgecilik ve anti-emperyalist hareket için de hayati öneme sahipti. Marksizm dünya çapında antikapitalist ve antifaşist mücadelelere ilham vermeye devam ediyor. Biz kendi kendini atayan liderlerin ihanetleri ve bürokrasinin saldırısı karşısında verilen mücadelelerin, oluşturulan hareketlerin ve devrimlerin radikal ruhundan yanayız.

Bizi etkileyen birçok eleştirel Marksist yazı arasında Ernest Mandel'in *Marx'ın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu* adlı kitabı Marksizmin tarihsel analizinin koşullarını açıklığa kavuşturması itibariyle önemlidir. Bu analiz kapitalizmi yalnızca tahlil etmeye çalışma ve onu devirmeyi amaçlar. Mandel diğer bir kitabı olan *İktidar ve Para: Bürokrasinin Marksist Bir Analizi*'nde işçi sınıfı iktidarını yaratan siyasi tabanın bürokrasi tarafından gasp edilmesi sonucunda sosyalist ülkelerde yaşanan çöküşü ortaya koyar.

Ayrıca Marx'ın çalışma arkadaşı Frederick Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eserindeki katkısını da takdir ediyoruz. Engels her ne kadar feminist olmasa da aile kurumunun özel mülkiyetin korunması için

kullanılması ve devletin iktidar sahibi olanları korumaya adanmış yapısı konuları arasındaki bağlantıları ortaya koyması ataerkilliğe yönelik sert bir suçlamadır. Kate Millet'in *Cinsel Politika*'sında görüldüğü gibi ataerkiye yönelik feminist eleştiriler, çok iyi nedenlerden ötürü, Freud'u sıklıkla düşman olarak görmüştür. Daha sonrasında ise 1960'ların ve 1970'lerin "ikinci dalga" olarak anılan feminizminin en radikal hali olarak sosyalist-feminist siyasetin ve "kişisel olan politiktir" sloganının ortaya çıkışını gördük.

Bu manifestoda psikanalizi savunuyor, ona yönelik birçok eleştiriyle uğraşmaya zaman ayırmıyoruz ancak hem feminist hem de sömürgecilik karşıtı eleştirileri, Sosyolog Robert Castel'in *Le Psychanalysme*'de ustalıkla detaylandırdığı gibi psikanaliz aracılığıyla toplumsal statükonun bilinçsizce yeniden üretilmesine ilişkin ve patolojikleştirmeye getirilen diğer eleştirileri ciddiye alıyoruz. Bu son mesele kültürel antropolog Ernest Gellner tarafından *Psikanaliz Hareketi* ve *Mantıksızlığın Yükselişi* adlı kitaplarda çok iyi ele alınmıştır.

Farklı yazarların radikal siyaseti eleştirel psikoloji ve psikanalizle ilişki içinde değerlendirmeye yönelik birçok girişimini içeren İspanyolca cildin ortak editörlüğünü yaptık: *Marxismo, Psicología y Psicoanálisis*. Bu arka plan okuması, burada ele aldığımız konular ve manifesto ile ilgili diğer güncellemeler https://sujeto.hypotheses.org/ ve https://fiimg.com/psychopolitics/ adlı blog sayfalarında mümkün olduğunca ilgili kaynaklara sağlanan bağlantılarıyla mevcut.

Freud, psikoloji dünyasıyla eleştirel ve şüpheci bir ilişki içindeydi. O, psikolojiyi, nesnel bir biçimde bilinebilecek; belirli, gerçek, tamamen açık ve her insanda her zaman aynı olabilecek bir olgu olarak görmedi. Bütün bunlar, Freud'un insan acısının doğasının tarihsel bağlamına ve acının diyalektik bir sürecin içinde kendini *semptomlarda* gösterdiğine dair değerli çıkarımlar yapmasını sağlamıştır. Bu çıkarımlar aynı zamanda kavrayış ve özgürleşme arasındaki ilişkiye de ışık tutmaktadır.

Tarihi ve psikanalizi sevsek de sevmesek de tarihin kendisi mevcut düzeni alaşağı etme girişimlerinin ve bunların yenilgilerinin tekrar ettiği bir süreçtir. Bir kalemde yinelemeyi bırakıp başarılı olamayız; çünkü tarihi kendi seçtiğimiz koşullarda yazamayız. Verili koşullar içerisinde ve sömürücü yabancılaştırıcı üretim ve tüketim koşullarını oldukları yerde tutan farklı baskı örüntülerine göre hareket ederiz. Bu örüntülerin çok önemli bir işlevi vardır ki o da hayati gereksinimler olan kolektif öz-örgütlenmelerin inşasına engel olmaktır.

Bu manifesto özgürlük hareketleri için, daha iyi bir dünya için hazırlandı. Günümüzün baskıcı, sömürücü, yabancılaştırıcı gerçekliğiyle mücadele eden birey ve gruplara hitaben ve onlar için yazıldı. Bu manifesto bugünkü yaşamın sefil dış gerçekliği ve adına "psikoloji"-miz denebilecek, derinlerde "içimizde" olduğunu hissettiğimiz, sıklıkla gerçekliğe teslim olan ya da umuyoruz ki ona isyan eden "içsel" yaşamlarımızın karşılıklı ilişkisi üzerinedir. İsyan etmeye ihtiyacımız var, başkaları için ve kendimiz için.

KDV'den muaftır.
AYRINTI • İNCELEME
ISBN-13: 978-975-539-602-6
9 789755 396026